

Produktansvar i Den Europæiske Union

Rapport til Europa-Kommissionen
Februar 2003

MARKT/2001/11/D

I tilfælde af forespørgsler, eller hvis man ønsker yderligere oplysninger om denne rapport, bedes henvendelse rettet til forfatterne:

John Meltzer

Tlf.: +44 (0)20 7296 2276

email: john.meltzer@lovells.com

Rod Freeman

Tlf.: +44 (0)20 7296 5256

email: rod.freeman@lovells.com

Siobhan Thomson

Tlf.: +44 (0)20 7296 5373

email: siobhan.thomson@lovells.com

PRODUKTANSVAR I DEN EUROPÆISKE UNION RAPPORT TIL EUROPA-KOMMISSIONEN

INDHOLD

Resume af kommentarer	i
Del 1: Indledning	1
1. Baggrund	1
2. Undersøgelsens omfang	2
3. Undersøgelsens gennemførelse	3
 Del 2: Undersøgelsens resultater	 9
1. Sammenligning af produktansvarsordninger i EU	9
1.1 Ansvarets grundlag	9
1.2 Forskelle i produktansvarsrисici mellem medlemsstaterne	10
1.3 Kilder til forskelle i produktansvarsrисici	12
2. Direktivets indvirkning på produktansvarsrисici	24
2.1 Hvorvidt direktivet har bidraget til en generel forøgelse af produktansvarsrисici	24
2.2 Hvorvidt direktivet har bidraget til en forøgelse af produktsikkerheden	25
3. Effekten af uligheder i produktansvarsrисici mellem medlemsstaterne	27
3.1 Hvorvidt uligheder i produktansvarsrисici mellem medlemsstaterne giver anledning til samhandelshindringer	27
3.2 Hvorvidt uligheder i produktansvarsrисici mellem medlemsstaterne indvirker på udbuddet og arten af forsikringer	29
4. Erfaringer med produktansvarskrav i EU	30
4.1 Omfanget af stigningen i produktansvarskrav	31
4.2 Årsager til stigningen i produktansvarskrav	32
5. Udfaldet af produktansvarskrav	34

6.	Retsgrundlaget for produktansvarskrav	37
6.1	Retsgrundlaget for rejsning af produktansvarskrav	37
6.2	Opfattede fordele ved rejsning af krav efter direktivet	38
7.	Omfanget af udenretlige forlig	39
8.	Drivkraften for reform	41
8.1	Balancen, som direktivet har fundet	41
8.2	Hvorvidt direktivet bør udgøre det eneste regelsæt for ansvar for defekte produkter	44
8.3	Andre reformforslag	45
Del 3: Reform?		46
1.	Indledning	46
2.	Er der behov for reform?	46
2.1	Den brede accept af direktivet	46
2.2	Særlige problemområder	47
2.3	Omfanget af harmonisering efter direktivet	53
2.4	Yderligere harmonisering via direktivet	54
2.5	Yderligere harmonisering uden for direktivet	57
2.6	Produktansvarsregler (herunder direktivet) som en del af et større system	60
2.7	Muligheder for yderligere harmonisering	63
Bilag 1:	Liste over respondenter	
Bilag 2:	Tabel - Gennemførelse af produktansvarsdirektivet i de 15 medlemsstater	
Bilag 3:	Tabel - Væsentlige divergenser fra produktansvarsdirektivet i medlemsstaternes gennemførelseslovgivning	
Bilag 4:	Tabel - Forskelle i processuelle regler/klagemuligheder	

PRODUKTANSVAR I DEN EUROPÆISKE UNION RAPPORT TIL EUROPA-KOMMISSIONEN

RESUME AF KOMMENTARER

1. BAGGRUND

I december 2001 gav Europa-Kommission Lovells i opdrag at gennemføre en omfattende undersøgelse af produktansvarssystemerne i EU's medlemsstater ("undersøgelsen"). Denne undersøgelse blev varslet af Kommissionen i sin rapport om svarene på Grønbogen om Ansvar for Defekte Produkter (1999) ("grønbogsrapporten").

Undersøgelsen havde til formål at finde ud af, hvordan lovene, hvorefter produktansvarskrav kan gøres gældende i hver medlemsstat, fungerede i praksis. Disse love inkluderer produktansvarsdirektivet ("direktivet") og nationale lovsystemer, fx inden for kontrakts- og erstatningsretten, der tillades at fungere parallelt med direktivet i henhold til sidstnævntes artikel 13. I forbindelse med undersøgelsen overvejedes det, om der var behov for yderligere harmonisering af produktansvarslovene i EU eller ændringer af direktivet. Undersøgelsens resultater er opstillet i den vedføjede rapport.

2. UNDERSØGELSENS GENNEMFØRELSE

Som baggrund for undersøgelsen udarbejdede eksperter i hver medlemsstat rapporter med beskrivelse af opbygningen og funktionen af produktansvarssystemerne i de respektive lande, herunder relevante aspekter af praksis og procedurer i den udstrækning, disse har indvirkning på funktionen af produktansvarsordningerne.

Mellem juli 2002 og januar 2003 blev der derefter gennemført en undersøgelse af den praktiske funktion og virkning af de nævnte ordninger i hver medlemsstat. Undersøgelsen blev gennemført ved en kombination af personlige interviews (ansigt til ansigt eller pr. telefon) og spørgeskemaer udfyldt af svarpersonerne. De potentielle respondenter i undersøgelsen blev, af researchmæssige grunde, inddelt i følgende fire kategorier:

- forbrugerrepræsentanter, omfattende forbrugersammenslutninger på nationalt og EU-niveau
- producenter og leverandører af produkter (herunder fabrikanter, importører, distributører og detaillister) samt brancheforeninger

- forsikringsselskaber, genforsikringsselskaber, forsikringssammenslutninger og forsikringsmæglere
- advokater (sagsøgere og sagsøgte), tilsynsmyndigheder, andre statslige organer og juridiske akademikere.

Disse kategorier omtales i det følgende henholdsvis som "forbrugerrepræsentanter", "producenter", "forsikringsgivere" og "jurister".

Som led i undersøgelsen fik over 1500 potentielle respondenter fra alle medlemsstater en invitation til at bidrage. I alt svarede 349 respondenter i de fire kategorier, heraf over 100 i form af personlige interviews.

3. UNDERSØGELSENS RESULTATER

3.1 De praktiske forskelle i produktansvarsordninger mellem medlemsstaterne

Et vigtigt mål med undersøgelsen var at klarlægge, i hvilket omfang der var forskelle mellem medlemsstaterne med hensyn til producenters og leverandørers potentielle ansvar og forbrugernes muligheder for at opnå erstatning for skader på grund af defekte produkter.

Det bør bemærkes, at de nationale ansvarsordninger i alle medlemsstater har en fælles grundlæggende struktur. Nærmere bestemt har producenter og leverandører af produkter der påfører forbrugere skader, erstatningspligt efter et eller flere af følgende tre regelsæt:

- **Direktivet.** I de fleste henseender er direktivet blevet gennemført nøjagtigt efter hensigten i alle medlemsstater.
- **Kontraktret.** I så godt som alle medlemsstater kommer kontraktretten en forbruger til hjælp, hvis han påføres skade af et produkt, dersom skaden opstår på grund af sælgerens brud på en aftale med forbrugeren. I visse tilfælde er der ret til regres mod andre længere oppe i forsyningskæden. Omstændighederne, hvorunder kontraktlige retsmidler er til rådighed, og de erstatningsformer der kan tilkendes, varierer betydeligt fra medlemsstat til medlemsstat. Under visse omstændigheder er kontraktlige retsmidler kun af ringe værdi for forbrugere, der ønsker at gøre produktansvarskrav gældende.
- **Udenkontraktligt ansvar.** Hver medlemsstat har en ordning med udenkontraktligt erstatningsansvar over for skadelidte personer. I de fleste tilfælde gælder disse principper, når der er et element af culpa hos producenten/leverandøren.

På denne baggrund blev respondenterne i undersøgelsen stillet spørgsmål om, i hvilken udstrækning de mente, at "produktansvarsrисici", med hensyn til rejste krav og deres udfald,¹ afveg fra hinanden i de forskellige medlemsstater. Langt de fleste respondenter mente, at der var forskelle, men hovedparten sagde, at produktansvarsrисiciene kun afveg "lidt" fra hinanden.

De vigtigste faktorer i forbindelse med disse afvigelser, der blev nævnt af respondenterne, var følgende:

- undtagelsesbestemmelserne i direktivet
- forskelle i gennemførelse og fortolkning af direktivet
- den manglende harmonisering af nationale love om erstatningspligt
- forskelle i fastsættelse af erstatningsbeløb
- forskelle med hensyn til processuelle regler og klagemuligheder
- variationer i forbrugernes holdning i de forskellige medlemsstater.

Mange af respondenterne sagde, at de anså forskellene med hensyn til processuelle regler og klagemuligheder for at være af større betydning end forskellene i den materielle ret.

Hvad de praktiske virkninger af disse forskelle angår, oplyste enkelte producenter, at de har indvirkning på deres forretning i visse henseender, men der er ikke meget der tyder på, at de skaber væsentlige samhandelshindringer eller konkurrenceforvridning.

3.2 Direktivets indvirkning

De fleste respondenter mente, at direktivet, siden det blev vedtaget i 1985, har givet bedre udsigter for rejsning af produktansvarskrav og for, at de får et positivt udfald. De fleste respondenter mente også, at direktivet havde bidraget til et højere sikkerhedsniveau for produkter i EU.

Mindre end en fjerdedel af forsikringsgiverne sagde, at direktivet havde haft indvirkning på typen af forsikringer der udbydes i EU, selvom over halvdelen sagde, at det havde haft indvirkning på forsikringstilbuddenes basis (præmier, dækningsbetingelser osv.) og måden, hvorpå de behandler deres forsikringstagere.

1. Hvad forbrugerrepræsentanterne angår, blev de tilsvarende stillet spørgsmål om forbrugerbeskyttelsesniveauet. Betydningen af udtrykkene "produktansvarsrисici" og "forbrugerbeskyttelse" i undersøgelsens sammenhæng blev defineret på spørgeskemaerne. Se rapportens del 2, afsnit 1.2.

3.3 Erfaringer med produktansvarskrav i EU

Undersøgelsen beskæftigede sig også med de erfaringer, der er gjort med produktansvarskrav i EU i de senere år, og i særdeleshed siden den første rapport om erfaringerne med direktivet blev forelagt Kommissionen i december 1995. Den rapport konkluderede, at der indtil det tidspunkt ikke var megen praktisk erfaring med direktivet.

Analyser foretaget som led i undersøgelsen tyder på, at der nu er en vis praktisk erfaring med direktivet i næsten alle medlemsstater, selvom de nationale domstole stadig ikke bliver overbebyrdet med produktansvarskrav. Det ligger også klart, at de praktiske erfaringer med direktivet stadig er under udvikling, selvom de har gjort væsentlige fremskridt siden 1995-rapporten.

Imidlertid har der de sidste 10 år været en mærkbar stigning i antallet af produktansvarskrav i EU. De fleste respondenter mente, at antallet af krav var steget "lidt", mens omkring en fjerdedel af dem der udtrykte en mening, mente at det var steget "meget". Selvom direktivet blev identificeret som en faktor der havde bidraget til denne stigning, blev andre faktorer oftere identificeret som betydningsfulde, nemlig: større viden blandt forbrugere om deres rettigheder, bedre adgang til informationer og medieaktivitet.

Der er også ting der tyder på, at produktansvarssøgsmål i EU har givet bedre resultater i de seneste 10 år. Det mente halvdelen af de respondenter, der udtrykte en mening om dette spørgsmål. Den faktor der oftest blev identificeret som bidragende til de bedre resultater, var bedre adgang til juridisk bistand og rådgivning. Et signifikant antal respondenter identificerede også direktivet som bidragende til de gode resultater af produktansvarssøgsmål.

Respondenterne - og især forsikringsgiverne - oplyste også, at hyppigheden af udenretlige forlig var steget i de sidste 10 år. De faktorer der oftest blev angivet som bidragende til denne stigning, var bl.a. medieaktivitet og bedre adgang til juridisk bistand og rådgivning. Direktivet blev også hyppigt nævnt som en faktor heri.

4. MULIGHEDERNE FOR REFORM

4.1 Drivkraften for reform

I grønbogsrapporten noterede man sig, at mange af dem der reagerede på grønbogen, mente, at direktivet havde "skabt et velafbalanceret og stabilt retligt grundlag, der tager hensyn til både forbrugernes og producenternes interesser". Kommissionen har gjort det klart, at en eventuel reform af direktivet skal opretholde denne balance.

Analysen foretaget som led i undersøgelsen viser, at der ikke er noget almindeligt krav om en større reform af direktivet fra nogen bestemt gruppe der berøres af det. Endvidere viser disse analyser, at direktivet af de fleste respondenter generelt anses for at give en god afbalancering af producenternes og forbrugernes interesser.

Sandt nok var den overvejende stemning blandt forbrugerrepræsentanterne, at direktivet ikke udgjorde et passende kompromis, da det ikke ydede forbrugerinteresserne tilstrækkelig beskyttelse. Ingen enkelt mangel blev dog af flertallet af forbrugerrepræsentanterne nævnt som årsag til skævheden. Selvom denne kendsgerning ikke forringer gyldigheden af de meninger, der blev udtrykt af forbrugerrepræsentanterne, gør den det vanskeligt at konkludere, at direktivet er fundamentalt mangelfuldt i nogen væsentlig henseende.

Mange respondenter har endda opfordret til, at der for øjeblikket ikke gennemføres nogen reform. Nogle respondenter foreslog, at det ville være bedre at afvente resultatet af udviklingen på andre områder, der kunne tænkes at have konsekvenser for den praktiske funktion af produktansvarsordningerne, herunder direktivet. Som eksempler herpå kan nævnes kommende bestemmelser på EU-niveau om produktsikkerhed, klagemuligheder og forbrugerbeskyttelse i almindelighed.

I den udstrækning respondenterne identificerede områder, hvor direktivet ansås for at være mangelfuldt, tegnede der sig en række temaer.

(a) Bevisbyrden

Det fremgår tydeligt, at spørgsmål i forbindelse med bevisbyrden stadig er kontroversielle, og af mange anses for at være af stor praktisk betydning. Nogle forbrugerrepræsentanter har stadig den opfattelse, at forbrugerne handikappes på en uretfærdig måde af den byrde at skulle føre bevis for skaden og/eller årsagsforbindelsen som led i produktansvarskrav. Denne opfattelse skyldes hovedsagelig de vanskeligheder, man mener der er på grund af mangel på de nødvendige juridiske og andre ressourcer til undersøgelse af kravene eller manglende adgang til væsentlige oplysninger. Sådanne problemer opfattes som særlig akutte i forbindelse med tekniske produkter eller påståede skader af kompliceret art.

På den anden side er producenter og forsikringsgivere bekymret for, at enhver lempelse af bevisbyrdereglerne kan føre til mange "falske krav". Nogle producenter foreslog endog, at den skadelidte burde have en større forpligtelse til at dokumentere kravet på sagens tidlige stadier.

(b) Begrebet "defekt"

Der er fortsat usikkerhed med hensyn til den præcise betydning af udtrykket "defekt". Dette afspejles i de forskellige fortolkninger i nogle af de sager, der er afgjort af de nationale domstole. Nogle af de kontroversielle spørgsmål er bl.a.:

- Er der plads til en "risiko/omkostning"-analyse ved overvejelsen af, hvilket sikkerhedsniveau en person er berettiget til at forvente?
- Er producentens adfærd en relevant faktor? Er det fx relevant at tage hensyn til den omsorg (eller mangel på omsorg), som producenten har udvist ved produktets konstruktion, fremstilling eller markedsføring?
- Hvis produktet er underkastet strenge sikkerhedsbestemmelser, og producenten overholder alle bestemmelserne, under hvilke omstændigheder er det da rimeligt at forlange, at producenten evt. overholder en højere sikkerhedsstandard, hvad ansvar efter direktivet angår?
- Er det tilstrækkeligt for en skadelidt forbruger at bevise, at produktet var defekt og derved forvoldte skaden, eller skal forbrugeren også bevise, hvad årsagen til defekten var?

Efterhånden som man får flere erfaringer med direktivet, kunne det forventes, at der vil udvikles en retspraksis i de enkelte lande, der kan yde vejledning med hensyn til fortolkningen af dette grundlæggende koncept. Det kunne også forventes, at nogle aspekter heraf med tiden vil blive afgjort af EF-Domstolen ("ECJ").

(c) Indsigelsen om udviklingsrisici

Det er åbenbart, at indsigelsen om udviklingsrisici i artikel 7, litra e), stadig er kontroversiel. Selvom det er vanskeligt at finde eksempler på, at den med held er blevet gjort gældende i noget EU-land, anser producenter og forsikringsgivere den stadig for vigtig. Nogle respondenter, især forbrugerrepræsentanter, mente, at den bør afskaffes, mens nogle producenter og forsikringsgivere opfordrede til at beholde den.

De økonomiske konsekvenser af at afskaffe indsigelsen om udviklingsrisici er emnet for en separat undersøgelse, der vil blive gennemført på Kommissionens vegne i 2003. I betragtning af indsigelsens åbenbart begrænsede praktiske omfang synes der ikke på nuværende tidspunkt at være noget særligt behov for en genovervejelse af denne bestemmelse.

(d) Mindstegrænsen

I nogle retssystemer blev mindstegrænsen på 500 EUR anset for en kilde til problemer for forbrugerne, der ikke kan retfærdiggøres, især i lande der har særdomstole med lave omkostninger til behandling af produktansvarskrav, samt i lande, hvor mindstegrænsen betragtes som en selvrisiko, der skal fradrages den eventuelle tilkendte erstatning.

(e) Indsigelse på grundlag af overholdelse af myndighedskrav

Flere respondenter, især fra medicinalindustrien, foreslog, at direktivet skulle indeholde en indsigelsesmulighed for producenter i brancher, hvor produktsikkerheden er underkastet nøje kontrol, hvis produktet fuldtud overholder de gældende bestemmelser. Da EU's produktsikkerhedskontrol fortsat udvides, kunne man forvente, at dette spørgsmål vil få endnu større betydning i fremtiden.

(f) Konstruktionsdefekter og instruktionsfejl

En række respondenter stillede også spørgsmålstejn ved anvendelsen af objektivt ansvar i sager om konstruktionsdefekter og instruktionsfejl, idet man mente, at en culpabaseret standard egnede sig bedre i tilfælde af sådanne defekter.

(g) 10-års-fristen

Enkelte forbrugerrepræsentanter og jurister blandt respondenterne pegede på bestemmelsen om 10-års-fristen som et punkt, der fører til utilstrækkelig beskyttelse for forbrugerne. Ifølge grønbogsrapporten var der ikke tilstrækkelig empirisk dokumentation af effekten af denne bestemmelse, eller hvad konsekvensen af en eventuel reform ville blive. Da det endnu ikke er 10 år, siden nogle af medlemsstaterne gennemførte direktivet, er det måske stadig for tidligt til, at en saglig bedømmelse heraf kan foretages.

4.2 Argumentet for yderligere harmonisering

(a) Eksisterende harmonisering i henhold til direktivet

Direktivet er en foranstaltning, der tilsigter en harmonisering af produktansvarslovene i EU på et bestemt niveau. Det har i alle medlemsstater introduceret (i nogle lande for første gang) et koncept om objektivt ansvar for producenter over for personer, der har lidt skade på grund af defekte produkter. På denne måde giver direktivet et fælles grundlag, hvorpå alle i EU kan kræve erstatning, hvis de påføres skade af et produkt, der ikke byder på det sikkerhedsniveau, som man har ret til at forvente.

Resultaterne af undersøgelsen tyder på, at direktivet i det store og hele har nået sit mål. Dette er en betydelig præstation i betragtning af, at nogle af dets bestemmelser var meget kontroversielle, da direktivet først blev foreslået. Den brede accept af direktivet i EU, hvilket afspejles i undersøgelsens resultater, er også bemærkelsesværdig.

(b) Artikel 13

Direktivets artikel 13 sikrer, at de nationale produktansvarsordninger kan eksistere side om side med den ordning, som er indført med direktivet. Da de nationale produktansvarsordninger varierer medlemsstaterne imellem, kan fuld harmonisering af produktansvarslovene ikke opnås, så længe artikel 13 består.

Svarene fra respondenterne tydede dog ikke på, at der var noget stærkt ønske om at afskaffe artikel 13, således at direktivets bestemmelser ville blive den eneste produktansvarsordning, med afskaffelse af retsreglerne om ansvar i og uden for kontraktforhold samt eventuelle "særlige ansvarsregler" til følge.

Selvom der ikke synes at være nogen alvorlige hindringer for et sådant skridt (hvis man lige ser bort fra spørgsmålet om retsgrundlaget), ville det utvivlsomt være meget kontroversielt på politisk plan, ikke mindst fordi det ville fratage forbrugerne alternative midler til at søge afhjælpning. Der er også bekymring for, at eventuelle reformer i forbindelse med afskaffelse af artikel 13 ville forrykke interessebalancen, som den afspejles i direktivet i dets nuværende form.

(c) De nationale domstoles fortolkning af direktivet

Der er stadig betydelige muligheder for de nationale domstole til at fortolke direktivets centrale bestemmelser forskelligt. Nylige retssager, hvor betydningen af udtrykket "defekt" har været genstand for overvejelse, viser, i hvor stor udstrækning forskellige fortolkninger kan føre til meget forskellige resultater i sager, der ellers har meget tilfælles.

Det kan være, at større erfaring med direktivet med tiden vil føre til større ensartethed i de nationale domstoles anvendelse af det. Hvis der fortsat består kontroversielle områder, vil de muligvis skulle afgøres af ECJ, og det ville være ønskeligt, at det sker. Hvis ikke, vil Kommissionen muligvis blive nødt til at gribe ind, måske ved at ændre selve direktivet. I betragtning af den almindelige accept af direktivet bør eventuelle lovgivningsmæssige ændringer være sidste udvej.

(d) Den bredere sammenhæng

Direktivet kan ikke betragtes isoleret, men kun som en del af et større system, der omfatter mange forskellige faktorer (fx sikkerheds- og forbrugerbeskyttelseslove, retspleje- og procesregler, kulturelle og sociale faktorer). Alle disse har indvirkning på forbrugernes og erhvervslivets interesser. Desuden kan sådanne faktorer have større indflydelse end selve lovgivningen på den praktiske funktion af produktansvarsordningerne, herunder direktivet, ligesom de undergår konstante ændringer. Derfor skal enhver overvejelse af eventuelle ændringer af direktivet tage hensyn til deres konsekvenser for dette større system.

5. HOVEDKONKLUSIONER

5.1 Vigtigste resultater

Forskellene i produktansvarssici mellem medlemsstaterne

1. Sandsynligheden for at der rejses produktansvarskrav, og disses forventede udfald, varierer fra den ene medlemsstat til den anden. Forskellene har ikke nogen enkelt årsag, men skyldes følgende forhold:
 - undtagelsesbestemmelserne i produktansvarsdirektivet
 - uligheder med hensyn til gennemførelse og fortolkning af direktivet
 - forskelle i de nationale ansvarsordninger, der eksisterer side om side med produktansvarsdirektivet
 - forskellige metoder til fastsættelse af erstatningsbeløb
 - forskelle med hensyn til processuelle regler og klagemuligheder
 - variationer i forbrugernes holdning fra medlemsstat til medlemsstat.

Direktivets indvirkning på produktansvarssici

2. Produktansvarsdirektivet har givet en moderat større tilbøjelighed til rejsning af produktansvarskrav og til, at de får et positivt udfald.
3. Direktivet har bidraget lidt til et højere sikkerhedsniveau for produkter der markedsføres i EU.

Virkningen af forskelle i produktansvarssici i medlemsstaterne

4. Der er meget lidt der tyder på, at ulighederne mellem medlemsstaterne med hensyn til produktansvarsordningernes praktiske funktion skaber samhandelshindringer eller konkurrenceforvriddninger af nogen betydning i EU. Enkelte producenter gav udtryk for, at sådanne uligheder har nogen indvirkning på deres virksomhed.
5. Der er tegn på, at uligheder mellem medlemsstaterne med hensyn til produktansvarsordningernes praktiske funktion kan influere på grundlaget for udbuddet af forsikringsdækning i de forskellige lande. Der er dog intet der tyder på, at sådanne uligheder begrænser udbuddet af forsikringer i nogen medlemsstat. Hvad selve direktivet angår, sagde nogle producenter og forsikringsgivere, at forsikringspræmier var steget noget som resultat af direktivet.

Erfaringen med produktansvarskrav i EU

6. Der har været en betydelig stigning i antallet af produktansvarskrav i EU i de sidste 10 år.
7. Mens direktivet har bidraget til stigningen i antallet af produktansvarskrav, har der også været andre vigtige faktorer, nemlig større bevidsthed blandt forbrugerne om deres rettigheder, bedre forbrugeradgang til information samt medieaktivitet.
8. Der er tegn på, at produktansvarskrav i EU har haft større succes i de sidste 10 år. Direktivet har bidraget hertil, og de andre hovedfaktorer har været bedre adgang til juridisk bistand/rådgivning og ændringer i retssystemets holdning til sådanne krav.
9. Der er tegn på, at krav rejst af forbrugere generelt har større mulighed for et godt udfald, dersom de rejses efter produktansvarsdirektivet end efter andre nationale love. Dette gælder i højere grad i visse medlemsstater end i andre.
10. I de sidste 10 år er hyppigheden af udenretlige forlig steget noget. Hovedårsagerne hertil synes at være medieaktivitet, bedre adgang til juridisk bistand og produktansvarsdirektivet.

Drivkraften for reform

11. Det er den fremherskende opfattelse blandt respondenterne generelt, at direktivet giver en god afbalancering af producenterne/leverandørernes og forbrugernes interesser. De fleste af forbrugerepræsentanterne sagde dog, at det ikke yder forbrugerne tilstrækkelig beskyttelse. De grunde hertil, der blev givet, var bl.a. mindstegrænsen, bevisbyrden og indsigelsen om udviklingsrisici, men flertallet af forbrugerrepræsentanterne angav ikke nogen enkelt faktor. Et mindretal af producenterne mente, at direktivet ikke ydede tilstrækkelig beskyttelse for producenter/leverandører. De hyppigst angivne begrundelser herfor var direktivets anvendelse på konstruktionsdefekter og instruktionsfejl samt mangel på en indsigelse på grundlag af overholdelse af myndighedskrav.
12. Der er i almindelighed ikke nogen større tilslutning til forslaget om, at artikel 13 bør afskaffes, med deraf følgende afskaffelse af de nationale regler om ansvar i og uden for kontraktforhold samt særregler om ansvar.

5.2 Generelle observationer

1. Svarmaterialet viser, at der ikke er behov for nogen dybtgående reform af direktivet på nuværende tidspunkt. Selvom nogle af respondenterne udtrykte bekymring over bestemte forhold, var der ikke noget enkelt forhold, der fremstod som et tilstrækkelig stort problem til at retfærdiggøre fundamentale ændringer.

2. Selve direktivet nyder udbredt accept i alle medlemsstater, selvom der tilbagestår nogle kontroversielle og usikre områder i forbindelse med dets praktiske anvendelse. Kommissionen ønsker utvivlsomt at fortsætte med at holde øje med udviklingen i domspraksis og med hensyn til den praktiske funktion af produktansvarsordningerne for løbende at kunne vurdere, om der vil være behov for indgriben i fremtiden.
3. Oprettelse af en central database for de afgørelser, medlemsstaternes domstole træffer i forbindelse med produktansvarsdirektivet, ville være et vigtigt bidrag til større harmonisering af anvendelsen af direktivet i EU. En sådan database ville ikke alene tjene som kilde for de nationale domstole i forbindelse med anvendelse af direktivets bestemmelser, men ville også hjælpe Kommissionen med løbende at overvåge og vurdere direktivets funktion i praksis.

John Meltzer
Rod Freeman
Siobhan Thomson

Lovells
Atlantic House
Holborn Viaduct
London EC1A 2FG

Februar 2003

PRODUKTANSVAR I DEN EUROPÆISKE UNION RAPPORT TIL EUROPA-KOMMISSIONEN

DEL 1 - INDLEDNING

1. BAGGRUND

Produktansvarsdirektivet, 85/374/EØF, ("direktivet") blev vedtaget af Den Europæiske Union ("EU") den 25. juli 1985. Medlemsstaterne var forpligtet til at gennemføre direktivet senest den 30. juli 1988.

Af flere grunde var der betydelige forskelle med hensyn til, hvor lang tid, det tog at gennemføre direktivet i de enkelte medlemsstater, ligesom nogle af de nuværende medlemsstater først trådte ind i EU efter den specificerede gennemførelsesdato. Den første medlemsstat der gennemførte direktivet, var *Det Forenede Kongerige*, nemlig i marts 1988. Den sidste af de nuværende medlemsstater der gennemførte direktivet, var *Frankrig*, hvor gennemførelseslovgivningen blev forelagt i maj 1998.

Den første rapport om direktivets funktion blev forelagt Europa-Kommissionen ("Kommissionen") i 1995¹ og var baseret på en konsekvensanalyse foretaget i 1994. På det tidspunkt mente man, at erfaringerne stadig var for begrænsede, til at man kunne stille nogen forslag til ændringer.

Den 28. juli 1999 fremlagde Kommissionen en grønbog om ansvar for defekte produkter ("grønbogen"),² der blev indledningen til en yderligere analyse af direktivets gennemførelse, og hvori der blev opstillet en række "valgmuligheder" med hensyn til reform. Kommission anmodede om reaktioner herpå.

En række af de valgmuligheder, der blev diskuteret i grønbogen, vakte interesse i forskellige sektorer, og Kommissionen modtog over 100 svar.³ Efter at have gennemgået disse svar offentliggjorde Kommissionen en rapport om anvendelsen af direktiv 85/374 om produktansvar ("grønbogsrapporten")⁴. Heri blev det fremhævet:

[Direktivet] er et kompromis mellem de berørte interesser. Man skal ikke undervurdere den politiske vilje, medlemsstaterne...har vist til at skabe en

1. KOM (95) 617, 13. december 1995.

2. KOM (1999) 396 endelig.

3. Den største procentdel af svarene på grønbogen kom fra europæiske organisationer baseret i Bruxelles, og størstedelen af de øvrige svar kom fra personer/virksomheder/organisationer i Tyskland, Frankrig og Det Forenede Kongerige.

4. KOM (2000) 893 endelig, 31. januar 2001.

afbalanceret ansvarsramme, der fastlægger forholdet mellem erhvervslivet og forbrugerne...Ethvert forslag om ændring af direktivet bør derfor tage hensyn til [den] balance....⁵

Grønbogsrapporten konkluderede bl.a., at der var utilstrækkelige data til at sætte Kommissionen i stand til at danne sig en begrundet mening om, hvilke eventuelle reformer der var påkrævet, og meddelte, at der ville blive bestilt to vigtige undersøgelser, nemlig:

1. en større undersøgelse af funktionen og de praktiske virkninger af eksisterende produktansvarsordninger i EU
2. en mindre undersøgelse af de økonomiske konsekvenser af at afskaffe indsigelsen om udviklingsrisici.

I december 2001 gav Kommissionen Lovells i opdrag at gennemføre den første af disse undersøgelser (herefter kaldet "undersøgelsen"). Man erkendte, at dette var en ambitiøs undersøgelse, omfattende, for det første, en gennemgang af produktansvarsordningerne i hver medlemsstat, fulgt af en analyse af disse ordningers praktiske virkninger med udspørgelse af personer og organisationer, der var berørt heraf.

Undersøgelsens metoder, resultater og konklusioner fremgår af nærværende rapport ("rapporten").

2. UNDERSØGELSENS OMFANG

Undersøgelsen omfattede en vidtspændende gennemgang og analyse af de almindelige erfaringer med funktionen af produktansvarsordningerne i medlemsstaterne, ud fra perspektivet af dem der var mest berørt heraf. Undersøgelsen tilsigtede ikke at gentage det arbejde, Kommissionen havde iværksat med grønbogen. I stedet analyserede den omfanget og udbredelsen af produktansvarsrisici, arten og omfanget af produktansvarskrav, i hvilken udstrækning eksisterende ordninger har den rette balance mellem de relevante interesser, samt mulighederne for reform.

Undersøgelsesresultaterne vill blive overvejet i lyset af den sammenhæng, hvorfra de blev indsamlet. Funktionen af produktansvarsordningerne i EU påvirkes nødvendigvis af en række faktorer, som fx bestemmelser om produktsikkerhed, forbrugerbeskyttelsesforanstaltninger og klagemulighederne. Hvad fremtiden angår, må flere generelle initiativer mht. retsreform på EU-plan tages i betragtning ved overvejelserne i forbindelse med arten og gennemførligheden af en eventuel fremtidig reform. Undersøgelsen har givet et overblik over den praktiske anvendelse af produktansvarslovene i alle medlemsstater og burde hjælpe Kommissionen med at vurdere direktivets praktiske virkninger og mulighederne for yderligere reformer.

5. *Ibid*, s. 12.

3. UNDERSØGELSENS GENNEMFØRELSE

3.1 De nationale rapporter

Undersøgelsens første fase ("1. fase") bestod af udarbejdelse af rapporter med beskrivelse af produktansvarsordningerne i hver medlemsstat og blev gennemført ved hjælp af praktiske eksperter og/eller akademikere på produktansvarsområdet i hvert land. Det drejede sig om følgende personer:

Medlemsstat	Rapportør	Virksomhed/universitet
Østrig	Professor Rudolf Welser; Professor Christian Rabl	Universität Wien
Belgien	Professor Bernard Dubuisson	Université catholique de Louvain
Danmark	Jens Rostock-Jensen	Kromann Reumert, København
Finland	Marko Mononen	Helsingfors Universitet
Frankrig	Professor Christian Larroumet	Lovells, Paris
Tyskland	Ina Brock; dr. Detlef Hass; Christiane Feike	Lovells, München
Grækenland	Professor Ioannis Karakostas	Athen Universitet
Irland	Alex Schuster	Trinity College, Dublin
Italien	Professor Roberto Marengo	Lovells, Rom
Luxembourg	Jean Steffen; Alex Schmitt	Bonn Schmitt & Steichen, Luxembourg
Nederlandene	Klaas Bischopp	Lovells, Amsterdam
Portugal	Professor Luís Brito Correia	Universidade Católica Portuguesa
Spanien	Professor Miguel Pasquau Liaño	Granada Universitet
Sverige	Rose-Marie Lundström	Mannheimer Swartling, Stockholm
Det Forenede Kongerige	Professor Geraint Howells	University of Sheffield

De rapporter, der blev udarbejdet i 1. fase, dannede baggrund for arbejdet, der blev udført i løbet af anden fase ("2. fase"). Relevante oplysninger indsamlet i 1. fase er medtaget i diskussionen og analysen af undersøgelsesresultaterne i nærværende rapport.

3.2 Undersøgelsen

Den heldige gennemførelse af undersøgelsens 2. fase - dvs. analysen af den praktiske funktion og virkning af produktansvarsordningerne i hele EU - var også for en stor del baseret på den store hjælp, der blev ydet af praktiske eksperter og akademikere på produktansvarsområdet ("forskerne") i hver medlemsstat. Det drejede sig om følgende personer:

Medlemsstat	Rapportør	Virksomhed/universitet
Østrig	Thomas Mondl	Mondl & Partners, Wien
Belgien	Debra Holland	Lovells, Bruxelles
Danmark	Jens Rostock-Jensen	Kromann Reumert, København
Finland	Marko Mononen	Helsingfors Universitet
Frankrig	Professor Christian Larroumet	Lovells, Paris
Tyskland	Ina Brock; Christiane Feike	Lovells, München
Grækenland	Dimitris Emvalomenos	Bahas Gramatidis & Partners, Athen
Irland	Roddy Bourke	McCann Fitzgerald, Dublin
Italien	Professor Roberto Marengo	Lovells, Rom
Luxembourg	Jean Steffen; Alex Schmitt	Bonn Schmitt & Steichen, Luxembourg
Nederlandene	Klaas Bischopp	Lovells, Amsterdam
Portugal	Professor Luís Brito Correia	Universidade Católica Portuguesa
Spanien	José Melendez	Albiñana y Suarez de Lezo, Madrid
	Professor Miguel Pasquau Liaño	Granada Universitet
Sverige	Rose-Marie Lundström	Mannheimer Swartling, Stockholm
Det Forenede Kongerige	John Meltzer; Rod Freeman; Siobhan Thomson	Lovells, London

Undersøgelsens 2. fase krævede, at der skulle tages hensyn til ikke blot selve de forskellige retssystemer, men også de socioøkonomiske forhold, hvor de eksisterer. Dette blev opnået ved at inddrage et bredt udvalg af respondenter over hele EU ved brug af en kombination af personlige interviews (ansigt til ansigt eller pr. telefon) og udfyldelse af spørgeskemaer. På grund af de forskellige synsvinkler af dem, der beskæftiger sig med produktansvarsordningerne i EU, og behovet for en vis specificitet i udspørgningen, blev de potentielle respondenter i

undersøgelsen inddelt i fire kategorier, og der blev udformet et spørgeskema til hver kategori. Respondenterne blev grupperet i følgende fire kategorier:

- forbrugerrepræsentanter, omfattende forbrugerorganisationer på nationalt og EU-niveau
- producenter og leverandører af produkter (herunder fabrikanter, importører, distributører og detaillister) samt brancheforeninger
- forsikringsselskaber, genforsikringsselskaber, forsikringssammenslutninger og forsikringsmæglere
- advokater (sagsøgere og sagsøgte), tilsynsmyndigheder, andre statslige organer og juridiske akademikere.

Med henblik på analyse af svarene omtales disse kategorier i nærværende rapport henholdsvis som "forbrugerrepræsentanter", "producenter", "forsikringsgivere" og "jurister".

Det stod klart at, af alle de grupper der var berørt af produktansvarsordninger, ville det være forsikringsgiverne, der ville have den mest omfattende erfaring i, hvordan produktansvarsordninger fungerer i praksis. De har det bedste kendskab til produktansvarskravenes antal og typer, hvilke erstatningsbeløb der udbetales til forbrugere, og de eventuelle trends for sådanne erstatningskrav. Da de policer, der udstedes af de fleste større forsikringsselskaber (og mange af de mindre), dækker risici i forskellige retssystemer, har forsikringsselskaber en unik indsigt i forhold af grænseoverskridende og sammenlignende art. Det var endda et af Kommissionens primære mål ved undersøgelsens start at forsøge at få et stort bidrag fra forsikringsbranchen. Af forskellige grunde har dette vist sig at være en vanskelig opgave ved tidligere undersøgelser, og det var derfor en af de ting, som Lovells fokuserede på, da man påtog sig arbejdet med 2. fase.

(a) Udformning af spørgeskemaer

På grund af antallet af potentielle respondenter var det vigtigt at finde frem til en metode, der gav det størst mulige bidrag. Derfor blev der udformet spørgeskemaer, der let kunne udfyldes af respondenterne selv, eller som kunne danne basis for personlige interviews. Spørgeskemaerne blev udarbejdet af Lovells i samarbejde med professor Geraint Howells og det uafhængige markedsanalysefirma MORI, med det formål at opnå en afbalanceret og upartisk fremgangsmåde for alle respondenter.

Hver af de fire typer spørgeskemaer indeholdt et identisk sæt af "kerne"-spørgsmål. På hver type blev der tilføjet særs spørgsmål til dækning af de områder, der var særlig relevante for den pågældende respondentkategori.

De materielle dele af spørgeskemaerne havde til formål at søge oplysninger og synspunkter vedrørende følgende tre områder:

- omfanget og hyppigheden af "produktansvarssici"⁶ i EU
- arten og omfanget af produktansvarskrav i EU
- i hvilken udstrækning de eksisterende ordninger giver den rette balance mellem de berørte interesser samt mulighed for reform.⁷

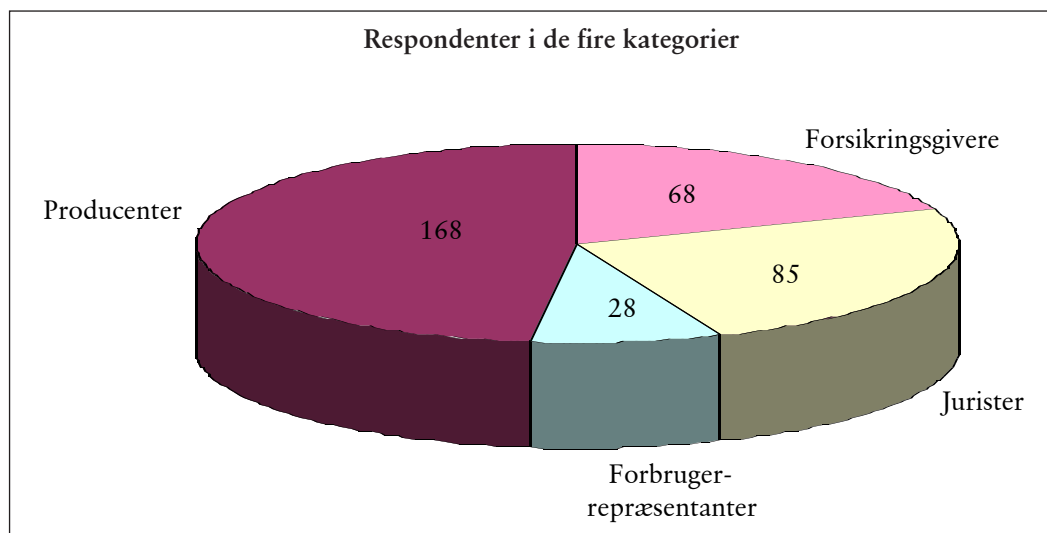
Spørgeskemaerne indeholdt en kombination af spørgsmål med afkrydsningsbokse og åbne spørgsmål. Respondenterne blev opfordret til at give yderligere kommentarer med tilknytning til de søgte oplysninger og til at fremkomme med forslag til reform af direktivet. Endvidere blev respondenterne bedt om at give et resume af deres væsentlige praktiske erfaringer de sidste 10 år i forbindelse med produktansvarsordningerne i EU.

(b) Undersøgelsens svar

Over 1500 respondenter fra de fire kategorier i alle medlemsstater fik en direkte indbydelse til at bidrage. Dertil kom, at mange brancheforeninger og forsikringssammenslutninger blev bedt om at give deres medlemmer oplysninger om undersøgelsen og at indbyde dem til at bidrage.

Der blev i alt modtaget 349 svar fra respondenter i de fire kategorier, fordelt som følger:

Fig. 1:

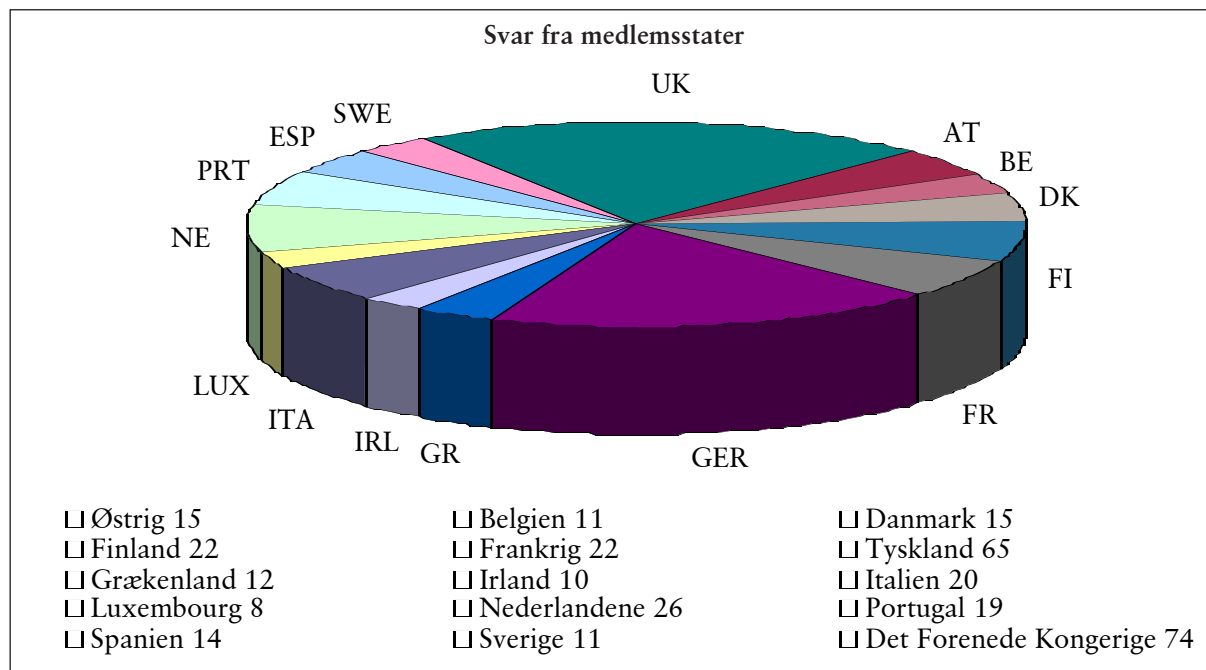

6. Som defineret på spørgeskemaet: se Del 2, pkt. 1.2, nedenfor.

7. Undersøgelsen havde ikke til formål at indsamle rå oplysninger om "antal krav" eller "erstatningsbeløb" i produktansvarssager i EU. Sådanne data i sig selv ville være af begrænset praktisk værdi, selv hvis de kunne indsamles pålideligt.

Svarene fordelte sig på medlemsstater som følger:⁸

Fig. 2:

Over 100 af svarene fremkom som resultat af personlige interviews.

En liste over respondenterne i undersøgelsen findes i bilag 1.

(c) Analyse af undersøgelsens svar

Spørgeskemaerne var således udformet, at svarene kunne grupperes og sammenholdes statistisk. Derved har bestemte trends, konsensusområder, meningsforskelle og usikkerhedsområder kunnet identificeres. Det stod dog klart fra begyndelsen, at der ville være grænser for, hvor mange og hvilke oplysninger, der kunne fås ved hjælp af de standardiserede spørgsmål på spørgeskemaerne. Af denne grund blev der gennemført personlige interviews, ligesom respondenterne på spørgeskemaerne blev bedt om at give deres eventuelle synspunkter om ting uden for rammerne af de specifikke spørgsmål. De yderligere oplysninger der blev indsamlet på denne måde, har været til hjælp ved analysen af de statistiske data.

I erkendelse af de begrænsninger, som uundgåeligt knytter sig til denne type statistiske data, blev der taget hensyn til visse faktorer ved analysen af de data, der blev indsamlet som led i undersøgelsen.

8. Der var også 5 svar fra respondenter uden for EU.

1. For at sikre, at der kunne indsamles et tilstrækkeligt antal svar til at gøre det muligt at foretage en statistisk analyse der gav mening, var det, i lighed med alle brede undersøgelser af denne art, nødvendigt at forenkle spørgsmålene i en vis grad. Dette var selvfølgelig også nødvendigt for at tage hensyn til de mange forskellige potentielle respondenter, der var spredt over 15 forskellige lande. Til trods for det praktiske behov for sådanne kompromiser, har undersøgelsen identificeret en række tydelige trends og budskaber. Desuden blev svarene på spørgsmålene i stort omfang udvidet og uddybet af de respondenter, der var villige til at give de yderligere oplysninger, der blev bedt om.
2. Antallet af respondenter i hver kategori varierede en del (se fig. 1). Ved analysen af dataene blev der udvist særligt omhu for både at se på resultaterne for hver kategori (især kategorien forbrugerrepræsentanter, hvorfra de færreste svar blev modtaget) og de samlede resultater, for at sikre, at de særlige synspunkter i hver kategori blev taget i betragtning.
3. Antallet af svar fra de enkelte medlemsstater var ikke ens (se fig. 2), men dette blev der taget hensyn til ved analysen af dataene. Forskellene i antallet af svar blev diskuteret med forskerne i medlemsstaterne, og der blev identificeret en række faktorer, der havde indflydelse på tallene, herunder bl.a. markedets størrelse, kulturelle forskelle, forskellige erfaringer med produktansvarskrav og forskellige erfaringer med retstvister i almindelighed.

Ikke alle respondenter besvarede alle spørgsmål på spørgeskemaerne. I nogle tilfælde svarede respondenter ved at angive "ved ikke". For så vidt angår nærværende rapport, var det bedre at analysere de statistiske data (undtagen hvor andet fremgår) på basis af svarene fra dem, der fremsatte et synspunkt på det omhandlede emne.⁹

9. Hvor dette er relevant, angives i analysen også antallet af respondenter, der svarede "ved ikke".

DEL 2 - UNDERSØGELSENS RESULTATER

1. SAMMENLIGNING AF PRODUKTANSVARSDORDNINGER I EU

1.1 Answarets grundlag

I sin nuværende form udgør direktivet et fælles, men ikke det eneste, grundlag for produktansvarskrav i EU. Til det formål bevarer direktivets artikel 13 udtrykkeligt nogle rettigheder efter reglerne for ansvar i og uden for kontraktforhold, henholdsvis efter visse "særregler om ansvar" på nationalt plan.

Noget af det bemærkelsesværdige, der fremkommer ved en analyse af de eksisterende produktansvarsregler i EU's medlemsstater, er i hvor vid en udstrækning de hviler på et fælles grundlag. Det er endda sådan, at forbrugerne i hver medlemsstat har ret til at kræve erstatning for produktrelaterede skader efter tre forskellige regelsæt:

- (a) **Direktivet.** Alle medlemsstater har i de fleste henseender omhyggeligt gennemført direktivets bestemmelser ved national lovgivning (selvom en række divergenser først fornylig er blevet afgjort af EF-Domstolen ("ECJ"), og der stadig eksisterer en række andre uoverensstemmelser). Takket være direktivet har alle forbrugere i EU mindst ét fælles grundlag for rejsning af et erstatningskrav, nemlig et krav mod producenten baseret på en defekt ved produktet. I den udstrækning der er andre midler til rådighed, tjener de blot som alternative muligheder for forbrugeren til at gøre erstatningskrav gældende.
- (b) **Kontraktret.** Alle medlemsstater har også regler om erstatningsudbetaling til skadelidte forbrugere efter kontraktretten. I denne henseende gælder følgende:
 - De fundamentale love om ansvar i kontraktforhold bygger på principper, der stort set er ens, selvom der i visse retssystemer kræves culpa, men ikke i andre.
 - Forbrugernes rettigheder er hovedsagelig begrænset til krav mod dem, med hvem han kan siges at have indgået en aftale (med visse undtagelser i de fleste medlemsstater, herunder især *Frankrig, Belgien, Østrig* og *Luxembourg*). Dette er en væsentlig indskrænkning af forbrugers ret til at kræve erstatning i forbindelse med et defekt produkt, da den ofte begrænser hans ret til at rejse erstatningskrav mod fabrikanten.
 - Kontraktforholdet er ofte underkastet regler, i et vist omfang ved lov. Forbrugerne nyder således normalt beskyttelse af et lovfæstet forbud mod urimelige klausuler (nærmere bestemt en lovbestemmelse der gør, at sådanne klausuler ikke kan håndhæves) eller en lignende beskyttelse efter national domspraksis. Lovgivningen fastslår normalt også, at bestemte vilkår er underforstået i forbrugerkontrakter om køb af produkter. Sådanne vilkår kan fx gå ud på, at produktet egner sig til sit

formål eller er af tilfredsstillende kvalitet. Dette område har også været genstand for lovgivning på fællesskabsniveau, fx ved forbrugergarantidirektivet¹⁰ og direktivet om urimelige vilkår i forbrugerkontrakter.¹¹

- (c) **Uden for kontrakt.** Hver medlemsstat har endvidere et sæt regler om et udenkontraktligt erstatningsansvar over for skadelidte personer, baseret på principper om ansvarspådragende handlinger. I de fleste tilfælde bygger ansvar efter disse regler på en vis grad af culpa på sagsøgtes side.

Et vigtigt formål med undersøgelsen var at undersøge de praktiske erfaringer med disse regler og især at finde ud af, i hvilken udstrækning der eksisterer væsentlige forskelle i praksis.¹²

1.2 Forskelle i produktansvarsrisici mellem medlemsstaterne

I undersøgelsens 2. fase blev respondenterne stillet spørgsmål, der havde til opgave at konstatere, om produktansvarsrisiciene var forskellige fra medlemsstat til medlemsstat. De blev også bedt om at redegøre for grundlaget for deres svar. Respondenterne i kategorierne producenter, forsikringsgivere og jurister blev stillet følgende spørgsmål:

Mener De, at der er forskelle i produktansvarsrisiciene i de forskellige medlemsstater i EU, og i bekræftende fald i hvilken grad?

"Produktansvarsrisici" blev på spørgeskemaerne udtrykkeligt defineret som risikoen for, at forbrugere anlægger søgsmål mod producenter/leverandører af defekte produkter, hvor sandsynligt det er at sagsøgeren får medhold, samt hvor stor en skadeserstatning en producent/leverandør kan risikere at skulle betale.

Hvad kategorien forbrugerrepræsentanter angår, var det tilsvarende spørgsmål formuleret som følger:

Mener De, at der er forskelle i forbrugerbeskyttelsen efter produktansvarslovgivningen i de forskellige medlemsstater i EU, og i bekræftende fald i hvilken grad?

"Forbrugerbeskyttelse" blev på spørgeskemaerne defineret som mulighederne for at anlægge søgsmål mod producenter/leverandører af defekte produkter, hvor sandsynligt det er at sagsøgeren får medhold, samt hvor stor skadeserstatning en forbruger eventuelt kan få udbetalt som resultat heraf.

10. 99/44/EF.

11. 93/13/EF.

12. En mere detaljeret diskussion heraf fremgår af Del 2, pkt. 1.3(d).

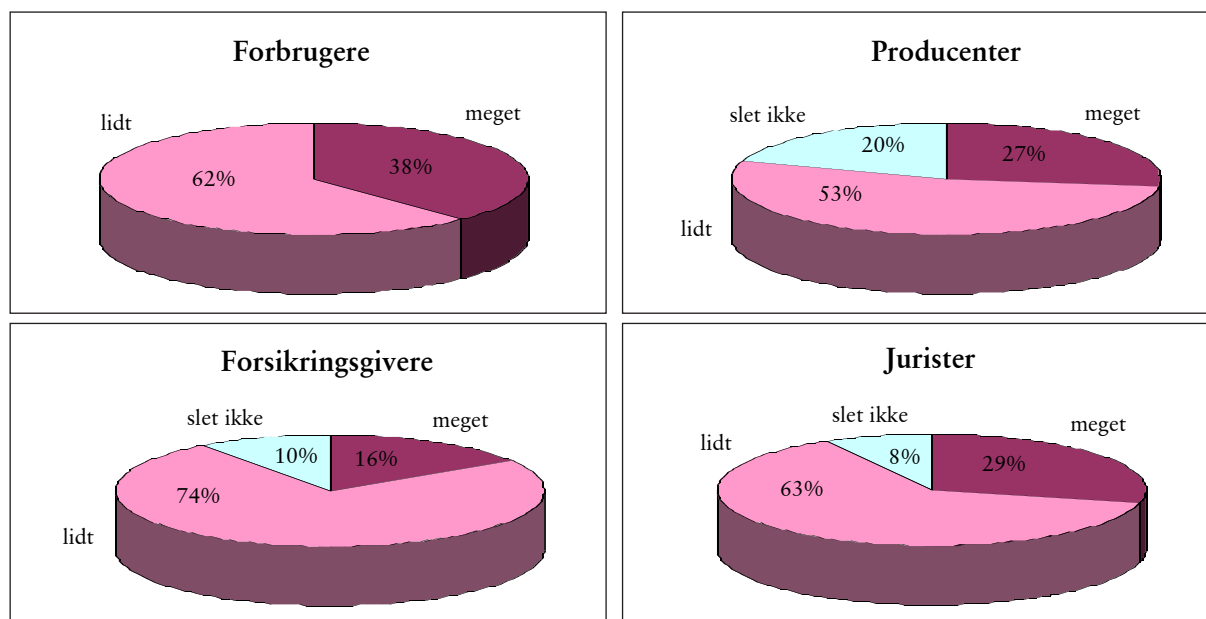
I nærværende rapport anvendes udtrykket "produktansvarsrisiko" både om "produktansvarsrisici" og "forbrugerbeskyttelse", som disse er defineret på spørgeskemaerne.¹³

Langt de fleste af de respondenter, der tilkendegav et syn på dette spørgsmål¹⁴ (se fig. 3), mente, at der var forskelle i produktansvarsrisici mellem medlemsstaterne. De fleste heraf sagde, at risiciene afveg "lidt", mens et mindretal sagde, at de afveg "meget".

I kategorien forsikringsgivere, der kunne forventes at have de største erfaringer med produktansvarsrisici, sagde de fleste, at der var forskelle mellem medlemsstaterne. Flertallet af dem sagde, at risiciene afveg "lidt", mens resten sagde, at de afveg "meget".

I kategorien forbrugerrepræsentanter sagde omkring halvdelen "ved ikke".¹⁵ Af dem der gav udtryk for et synspunkt herom, mente alle, at forbrugerbeskyttelsesniveauet varierede fra medlemsstat til medlemsstat. Omkring en tredjedel af dem mente, at forbrugerbeskyttelsesniveauet afveg "meget".

Fig. 3: Forskelle i produktansvarsrisici i de forskellige medlemsstater

13. Der er ikke nødvendigvis nogen direkte korrelation mellem begrebet "produktansvarsrisici" i producenters og juristers øjne og begrebet "forbrugerbeskyttelse efter produktansvarslovgivningen" efter forbrugerrepræsentanternes opfattelse. Ikke desto mindre er disse begreber, som defineret på spørgeskemaerne, vigtige tegn på den praktiske effekt af produktansvarslovgivningen - set fra de forskellige perspektiver af dem der berøres heraf - og de danner derfor et nyttigt grundlag for sammenligning af de forskellige gruppers erfaringer hermed.
14. 22% af respondenterne svarede "ved ikke".
15. Mange af respondenterne i denne kategori havde ingen erfaring med forskellige retssystemer.

Hvor respondenterne angav, at der var forskelle i produktansvarsrисici mellem medlemsstaterne, nævnte de en række faktorer som årsager til disse forskelle, selvom ingen enkelt faktor fremstod som væsentligt vigtigere end andre. Disse faktorer omfattede bl.a.:

- undtagelsesbestemmelserne i direktivet
- forskelle i gennemførelse og fortolkning af direktivet
- den manglende harmonisering af nationale love om erstatningspligt
- forskelle i fastsættelse af erstatningsbeløb
- forskelle med hensyn til processuelle regler og klagemuligheder
- variationer i forbrugernes holdning i de forskellige medlemsstater.

Disse faktorer diskuteres i det følgende.

1.3 Kilder til forskelle i produktansvarsrисici

(a) Undtagelsesbestemmelserne i direktivet

Nogle af de respondenter der mente, at der var forskelle i produktansvarsrисici mellem medlemsstaterne, pegede på de tre bestemmelser i direktivet der er (eller var) valgfri:

- **Artikel 16, stk. 1 - loft over erstatningsbeløb**

Muligheden for at lægge loft over erstatningsbeløbene er blevet udnyttet i *Tyskland*, *Portugal* og *Spanien* (og tidligere i *Grækenland*, men loftet blev afskaffet, da loven blev videreført i 1994). Ingen af undersøgelsens respondenter gav noget eksempel på, at denne bestemmelse har været et stridsspørgsmål i en sag.

- **Artikel 7, litra e) - indsigelsen om udviklingsrisici**

Den mest kontroversielle af undtagelsesbestemmelserne har været den såkaldte udviklingsrisici-indsigelse. Kun *Finland* og *Luxembourg* har udnyttet undtagelsen i artikel 15, stk. 1, litra b) til at udelukke denne bestemmelse fra den nationale lovgivning til gennemførelse af direktivet.

Indsigelsens omfang er begrænset i *Spanien* (fordi den ikke gælder i forbindelse med lægemidler, foderstoffer eller madvarer til menneskeføde) og i *Frankrig* (hvor den ikke gælder for menneskedele eller produkter fra menneskekroppen). Selvom indsigelsen er indeholdt i lovgivningen der gennemfører direktivet i *Tyskland*, har forbundsloven om lægemidler¹⁶ den virkning, at indsigelsen om udviklingsrisici ikke er til rådighed i forbindelse med produkter, der

omfattes af denne lovs erstatningsbestemmelser.

Det Forenede Kongerige var den første medlemsstat, der vedtog en lov til gennemførelse af direktivet og blev hurtigt genstand for kritik for ikke at følge den præcise ordlyd i udviklingsrisici-indsigelsen. Kommissionen protesterede mod *Det Forenede Kongeriges* gennemførelseslovgivning med den begrundelse, at loven krævede en subjektiv vurdering ved at lægge vægten på en bonus pater producents adfærd, hvilket afveg fra ordlyden i direktivets artikel 7, litra e). Til sidst besluttede ECJ, at det ikke kunne forudsættes, at lovgivningen i *Det Forenede Kongerige* ville blive fortolket på en måde, der ville være uforenelig med direktivet.¹⁷ Indsigelsen blev omhyggeligt overvejet af den engelske High Court i sagen *A og andre mod National Blood Authority*.¹⁸ I denne sag fulgte High Court ECJ og så direkte på direktivets ordlyd (ikke gennemførelseslovens) ved overvejelsen af, hvorvidt sagsøgte kunne gøre brug af indsigelsen.

- **Artikel 15, stk. 1, litra a) - landbrugsprodukter**

Muligheden for at inkludere landbrugsprodukter i direktivet er nu blevet fjernet ved direktiv 99/34/EF, med den virkning, at direktivet nu gælder for landbrugsprodukter i alle medlemsstater.

(b) **Forskelle i gennemførelse af direktivet**

Mange af respondenterne omtalte forskelle der opstod, ikke på grund af undtagelsesbestemmelserne i gennemførelseslovgivningen, men på grund af andre forskelle i den måde, direktivet var blevet gennemført og fortolket af nationale domstole i medlemsstaterne.

Medlemsstaterne har i det store og hele gennemført direktivet nøjagtigt efter hensigten. I tabellen i bilag 2 identificeres hovedtrækkene ved gennemførelsen af direktivet i hver medlemsstat. Tabellen i bilag 3 viser de områder, hvor bestemte medlemsstater i deres gennemførelseslovgivning har afvejet væsentligt fra direktivets ordlyd. Som det fremgår af disse tabeller, vedrører de hovedforskelle der findes, i de fleste tilfælde ikke direktivets centrale dele.

16. *Arzneimittelgesetz*, § 84 ff.

17. [1997] AER (EC) 481.

18. [2001] 3 All ER 289.

Det er ikke ensbetydende med, at direktivet er blevet gennemført i alle medlemsstater uden kontrovers. Indførelsen af et system i medlemsstaternes lovgivning, hvorefter en producent kunne pålægges et erstatningsansvar over for forbrugere uden nogen culpa, har været et stridsspørgsmål i nogle lande.

Mens striden omkring direktivet i de fleste medlemsstater hovedsageligt skyldtes bekymring om de negative konsekvenser for erhvervslivet af indførelsen af et "objektivt ansvar", drejede striden sig i *Frankrig* især om, at direktivet oplevedes som et lavere beskyttelsesniveau for forbrugerne. Lignende betænkeligheder opstod i *Spanien*, hvor gennemførelsen af direktivet i 1994 udtrykkeligt forhindrede forbrugerne i at udnytte den større grad af beskyttelse, der hidtil havde været til rådighed efter den "Generelle Lov til Beskyttelse af Forbrugere og Brugere"¹⁹ af 1984. Afskaffelsen af denne beskyttelse blev for nylig bekræftet af ECJ i sagen *Mariá Victoria González Sánchez mod Medicina Asturiana SA*,²⁰ hvor Retten fandt (som det var tilfældet i afgørelser vedrørende *Grækenland* og *Frankrig*), at direktivet er et maksimalt harmoniseringsdirektiv, der tilsigter at forhindre medlemsstater i at fravige dets ordlyd ved at pålægge producenter/leverandører større forpligtelser eller skabe en større grad af beskyttelse for forbrugerne.

Hvad angår de materielle forskelle ved den måde, direktivet er blevet gennemført, så er en række af disse blevet overvejet og kritiseret af ECJ, fx i sagen *Kommissionen mod Det Forenede Kongerige*,²¹ der drejede sig om udviklingsrisici-indsigelsen i artikel 7, litra e), og senere i *Kommissionen mod Frankrig*²² og *Kommissionen mod Grækenland*,²³ hvor begge stater blev kritiseret for ikke at gennemføre den lavere bundgrænse på EUR 500 for tingsskader. *Frankrig* blev yderligere kritiseret for (a) at bestemme, at leverandører ville være erstatningspligtige i samme udstrækning som producenter, og (b) for at gøre visse af producentens indsigelser betinget af, at han tog passende skridt til forebyggelse af følgeskader i tilfælde af, at en defekt blev opdaget i løbet af en periode på 10 år.

(c) Forskelle i de nationale domstoles fortolkning af direktivet

Nogle af respondenterne mente, at forskellene med hensyn til produktansvarsrисici skyldtes de nationale domstoles forskellige fortolkninger af de love der gennemførte direktivet.

Tidligere vurderinger af direktivets konsekvenser konkluderede, at der kun var få eksempler på, at disse var blevet overvejet af nationale domstole. Det er åbenbart, at de nationale domstole nu beskæftiger sig hyppigere med direktivet, og det er muligt at identificere afgørelser, hvor

19. Lov 26/1984 af 19. juli 1984.

20. Sag C-183/00 [2002].

21. Se note 17 ovenfor.

22. Sag C-52/00 [2002].

23. Sag C-154/00 [2002].

domstolene har indtaget inkonsekvente holdninger til direktivet. Som eksempel kan nævnes, at domstole i *Nederlandene* og *Det Forenede Kongerige* har anvendt udviklingsrisici-indsigelsen forskelligt i omtrent ens omstændigheder i forbindelse med kontaminering af blodprodukter. I den hollandske sag fik leverandører af blodprodukter - der på leveringstidspunktet ikke var i stand til at screene for en skadelig virus (HIV) - lov til at gøre indsigelsen gældende. I modsætning hertil fandt den engelske domstol, at indsigelsen ikke kunne anvendes af leverandører af blodprodukter, der var ude af stand til at screene for en anden skadelig virus (i dette tilfælde Hepatitis C).

Tilsvarende er der uoverensstemmelser i domstolenes indstilling til begrebet "defekt" (se fx afgørelsen af "Tribunal de Grande Instance", Aix en Provence, *Frankrig*, dateret den 2. oktober 2001, og afgørelsen af "High Court of Justice" i *Det Forenede Kongerige* i sagen *Richardson mod LRC Products Ltd*).²⁴ I disse sager blev der indtaget forskellige holdninger med hensyn til, om sagsøger skulle bevise årsagen til produktets svigten.²⁵

Det fremgår derfor, at nationale domstole i medlemsstaterne fortolker nogle af de centrale begreber i direktivet forskelligt. Kun tiden vil vise, om dette vil blive et spørgsmål, som Kommissionen er nødt til at beskæftige sig med. Det kan fx tænkes, at ECJ selv vil opklare tingene, i det mindste med hensyn til nogle af problemerne. Der kommer stadig flere afgørelser fra ECJ om direktivets bestemmelser. ECJ har således allerede behandlet udviklingsrisici-indsigelsen (artikel 7, litra e)),²⁶ spørgsmålet om ikke-kommercielle leverandører af lægetjenester kan være erstatningspligtige efter direktivet (artikel 7, litra a) og c) og artikel 9)²⁷ samt artikel 13.²⁸ Sådanne afgørelser skulle føre til større ensartethed i de nationale domstoles indstilling.

(d) Den manglende harmonisering af nationale love om erstatningspligt

Mange respondenter (overvejende producenter og jurister) pegede på nationale regler om erstatningspligt, der eksisterer side om side med de love der gennemførte direktivet, som en årsag til forskellighederne i produktansvarsrисici mellem medlemsstaterne.

Eksistensen af disse nationale regelsæt opretholdes af direktivets artikel 13. Effekten af artikel 13 er den, at forbrugerne normalt har en valgmulighed med hensyn til søgsmålsgrunde (i nogle retssystemer har domstolene også mulighed for at vælge, på hvilket grundlag forbrugere skal tilkendes erstatning). Hvis for eksempel et produkt markedsføres uden fyldestgørende anvisninger om sikker brug, og en forbruger i EU lider skade som følge heraf, har den pågældende forbruger normalt valget mellem at kræve erstatning efter de nationale regler om

24. [2000] Lloyd's Rep. Med. 280.

25. Disse sager gennemgås nærmere nedenfor i Del 3, pkt. 2.2.

26. *Kommissionen mod Det Forenede Kongerige*, note 17 ovenfor.

27. *Henning Veedfald mod Århus Amtskommune*, sag C-203/99 [2001].

28. *Mariá Victoria Gonzáles Sánchez v Medicina Asturiana SA*, note 20 ovenfor; *Kommissionen mod Frankrig*, note 22 ovenfor, og *Kommissionen mod Grækenland*, note 23 ovenfor.

erstatning uden for kontrakt, baseret på produktleverandørens culpa eller forsømmelse, eller efter lovene der gennemførte direktivet, baseret på, at produktet var defekt. I visse tilfælde vil forbrugeren muligvis også have kontraktlige rettigheder over for leverandøren. De forskellige nationale ansvarsregler, der eksisterer side om side med lovene der gennemførte direktivet, diskuteres nærmere nedenfor.

- **Regler om kontraktligt ansvar**

Lovene i hver medlemsstat med hensyn til kontraktligt ansvar er baseret på principper, der ligner hinanden, men som ikke er identiske.

I så godt som alle medlemsstater kommer kontraktretten en forbruger til hjælp der påføres skade af et produkt, dersom skaden opstår på grund af sælgerens brud på en aftale med forbrugeren. I medlemsstater som *Frankrig* og *Luxembourg* er det endog sådan, at hvis der opstår en skade som følge af et sådant brud, kan en skadelidt som regel udelukkende søge afhjælpning efter kontraktretten.

I de nordiske medlemsstater byder kontraktretten dog ikke på store muligheder i produktansvarssager. I *Danmark*, *Finland* og *Sverige* kan der generelt ikke opnås erstatning for personskader efter kontraktretten. I *Danmark* kan erstatning for skader på ejendom, bortset fra selve produktet eller et produkt, hvori det indgår, normalt ikke opnås; i *Finland* og *Sverige* kan en sådan erstatning kun opnås under begrænsede omstændigheder.

Kontraktforholdets umiddelbarhed

Den grundliggende forudsætning for al kontraktret er, at parternes rettigheder og forpligtelser afgøres af kontraktens vilkår. I almindelighed nyder ingen tredjeparter fordele efter kontrakten. Dette umiddelbarhedsprincip har imidlertid undergået sådanne ændringer, at det har indvirkning på produktansvarskrav i næsten alle medlemsstater.

I *Østrig* er princippet således blevet næsten fuldstændigt ophævet, for så vidt angår produktansvar, for at overvinde, hvad man mente var mangler ved erstatningsretten uden for kontraktforhold, hvilket ofte havde til følge, at forbrugerne ikke havde noget retsmiddel. Med dette for øje anses kontrakten mellem producenten og den første køber for at have "beskyttende virkning" til fordel for andre personer, der erhverver produktet gennem en serie af kontrakter. Slutforbrugeren vil således kunne rejse krav direkte mod producenten, uanset at der ikke består noget kontraktforhold mellem dem (men en helt udenforstående kan dog normalt ikke nyde fordel af denne "beskyttende virkning").

I andre retssystemer er umiddelbarhedsreglen blevet modificeret, hvad bestemte kontraktlige forpligtelser angår. For eksempel kræver civilretten i *Frankrig* og *Luxembourg*, at købekontrakter indeholder en "garanti mod latente defekter" samt en generel sikkerhedsforpligtelse ("*obligation*

de sécurité"), og fordelene herved overføres til senere købere af produktet. Konsekvensen heraf er, at en forbruger efter disse bestemmelser kan rejse krav mod den oprindelige sælger samt enhver anden i rækken af sælgere. "Cour de Cassation" i *Frankrig* har yderligere statueret, at den generelle sikkerhedsforpligtelse, der påhviler erhvervsmæssige sælgere (herunder fabrikanter), skal være til gavn både for dem længere nede i kontraktkæden og alle tredjeparter, herunder udenforstående.²⁹

I *Spanien* giver loven også under nærmere bestemte omstændigheder en forbruger ret til at rejse et kontraktligt krav mod en fabrikant af et produkt, uanset at der ikke består et direkte kontraktforhold mellem dem.

I *Finland* indeholder forbrugerbeskyttelsesloven detaljerede bestemmelser, der giver en forbruger ret til efter kontraktlignende principper at rejse krav mod leverandører på de foregående trin i salgskæden af et defekt produkt.

I *Portugal* kan udtrykkelige garantier, der afgives af fabrikanten, og som følger med produktet, danne grundlag for et krav mod fabrikanten af den, der køber varen af en leverandør på et efterfølgende trin i salgskæden. I givet fald anses leverandøren for at optræde som fabrikantens fuldmægtig.

I *Irland* er der en interessant undtagelse fra princippet om kontraktens umiddelbarhed, idet det ved lov bestemmes, at hvis en tredjepart lider skade under brug af et defekt motorkøretøj med køberens samtykke, kan vedkommende sagsøge sælgeren for brud på et stiltiende vilkår i købekontrakten, som om vedkommende var køberen af køretøjet. Lovgivningen i *Irland* hjemler også senere købere eller modtagere ret til at rejse sag mod en fabrikant³⁰ for brud på en eventuel garanti afgivet frivilligt af fabrikanten, selvom der ikke består kontraktumiddelbarhed mellem køberen og sælgeren. Denne ret overføres til alle, der erhverver ejendomsretten til produktet i garantiens gyldighedsperiode.

Spørgsmålet om culpa

I nogle medlemsstater, fx *Det Forenede Kongerige* og *Irland*, er det kontraktlige ansvar "objektivt", hvilket vil sige, at det ikke kræves, at kontraktbruddet skal kunne tilskrives sagsøgtes culpa. I de fleste andre lande kræves der normalt culpa eller en vis grad af "ond tro" for at give anledning til erstatningsansvar, i det mindste for personskader eller skader på ejendom ud over selve produktet. For eksempel er sælgeren i de fleste civilretssystemer i EU kun erstatningspligtig, hvis han vidste, eller burde have vidst, at produktet ikke var i

29. Cass. civ. 1ère, 17. januar 1995. Den eneste virkelige ansvarsfrihedsgrund i en sag om sikkerhedsforpligtelsen er *force majeure*, mens der ikke findes nogen form for udviklingsrisici-indsigelse. Cour de cassation har dermed i realiteten skabt et system med objektivt ansvar, løseligt baseret på kontraktlige principper, der giver resultater i lighed med direktivets. Se også C Larroumet: "*La responsabilité du fait des produits défectueux*", JCP(E) 1998.1204.

30. Eller en importør, hvis fabrikanten befinder sig uden for retsområdet.

overensstemmelse med kontrakten. Omfanget af den viden, der forventes af en sælger, varierer fra medlemsstat til medlemsstat. For eksempel forventer domstole i *Frankrig* og *Luxembourg* normalt, at en erhvervsmæssig sælger har kendskab til alle defekter, mens det ikke nødvendigvis påhviler en sælger i *Østrig* eller *Tyskland* at undersøge de produkter han sælger, og dermed være vidende om eventuelle defekter i dem.

De vanskeligheder, som en sagsøger måtte have ved at bevise culpa, er i forskelligt omfang blevet afhjulpet i flere medlemsstater. I *Portugal* og *Østrig* er der således en formodning om culpa, hvis en kontraktlig forpligtelse ikke opfyldes, og i givet fald overgår bevisbyrden til sagsøgte, der skal bevise manglen på culpa.

Kontraktserstatning

I alle medlemsstater er der en grundliggende ret til erstatning for skader, man lider på grund af et kontraktsbrud. Som ovenfor nævnt, er det forholdvis begrænset, hvad der kan opnås af kontraktserstatning i *Danmark*, *Finland* og *Sverige*, men i andre lande kan en forbruger normalt få erstatning for personskader og skader på ejendom ud over selve produktet. I *Belgien* og *Frankrig* derimod, kan der ikke opnås erstatning for følgeskader, medmindre sagsøgeren leverer bevis for leverandørens kendskab, hensigt eller culpa. I lande som *Spanien* eller *Østrig* afhænger kategorierne af skadeserstatning, der kan tilkendes, af, hvor culpøs den sagsøgte er.

National lovgivning varierer også med hensyn til ikke-materielle skader, som fx erstatning for svie og smerte. Mens erstatning for ikke-materielle skader i sager om personskader normalt kan opnås efter kontraktretten i lande som *Frankrig*, *Belgien*, *Luxembourg*, *Det Forenede Kongerige*, *Tyskland*³¹ eller *Østrig*, er dette ikke tilfældet i *Grækenland*, *Italien* eller *Nederlandene*.

Yderligere beskyttelse for forbrugere efter kontraktretten

En anden grundliggende forudsætning i kontraktretten er det princip, at parterne er bundet af de udtrykkelige vilkår i deres aftale. Alle medlemsstater har dog indført bestemmelser til beskyttelse af forbrugere mod urimelige kontraktvilkår, herunder især bestemmelser, der:

- gør urimelige eller ubillige kontraktvilkår ugennemtvangelige
- i kontrakter om salg af produkter indsætter en ufravigelig forpligtelse til levering af produkter, der er af tilfredsstillende kvalitet og formålssegne, og som svarer til beskrivelser eller prøver givet inden kontrakten.

Nogle af disse lovmæssige bestemmelser har deres oprindelse i EU-foranstaltninger, som fx

31. August 2002. Se § 253 stk. 2 i den tyske civilret.

32. Note 10 ovenfor.

33. Note 11 ovenfor.

forbrugergarantidirektivet³² og direktivet om urimelige vilkår i forbrugerkontrakter.³³

- **Erstatningsansvar uden for kontrakt**

Det samlede indtryk, der fremkommer efter en analyse af retsreglerne om ansvar uden for kontrakt i hver medlemsstat, er at de næsten alle har en mekanisme, hvorved forbrugere, der kan bevise at de har lidt skade som følge af producentens culpa, kan få godtgjort størstedelen af eller alle deres materielle skader, i de fleste tilfælde også ikke-materielle skader. En vigtig undtagelse herfra er *Østrig*, hvor erstatningsretten uden for kontrakt meget sjældent har ført til erstatningsansvar for en producent, på grund af de vanskeligheder, forbrugerne har ved at opfylde de store bevisbyrdekrav til placering af et erstatningsansvar på en producent.

I lighed med kontraktretten er der væsentlige forskelle mellem retsreglerne uden for kontrakt i de forskellige medlemsstater, fx vedrørende culpakravet og bevisbyrden.

Culpakravet ved erstatning uden for kontrakt

I de fleste medlemsstater kræver reglerne om erstatning uden for kontrakt, at den sagsøgte har handlet culpøst eller har forsømt sin almindelige pligt over for sagsøgeren. I nogle retssystemer beskrives dette som "retsstridighed" eller "uforsvarlighed", i andre opfattes det som forsømmelse af en "omsorgspligt". Nogle medlemsstater har dog traditionelle erstatningsretsregler, hvorefter bevis for culpa ikke altid kræves (og i den forstand kan de betegnes som systemer med "objektivt ansvar"). Eksempler herpå er civilretten i *Frankrig*, *Belgien* og *Luxembourg*, der har en ordning baseret på et varetægtsbegreb, hvorefter en part uafkræfteligt formodes at være erstatningspligtig, hvis der leveres bevis for, at han havde et produkt i sin besiddelse, der var defekt og voldte sagsøgeren skade. Der er kun begrænsede ansvarsfrihedsgrunde til rådighed over for et sådant krav (fx *force majeure*). Denne ordning har dog generelt kun været anvendt på visse produkttyper, fx eksplosionsfarlige produkter.

Bevisbyrden ved erstatning uden for kontrakt

I alle medlemsstater er den almindelige regel, at det påhviler sagsøgeren at bevise sagens væsentlige elementer for at kunne blive tilkendt erstatning. I en række medlemsstater er der dog under nogle omstændigheder omvendt bevisbyrde for den nødvendige culpa.

I *Tyskland* har den højeste domstol statueret konceptet "producentansvar" under erstatningsretten uden for kontrakt.³⁴ Dette koncept er baseret på flytning af bevisbyrden for forsømmelse. Hvis sagsøgeren kan bevise, at et defekt produkt har påført ham skade, formodes det (omend afkræfteligt), at producenten har forsømt sin omsorgspligt, og at han derved har handlet culpøst.

34. Begyndende med "hønsepest"-sagen i 1968, BGHZ 51, 91.

Denne regel anvendes på fabrikationsdefekter,³⁵ konstruktionsdefekter³⁶ og "instruktionsfejl" (fx hvis producenten har undladt at give tilstrækkelig advarsel).³⁷ Producenten kan fritages for ansvar for fabrikationsdefekter ved at gøre brug af den såkaldte "engangstilfælde"-indsigelse (medmindre der påhviler ham en særlig "kvalitetskontrolpligt"³⁸). Med hensyn til konstruktionsdefekter og instruktionsfejl kan producenten gøre en indsigelse om "udviklingsrisici" gældende, medmindre han har undladt at overvåge produktet med den nødvendige omhu efter leveringstidspunktet.³⁹

I en række medlemsstater har de nationale domstole været villige til at udlede eksistensen af culpa af den kendsgerning, at produktet var defekt. Eksempler på denne praksis er blevet rapporteret i sager i *Nederlandene*⁴⁰ og *Irland*.⁴¹ I sådanne sager er der omvendt bevisbyrde med krav om, at den sagsøgte fører bevis for at overbevise retten om, at han ikke handlede culpøst, til trods for produktets defekte tilstand. Dette forekommer også i *Danmark*.

På samme måde har den højeste domstol i *Spanien* i mange domme statueret, at sagsøger kun skal bevise skaden og årsagsforbindelsen mellem sagsøgtes handlinger og skaden; der er formodning om culpa, medmindre sagsøgte kan bevise en høj grad af fornøden omhu. I mange tilfælde vil sagsøgte kun blive fritaget for ansvar, hvis han kan bevise, at der er tale om en upåregnelig begivenhed eller *force majeure*, henholdsvis at kun sagsøger eller en tredjepart har handlet culpøst.

I *Italien* skal sagsøgte - i tilfælde af en skade forårsaget af "farlige" produkter - bevise, at alle passende forholdsregler er truffet til forhindring af skaden, hvis han vil undgå at blive dømt erstatningspligtig.

- **Andre retsregler om ansvar**

Ud over at bevare de traditionelle retsregler om ansvar i og uden for kontraktforhold bevarer artikel 13 også de eventuelle "særregler om ansvar, der er gældende på tidspunktet for direktivets meddelelse".

ECJ har bekræftet, at dette vil sige ordninger, der er begrænset til en bestemt produktsektor (se *María Victoria González Sánchez v Medicina Asturiana SA*,⁴² der angreb en generel spansk ordning henvendt på forbrugerbeskyttelse, for så vidt den befattede sig med produktansvar).

35. *Ibid.*

36. BGHZ 67, 359.

37. BGHZ 116, 60 (te til børn).

38. BGHZ 104, 323 (sodavandsflaske).

39. BGHZ 80, 199 (æbleskurv).

40. Højesteret, 2. februar 1973, NJ 1973, 315 (utæt varmedunk); Højesteret, 6. december 1996, NJ 1997, 219 (forurenede ukrudtsmiddel).

41. *Fleming mod Henry Deny & Sons*, Supreme Court, ikke trykt, 29. juli 1955 (blodpølse indeholdende en stålkulump); *Mills mod Coca-Cola Bottling*, Circuit Court, ikke trykt, 8. maj 1984 (bænkebidere i sodavand).

42. Note 20 ovenfor.

Det vigtigste eksempel på sådanne særregler findes i *Tyskland*, hvor der er en særordning for medicinalvarer i forbundsloven om lægemidler.⁴³ Denne lov indeholder særlige bestemmelser om årsagsforbindelse og udelukker indsigelsen om udviklingsrisici. Et andet sæt særregler om ansvar i *Tyskland* indgår i loven om genteknologi, der indeholder særlige bestemmelser om erstatningsansvar i forbindelse med gensplejsede organismer.⁴⁴

(e) Forskelle i fastsættelse af erstatningsbeløb

Mange af respondenterne gjorde opmærksom på forskellene i fastsættelse af erstatningsbeløb som en årsag til forskelle i produktansvarsrisici medlemsstaterne imellem.

Som allerede anført i sammenhæng med erstatningskrav i kontraktsforhold, er der stor variation i principperne for fastsættelse af erstatningsbeløb medlemsstaterne imellem. For det første er der forskelle med hensyn til, hvilke typer erstatning der kan tilkendes efter de forskellige retsregler i medlemsstaterne. I nogle lande, fx *Grækenland* og *Nederlandene*, kan erstatning for ikke-materielle skader ikke tilkendes efter direktivet, men efter de nationale produktansvarsregler.

Der er også forskelle med hensyn til, hvordan erstatningsbeløb fastsættes i de forskellige kategorier. I retsområder som fx *Nederlandene* og *Finland* kan en sagsøgts erstatningspligt reduceres for at tage hensyn til de relative økonomiske omstændigheder parterne imellem.

Mens alle medlemsstater anerkender begrebet "sagsøgers egen skyld" som en faktor, der kan reducere erstatningsbeløbet, der kan tilkendes en skadelidt sagsøger, er muligheden for at bruge denne ansvarsfrihedsgrund i sager uden for direktivets område meget mere begrænset i nogle medlemsstater (fx i *Sverige*) end i andre.

Metoden for fastsættelse af erstatningsbeløb påvirkes også af en række socioøkonomiske faktorer, bl.a. i hvor stor udstrækning lægeudgifter dækkes af offentlige midler, i hvilken udstrækning indtægtstab godtgøres af sociale sikringsordninger, skattesystemet, leveomkostningerne og kulturelle forhold.

(f) Forskelle med hensyn til processuelle regler og klagemuligheder

Ikke overraskende mente mange af respondenterne, at der var forskelle i produktansvarsrisiciene medlemsstaterne imellem, i det mindste delvist på grund af forskelle i de processuelle regler for produktansvarskrav. Herunder kan nævnes forhold som muligheden for kollektive søgsmål (el.lign.), bevisreglerne og reglerne for fremlæggelse af materiale inden

43. Note 16 ovenfor.

44. *Gentechnikgesetz* § 32 - 37. Bemærk, at det er uvist, om denne lov (i sin helhed eller dele af den) udgør "særregler om ansvar" i artikel 13's forstand, da den først blev forelagt efter direktivets meddelelse, men inden retten til udelukkelse af landbrugsprodukter blev afskaffet.

domsforhandlingen. Mens sidstnævnte er almindeligt brugt i *Det Forenede Kongerige* og *Irland*, er adgangen hertil normalt mere begrænset i andre medlemsstater.

Ligeledes mente nogle respondenter, at en af de vigtige faktorer, der gav anledning til forskelle i produktansvarssisici, var forskellene med hensyn til klagemuligheder. Relevante faktorer var her bl.a. sagsomkostningernes højde, adgangen til retshjælp og ordninger mht. advokatsalærer baseret på sagens udfald. I de senere år er der blevet taget skridt i flere medlemsstater til forbedring af klagemulighederne (se Del 3 i nærværende rapport).

Den tid, det tager for domstolene at behandle sager, blev også af nogle respondenter anført som årsag til forskelle i produktansvarssisici.

De områder, hvor væsentlige forskelle med hensyn til processuelle regler og klagemuligheder fremstår med størst tydelighed, er bl.a. kollektive søgsmål, adgang til særdomstole med lave omkostninger og finansiering af erstatningskrav.

- **Kollektive søgsmål**

Adgangen til procedurer til anlæggelse af søgsmål på vegne af grupper af personer varierer betydeligt medlemsstaterne imellem. Kollektive søgsmål i lighed med dem, der er til rådighed i USA, er generelt ikke til rådighed her, undtagen i *Spanien* og *Sverige*. Repræsentative søgsmål er dog til rådighed i en eller anden form i mange medlemsstater, herunder *Italien*, *Portugal*, *Luxembourg*, *Grækenland*, *Nederlandene*, *Frankrig* og *Østrig*. I *Det Forenede Kongerige* er der forholdsvis nye procedurer for sammenlægning af krav med henblik på kollektive søgsmål.

- **Domstole og nævn**

I alle retssystemer kan produktansvarssager behandles af de nationale domstole. I *Finland* er der et effektivt system til behandling af tvister om produktansvar i form af et forbrugerklagenævn. Dette system giver forbrugerne et tilgængeligt forum med lave omkostninger, hvor produktansvarssager kan indbringes, og denne mulighed bliver udnyttet af forbrugerne i *Finland*. Nævnets afgørelser er ikke bindende, men bliver normalt fulgt af de berørte parter.

En lignende ordning findes i *Sverige*, i form af det nationale forbrugerklagenævn, der har behandlet ca. 40 produktansvarssager siden dets oprettelse i 1979.

- **Finansiering af produktansvarskrav**

I de fleste medlemsstater ydes der en eller anden form for retshjælp til finansiering af produktansvarskrav. Grundlaget herfor er dog meget forskelligt i de enkelte medlemsstater.⁴⁵

Reglerne for dækning af sagsomkostninger i tilfælde af medhold i sagen varierer også meget. I *Det Forenede Kongerige, Irland, Portugal, Sverige, Tyskland, Italien, Danmark og Østrig* kan den vindende part således forvente at få dækket en væsentlig del af sine sagsomkostninger af den tabende part, mens dette ikke er tilfældet i *Belgien* og sjældent i *Luxembourg*.

Nærmere enkeltheder om nogle af forskellene mellem medlemsstaterne med hensyn til processuelle regler og klagemuligheder fremgår af tabellen i bilag 4.

(g) **Forskelle i forbrugernes holdninger**

En række respondenter mente, at forskellene i produktansvarsriski hidrørte fra variationer i forbrugernes holdninger medlemsstaterne imellem. Især mente nogle, at forbrugerne var mere "erstatningsbevidste" i visse medlemsstater end i andre og derfor var mere tilbøjelige til at rejse erstatningskrav for skader, de er blevet påført af defekte produkter.

I det omfang respondenterne fremsatte en mening om, hvilke medlemsstater der var kendetegnet ved "erstatningsbevidsthed" på et højere niveau end andre, var der ikke stor overensstemmelse mellem svarene. Der var dog en klar opfattelse af, at der er større proceslyst i *Det Forenede Kongerige* og *Irland*, ligesom *Frankrig, Tyskland* og *Italien* også blev fremhævet af flere respondenter som lande, hvor niveauet af erstatningsbevidsthed er højere end i andre medlemsstater.

45. Bemærk, at der for nylig er vedtaget et direktiv om retshjælp for grænseoverskridende tvister - KOM (2002), 13 endelig, 18. januar 2002.

Konklusion 1

Sandsynligheden for at der rejses produktansvarssager, og udfaldet af dem, veksler fra den ene medlemsstat til den anden. Der er ikke nogen enkelt årsag til disse forskelle. De har følgende årsager:

- undtagelsesbestemmelserne i produktansvarsdirektivet
- forskelle i gennemførelse og fortolkning af direktivet
- forskelle i de nationale retsregler om erstatningspligt, der eksisterer sideløbende med direktivet
- forskelle i fastsættelse af erstatningsbeløb
- forskelle med hensyn til processuelle regler og klagemuligheder
- variationer i forbrugernes holdning i de forskellige medlemsstater.

2. DIREKTIVETS INDVIRKNING PÅ PRODUKTANSVARSRISICI

2.1 Hvorvidt direktivet har bidraget til en generel forøgelse af produktansvarsrisici

Respondenterne i kategorierne producenter, forsikringsgivere og jurister blev bedt om at tilkendegive deres mening om, hvorvidt niveauet af produktansvarsrisici⁴⁶ havde ændret sig som et resultat af direktivet. (Spørgsmålet der blev stillet forbrugerrepræsentanterne, var, om forbrugerbeskyttelsesniveauet havde ændret sig som et resultat af direktivet.)

De fleste af de respondenter, der udtrykte en mening om dette spørgsmål,⁴⁷ mente, at direktivet havde resulteret i en stigning i niveauet af produktansvarsrisici (se fig. 4). Mens de fleste mente, at niveauet var steget "lidt", mente andre, at niveauet var steget "meget".

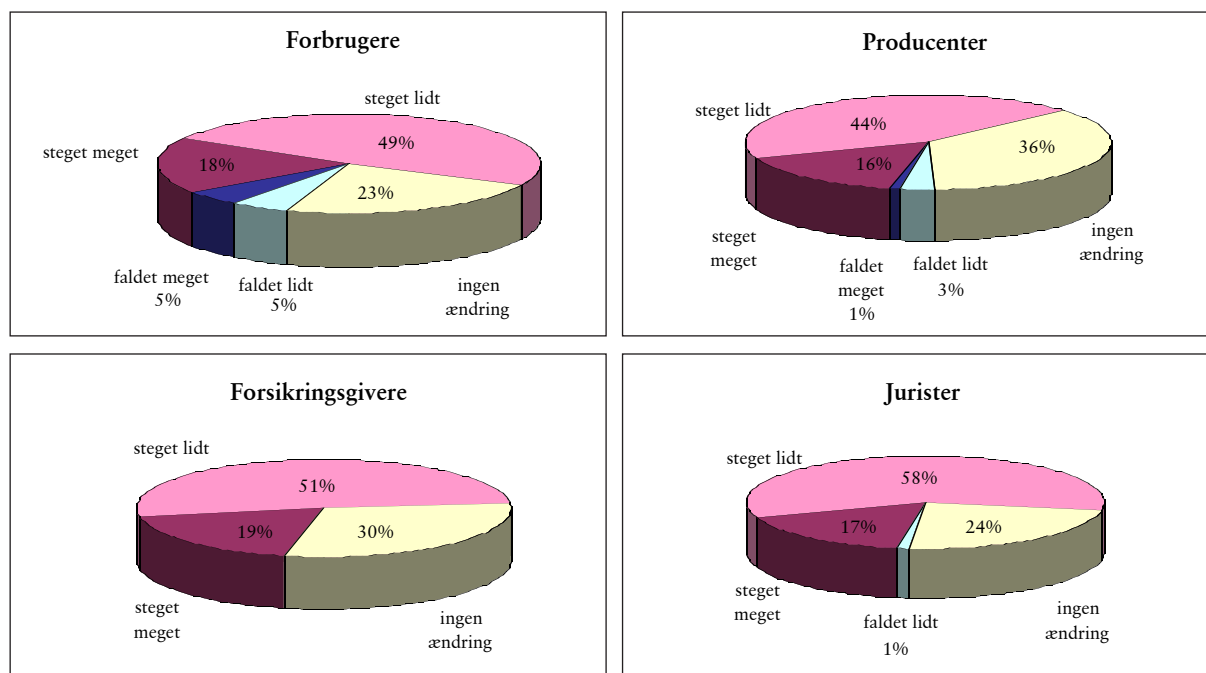
Lidt over en fjerdedel af dem, der udtrykte en mening om dette spørgsmål, mente, at der ikke var sket nogen ændring som følge af direktivet. Denne gruppe omfattede bl.a. 34% af producenterne, men kun 19% af forbrugerrepræsentanterne.

46. Som defineret på spørgeskemaerne - se Del 2, pkt. 1.2, ovenfor.

47. 14% svarede "ved ikke".

Blandt de forbrugerrepræsentanter, der udtrykte en mening,⁴⁸ mente de fleste, at direktivet havde bidraget til et højere niveau af forbrugerbeskyttelse. Heraf mente en fjerdedel, at det havde bidraget "meget".

Fig. 4: Ændring af produktansvarssici som et resultat af direktivet

Konklusion 2

Produktansvarsdirektivet har i moderat grad øget sandsynligheden for, at der rejses produktansvarskrav, og at de får et heldigt udfald.

2.2 Hvorvidt direktivet har bidraget til en forøgelse af produktsikkerheden

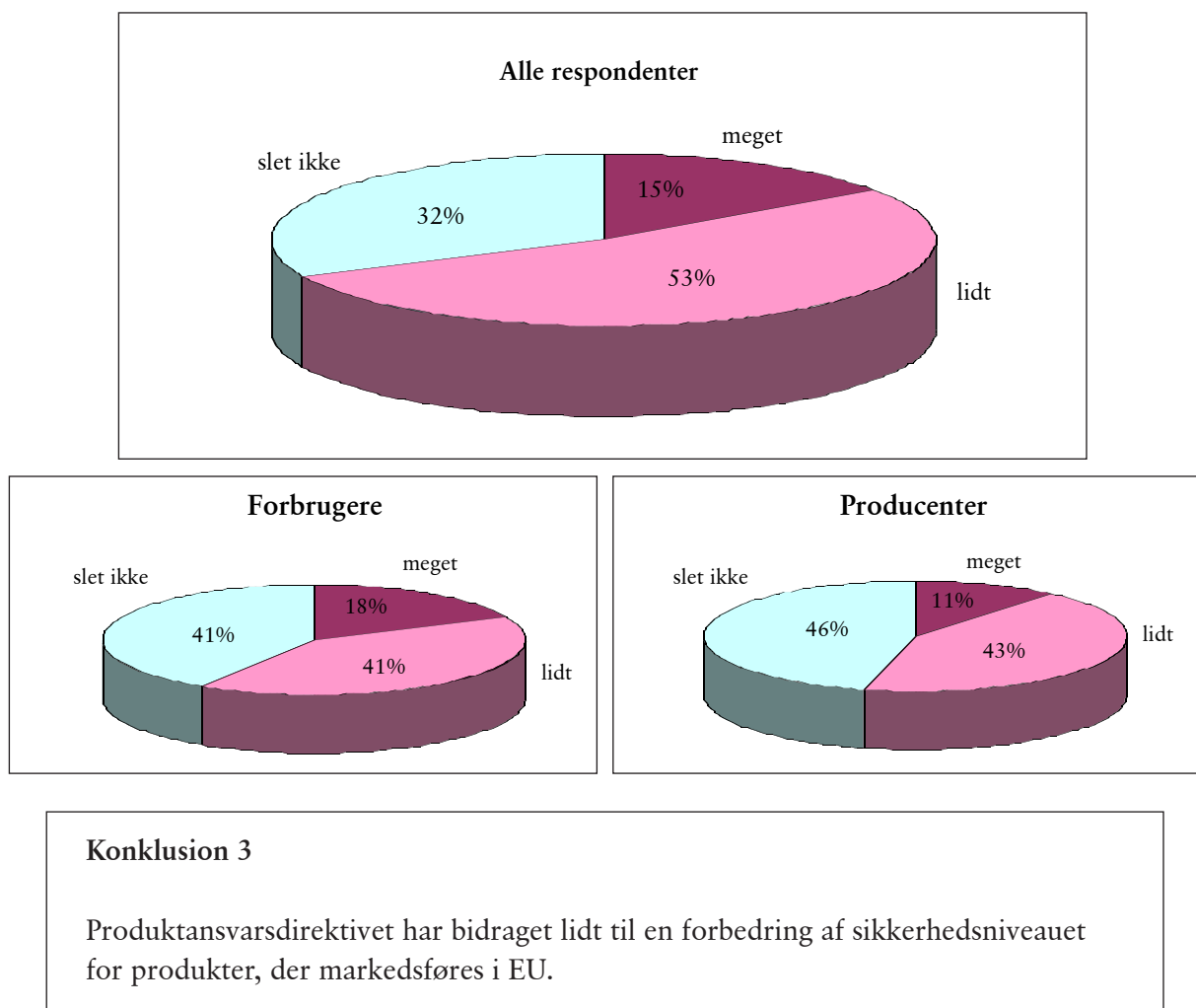
Produktansvarssici-niveauet afhænger til dels af sikkerhedsniveauet for produkter på markedet. Af denne grund blev respondenterne også spurgt, om de mente, at direktivet havde bidraget til en forbedring af sikkerhedsniveauet for produkter, der markedsføres i EU.

48. 15% svarede "ved ikke".

Som svar på det spørgsmål tilkendegav de fleste af dem, der udtrykte en mening,⁴⁹ at direktivet havde bidraget til et højere sikkerhedsniveau for produkter i EU (se fig. 5). Heraf mente enkelte, at det havde bidraget "meget", men de fleste mente, at det kun havde bidraget "lidt". Omkring en tredjedel af dem, der udtrykte en mening, mente, at direktivet *ikke* havde bidraget til sikkerhedsniveauet for produkter, der markedsføres i EU.

Med hensyn til dette spørgsmål er det nok forbrugerrepræsentanternes og producenternes synspunkter, der er mest relevante. Af de forbrugerrepræsentanter, der udtrykte en mening,⁵⁰ mente langt over halvdelen, at direktivet havde bidraget til en vis forbedring af sikkerhedsniveauet for produkter, mens resten mente, at det ikke havde ydet noget bidrag hertil. Producenternes mening fulgte et lignende mønster.

Fig. 5: Direktivets bidrag til en forbedring af sikkerhedsniveauet for produkter i EU

49. 22% svarede "ved ikke".

50. Over en tredjedel af forbrugerrepræsentanterne svarede "ved ikke".

3. EFFEKTEN AF ULIGHEDER I PRODUKTANSVARSRISICI MELLEM MEDLEMSSTATERNE

3.1 Hvorvidt uligheder i produktansvarsrisici mellem medlemsstaterne giver anledning til samhandelshindringer

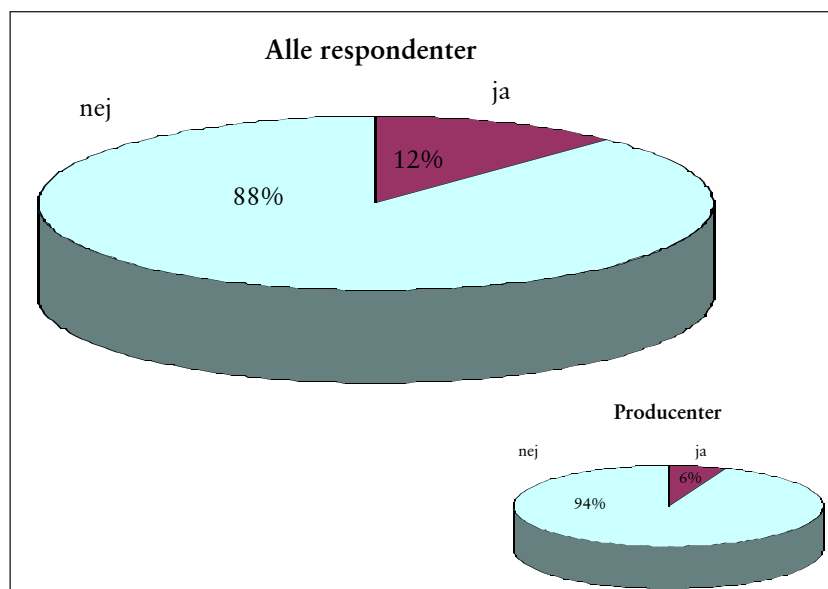
Et af formålene med direktivet var at fjerne uligheder, der kan virke konkurrenceforvridende og indvirke på varenes frie bevægelighed i Fællesskabet.

Det var vigtigt at få fastslået, om eventuelle forskelle i produktansvarsrisici havde givet anledning til samhandelshindringer i det interne marked. Derfor blev kategorierne producenter, forsikringsgivere og jurister stillet følgende spørgsmål:

Virker eventuelle forskelle i produktansvarsrisici medlemsstaterne imellem hindrende på markedsføringen af produkter fra én medlemsstat i en anden?⁵¹

En fjerdedel af respondenterne svarede "ved ikke".⁵² Af dem, der udtrykte en mening (se fig. 6), mente kun et lille antal (og kun 6% af producenterne), at ulighederne virkede hindrende på markedsføringen af produkter fra én medlemsstat i en anden. Der var ingen generel angivelse af, at samhandelshindringer eller konkurrenceforvridninger som følge af disse uligheder var af særlig betydning for producenterne.

Fig. 6: Virker eventuelle forskelle i produktansvarsrisici medlemsstaterne imellem hindrende på markedsføringen af produkter?

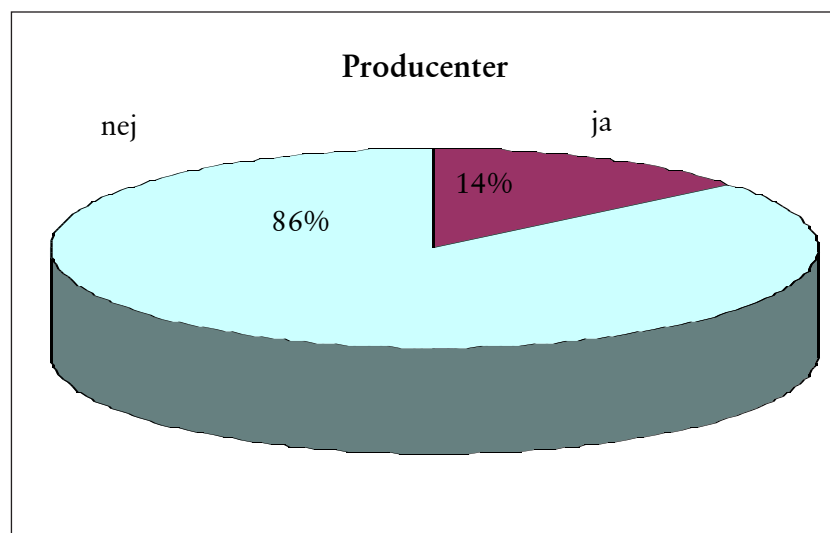
51. Forbrugerrepræsentanterne blev ikke stillet dette spørgsmål.

52. Herunder 45% af forsikringsgiverne, 32% af juristerne og 14% af producenterne.

Producenterne blev bedt om at oplyse, om de tilsyneladende forskelle med hensyn til produktansvarrisici mellem medlemsstaterne indvirkede på måden, hvorpå de drev deres forretningsvirksomhed.

Af dem der udtrykte en mening,⁵³ sagde det store flertal, at der ikke var nogen indvirkning (se fig. 7). I *Tyskland* oplyste to brancheforeninger i producentkategorien, at de varierende risici er et problem for deres medlemmer, og at de relative risici vurderes i forbindelse med overvejelsen af salgsbetingelserne for deres produkter. I *Irland* sagde én producent, at dokumentations- og instruktionsniveauet varierer, mens en anden producent sagde, at niveauet af eftersalgssupport og garantiomkostninger varierer, alt efter hvilken medlemsstat der er tale om.

Fig. 7: Har eventuelle forskelle i produktansvarrisici medlemsstaterne imellem nogen indvirkning på den måde, producenterne driver forretning i EU?

Konklusion 4

Der er ikke meget der tyder på, at forskelle medlemsstaterne imellem med hensyn til den praktiske funktion af produktansvarsregler skaber væsentlige samhandels-hindringer eller konkurrenceforvridninger i EU. Enkelte producenter sagde, at sådanne forskelle havde nogen indvirkning på deres forretningsvirksomhed.

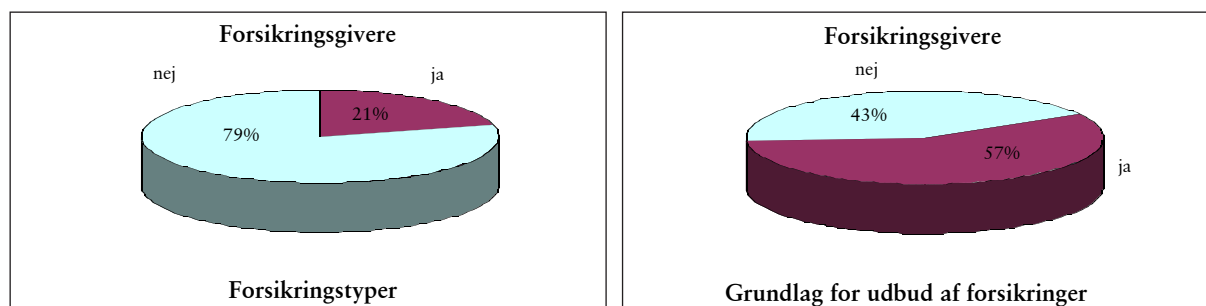
53. 11% svarede "ved ikke".

3.2 Hvorvidt uligheder i produktansvarsrисici mellem medlemsstaterne indvirker på udbuddet og arten af forsikringer

Tilsvarende blev forsikringsgiverne og producenterne stillet en række spørgsmål om udbuddet af produktansvarsforsikring.

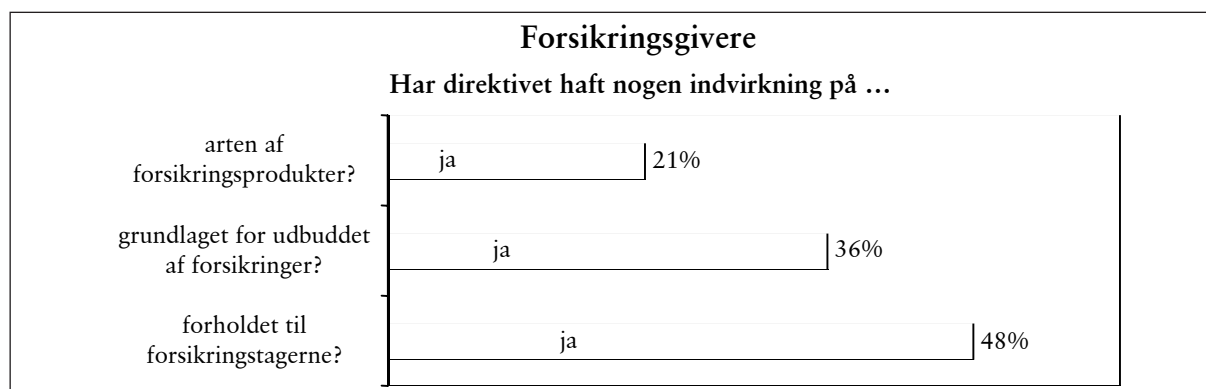
Hvad forsikringsgiverne angår, sagde flertallet af dem der udtrykte en mening,⁵⁴ at forskellene med hensyn til produktansvarsrисici ikke havde nogen indvirkning på, hvilke forsikringstyper der blev udbudt i hver medlemsstat. Over halvdelen sagde dog, at forskellene havde indvirkning på grundlaget for udbuddet af sådanne forsikringer, fx præmier eller dækningsbetingelser (se fig. 8).

Fig. 8: Har forskelle i produktansvarsrисici medlemsstaterne imellem indvirkning på, hvilke forsikringstyper der udbydes i EU, eller på grundlaget, på hvilket de udbydes?

Af de forsikringsgivere, der udtalte sig om konsekvenserne af selve direktivet for udbuddet af produktansvarsforsikringer,⁵⁵ sagde lidt under halvdelen, at direktivet havde ændret den måde, hvorpå de forholdt sig til deres forsikringstagere, fx ved at holde et skarpere øje med deres risikostyringsstrategi eller insistere på kvalitetskontrol. En mindre andel sagde, at det havde haft indvirkning på arten af de udbudte forsikringer i hver medlemsstat eller på grundlaget for udbuddet af forsikringerne (se fig. 9).

Fig. 9: Direktivets indvirkning på udbuddet af forsikringer i EU

54. To svarede "ved ikke".

55. 11% svarede "ved ikke".

Producenterne blev også spurgt om udbuddet af forsikringer. Det store flertal af de producenter der svarede herpå, sagde, at forskellene med hensyn til produktansvarssikri hverken havde nogen indvirkning på arten eller grundlaget for de produktansvarsforsikringer der blev udbudt.

Det er interessant, at kun 8% af de producenter, der udtrykte en mening, sagde, at de havde søgt ekstra forsikringsdækning for produktansvar på grund af direktivets gennemførelse. Omkring 40% sagde, at forsikringspræmierne var steget som en konsekvens af direktivet (de fleste sagde, at præmierne var steget "lidt").

Konklusion 5

Der er tegn på, at forskelle medlemsstaterne imellem med hensyn til den praktiske funktion af produktansvarsregler kan have indvirkning på grundlaget for udbuddet af forsikringsdækning i de enkelte medlemsstater. Der er dog intet der tyder på, at sådanne forskelle begrænser udbuddet af forsikringer i nogen medlemsstat. Hvad selve direktivet angår, oplyste nogle producenter og forsikringsgivere, at forsikringspræmierne var steget noget som en konsekvens af direktivet.

4. ERFARINGER MED PRODUKTANSVARSKRAV I EU

Et af hovedformålene med undersøgelsen var at se på erfaringerne med hensyn til produktansvarskrav i EU i de senere år, især siden den første rapport om direktivet blev forelagt af Kommissionen i december 1995. Som et resultat af den konsekvensundersøgelse, hvorpå rapporten var baseret, konkluderede man, at der indtil det tidspunkt ikke var megen praktisk erfaring med direktivet.

Det var klart fra starten af nærværende undersøgelse, at nationale domstole i medlemsstaterne på ingen måde var blevet overbebyrdet med produktansvarskrav. Det var også tydeligt, at de praktiske erfaringer med direktivets funktion stadig var under udvikling, selvom de havde gjort betydelige fremskridt siden 1995-rapporten. Med nærværende undersøgelse ville Lovells undersøge, hvorvidt og hvor meget erfaringerne havde ændret sig, siden den tidligere undersøgelse blev gennemført.

På den baggrund indgik der i undersøgelsens 2. fase en analyse af de generelle tendenser med hensyn til produktansvarskrav, i hvilken udstrækning direktivets bestemmelser gøres gældende af sagsøgerne, samt omfanget af og årsagerne til udenretlige forlig. Analysen omfattede også folks opfattelse af de relative fordele og ulemper for forbrugerne ved at fremsætte erstatningskrav efter direktivet i stedet for nationale regler i eller uden for kontraktforhold.

4.1 Omfanget af stigningen i produktansvarskrav

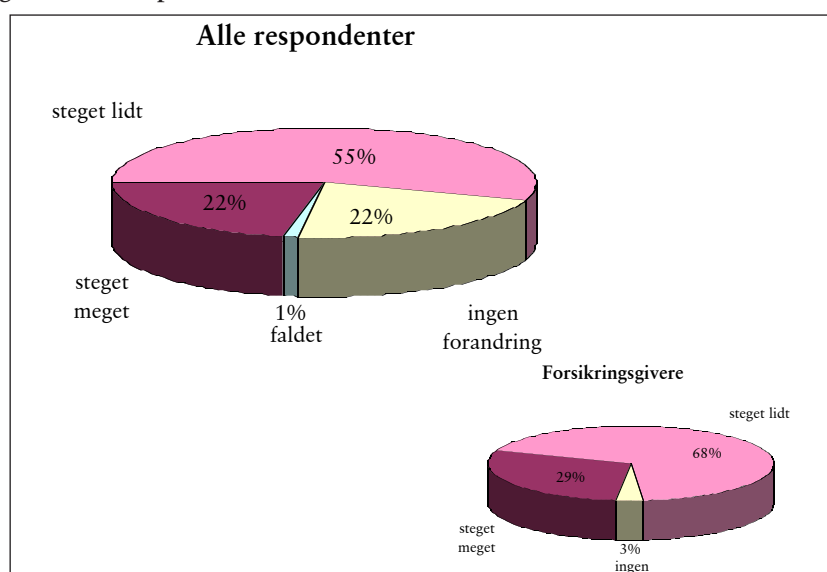
Alle respondenter blev stillet følgende spørgsmål:

Er antallet af produktansvarskrav fremsat af forbrugere over for producenter/leverandører steget i de sidste 10 år, og i givet fald hvor meget?

Af dem der udtrykte en mening,⁵⁶ sagde et væsentligt flertal, at antallet af produktansvarskrav var steget i denne periode. Lidt over en fjerdedel af disse sagde, at antallet af krav var steget "meget", mens resten mente, at de var steget "lidt" (se fig. 10).

Forsikringsgivere kan forventes at have det bedste kendskab til antallet af krav. Af de forsikringsgivere der udtrykte en mening,⁵⁷ sagde det overvældende flertal, at antallet af krav var steget de sidste 10 år. Af disse mente de fleste, at antallet var steget "lidt", men en væsentlig andel sagde, at de var steget "meget". Ingen af forsikringsgiverne mente, at antallet af krav var faldet.

Fig 10: Ændring i antallet af produktansvarskrav i de sidste 10 år

Konklusion 6

Der har været en mærkbar stigning i antallet af produktansvarskrav i EU i de sidste 10 år.

56. 12% svarede "ved ikke".

57. 5% svarede "ved ikke".

4.2 Årsager til stigningen i produktansvarskrav

Respondenterne blev stillet en række spørgsmål med henblik på at klarlægge årsagerne til, at antallet af produktansvarskrav skulle være steget. Til dette formål blev der opstillet en række mulige faktorer, og respondenterne blev bedt om at oplyse, om de mente, at hver enkelt faktor var en "vigtig faktor", en "mindre faktor" eller "ikke en faktor". De blev også bedt om at foreslå andre faktorer, der kunne være årsag til en stigning i antallet af produktansvarskrav.

Følgende mulige faktorer blev opstillet:

- gennemførelse af produktansvarsdirektivet
- ændringer i andre materielle love
- øget bevidsthed blandt forbrugere om deres rettigheder
- bedre adgang til juridisk bistand og rådgivning
- ændringer i retsprocedurer
- ændringer i de tilsynsmæssige forhold
- advokaters reklame
- øget forbrugeradgang til information
- medieaktivitet
- forringelse af produkters generelle sikkerhedsniveau
- kendskab til krav fremsat i andre retsområder (fx USA)
- ændringer i dommernes holdning til kravene.

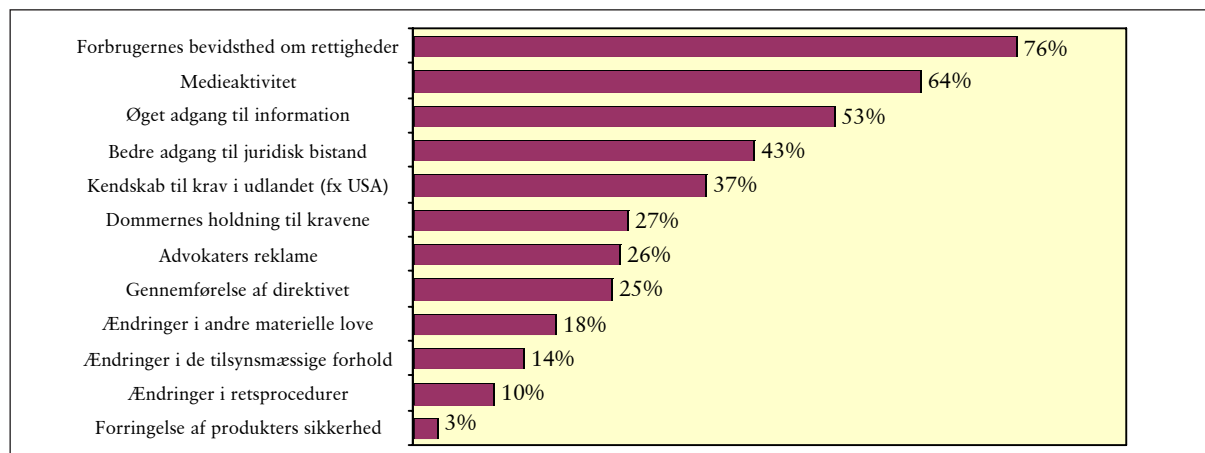
Fig. 11 viser den samlede respons, idet de valgte "vigtige faktorer" er opført i faldende orden, efter hvor hyppigt de blev valgt.⁵⁸

Den hyppigst valgte faktor var "Øget bevidsthed blandt forbrugere om deres rettigheder". Næste alle de respondenter der udtrykte en mening, valgte denne faktor, idet 76% af dem identificerede den som en vigtig faktor (se fig. 11).⁵⁹ En respondent fra *Danmark* bemærkede, at stigningen i antallet af krav var "et resultat af en generel ændring i samfundet, hvor der er en trend i retning af større bevidsthed om ens rettigheder og en mere kritisk holdning til produkter og fagfolk". Alle de forbrugerrepræsentanter der fremsatte kommentarer, mente, at det var en faktor, og de fleste sagde, at det var en vigtig faktor.

58. Det er klart, at alle disse faktorer kan være indbyrdes afhængige. For eksempel kan gennemførelsen af direktivet have bidraget til øget bevidsthed blandt forbrugerne om klagemulighederne. Tilsvarende kan medieaktivitet forventes at spille en rolle med hensyn til at give forbrugerne adgang til information.

59. 2% sagde, at det ikke var en faktor.

Fig 11: "Vigtige faktorer", der har bidraget til en stigning i antallet af produktansvarskrav

Den næstmest valgte faktor var "Medieaktivitet", der blev valgt af 91% af de respondenter der udtrykte en mening, idet 64% af dem identificerede den som en vigtig faktor.⁶⁰ Alle de forbrugerrepræsentanter der fremsatte kommentarer herom, mente, at det var en faktor, og 69% identificerede det som en vigtig faktor.

"Øget forbrugeradgang til information" var også et populært valg, idet 91% af de respondenter der udtrykte en mening, identificerede det som en faktor, og 53% heraf sagde, at det var en vigtig faktor. Af de forbrugerrepræsentanter der fremsatte kommentarer herom, mente alle der udtrykte en mening, at det var en faktor, og 85% sagde, at det var en vigtig faktor. Ingen af forbrugerrepræsentanterne sagde, at det ikke var en faktor.

Interessant nok blev "Advokaters reklame" kun valgt af en enkelt af de 28 forbrugerrepræsentanter som en faktor, mens 55% af forsikringsgiverne og 61% af de producenter der udtrykte en mening, sagde, at det var en faktor. 7 af de forbrugerrepræsentanter der udtrykte en mening, sagde, at advokaters reklame ikke var en faktor. (Man kunne have forventet, at svaret på dette spørgsmål ville være direkte påvirket af de forskellige regler og praksis i medlemsstaterne for advokaters reklameaktiviteter. Det blev hyppigt identificeret som en faktor i enkelte lande, nemlig *Frankrig, Irland og Det Forenede Kongerige*. De fleste respondenter i *Spanien, Portugal, Grækenland og Finland* mente derimod ikke, at det var en faktor.)

Et stort flertal (82%) af de respondenter der udtrykte en mening, sagde, at gennemførelsen af direktivet var en faktor, der havde betydning for stigningen i antallet af krav. 25% mente, at det var en "vigtig faktor".⁶¹ Af de forbrugerrepræsentanter der fremsatte kommentarer herom, sagde 42%, at det var en "vigtig faktor". Tre fjerdedele af producenterne sagde, at det var en faktor

60. 9% sagde, at "Medieaktivitet" ikke var en faktor.

61. 18% af de respondenter der udtrykte en mening, herunder 26% af producenterne, sagde, at det ikke var en faktor. Kun én forbrugerrepræsentant mente, at det ikke var en faktor. 15% af de forsikringsgivere der udtrykte en mening, sagde, at det ikke var en faktor.

(18%, at det var en "vigtig faktor"), mens 85% af forsikringsgiverne mente, at det var en faktor (27%, at det var en "vigtig faktor").

Nogle af respondenterne nævnte andre faktorer, der kunne tænkes at bidrage til stigningen i antallet af krav, herunder bl.a.:

- adgangen til retshjælpsforsikring
- bedre muligheder for at indgå forlig
- "ambulancejagt" og "ordninger om betingede advokatsalærer"
- inddragelse af bistandshjælp
- tilsynsmyndigheders aktiviteter
- "videnskabelige gennembrud"
- forbrugerorganisationers aktiviteter
- erhvervslivets reklame
- "der er nogen, der skal have skylden".

Konklusion 7

Mens produktansvarsdirektivet har bidraget til stigningen i antallet af produktansvarskrav, har faktorer som større bevidsthed om forbrugernes rettigheder, bedre adgang til information og medieaktivitet været vigtigere.

5. UDFALDET AF PRODUKTANSVARSKRAV

Respondenterne blev spurgt, om flere af søgsmålene om produktansvar anlagt af forbrugere mod producenter/leverandører havde givet et positivt udfald i de sidste 10 år.

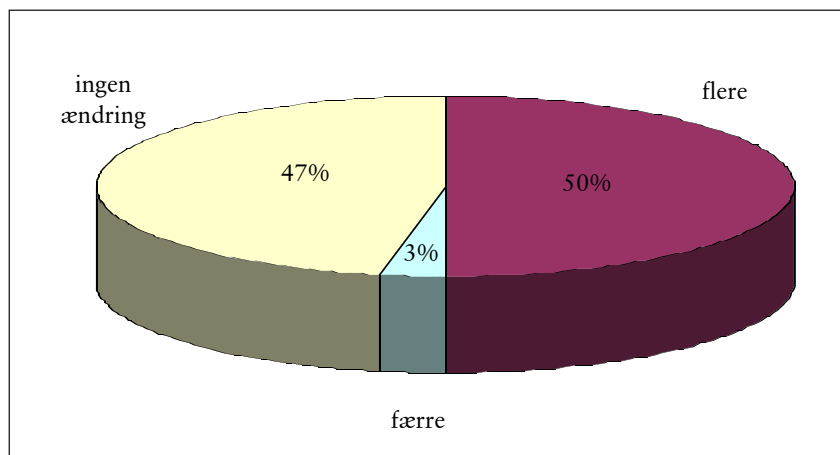
Af dem der udtrykte en mening herom,⁶² sagde halvdelen, at flere søgsmål havde fået et positivt udfald, mens de fleste af resten mente, at der ikke var sket nogen ændring (se fig. 12). Kun et lille antal sagde, at færre søgsmål om produktansvar havde givet et positivt udfald i de sidste 10 år.

Ingen af forsikringsgiverne sagde, at færre af søgsmålene havde givet positivt udfald. Af de forsikringsgivere der udtrykte en mening herom, sagde de fleste, at flere søgsmål havde givet et positivt udfald de sidste 10 år.

62. 17% svarede "ved ikke".

Opfattelsen af, at flere søgsmål havde fået et positivt udfald, var stærkere hos respondenter i *Østrig, Belgien, Danmark, Frankrig, Nederlandene, Spanien, Portugal* og *Det Forenede Kongerige* end hos dem i *Finland, Tyskland, Grækenland, Irland* og *Italien*.

Fig 12: Har flere søgsmål om produktansvar fået et positivt udfald i de sidste 10 år?

Hvis respondenten sagde, at han mente, at flere søgsmål havde fået et positivt udfald, blev han bedt om at give en række faktorer, der kunne tænkes at være relevante i denne forbindelse, betegnelserne "vigtig faktor", "mindre vigtig faktor" eller "ikke en faktor". Respondenterne blev også bedt om at fremkomme med andre faktorer, der kunne tænkes at være årsag til stigningen i søgsmål om produktansvar.

Følgende mulige faktorer var opstillet på spørgeskemaerne:

- gennemførelsen af direktivet
- ændringer i andre materielle love
- bedre adgang til juridisk bistand og rådgivning
- ændringer i retsprocedurer
- ændringer i de tilsynsmæssige forhold
- ændringer i dommernes holdning til kravene.

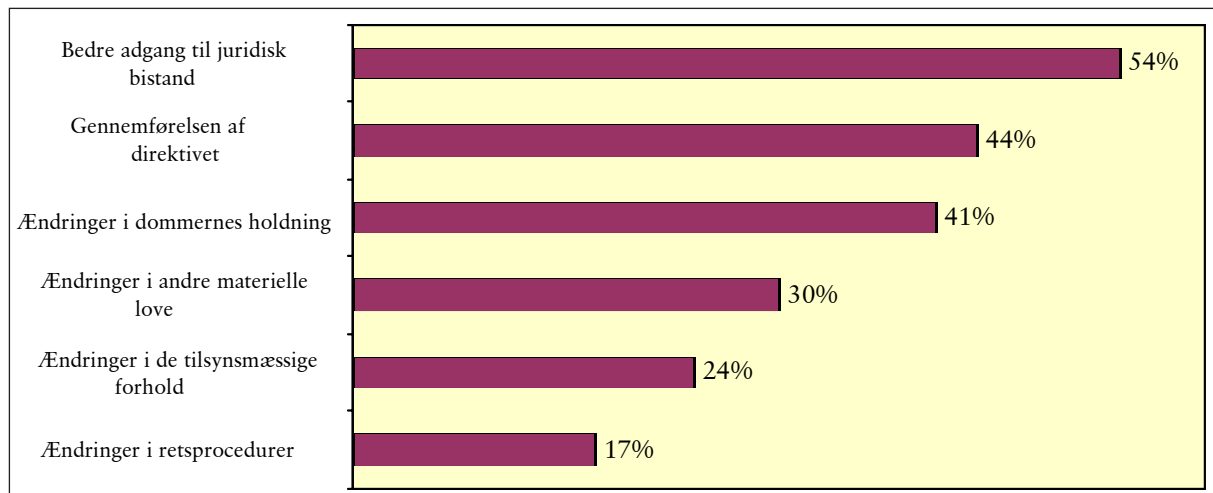
Af dem der udtrykte en mening om, hvorvidt gennemførelsen af direktivet var en faktor, sagde langt de fleste, at det var en faktor (næsten halvdelen sagde, at det var en "vigtig faktor"). Alle de forbrugerrepræsentanter der udtrykte en mening herom, sagde, at det var en faktor, idet 71% af dem sagde, at det var en "vigtig faktor".

Næsten halvdelen af de forsikringsgivere der udtrykte en mening herom, sagde, at direktivet var en "vigtig faktor" med hensyn til de mere positive udfald af søgsmålene, og et lignende antal sagde, at det var en "mindre vigtig faktor".⁶³ Af de producenter der udtrykte en mening, sagde et lille antal, at direktivet ikke var en faktor, mens resten var så godt som ligeligt fordelt mellem "vigtig" og "mindre vigtig" faktor.

Den "vigtige faktor", der hyppigst blev nævnt af alle respondentkategorier, var "Bedre adgang til juridisk bistand og rådgivning" (54%), mens andre 28% sagde, at det var en "mindre vigtig faktor". Denne faktor var den, der blev nævnt hyppigst af respondenter i *Østrig, Grækenland, Italien og Det Forenede Kongerige*, mindre hyppigt i *Danmark, Finland og Spanien*.

En anden hyppigt nævnt faktor var "Ændringer i dommernes holdning til kravene". 41% af dem der nævnte den som en faktor, anså den for en "vigtig faktor", mens 45% mente, at den var en "mindre vigtig faktor".

Fig 13: "Vigtige faktorer", der bidrager til, at flere søgsmål om produktansvar får et positivt udfald

Respondenterne nævnte bl.a. følgende faktorer, som man mente også bidrog til, at flere søgsmål får et positivt udfald:

- større bevidsthed om erhvervslivets pligter
- flere udenretlige forlig
- truslen om medieaktivitet
- bevidtshed om søgsmål i USA
- producenternes forretningsmæssige overvejelser
- bedre adgang til information for forbrugerne.

63. Fire forsikringsgivere sagde, at det ikke var en faktor.

Konklusion 8

Der er tegn på, at flere søgsmål om produktansvar i EU har fået et positivt udfald i de sidste 10 år. Produktansvarsdirektivet har bidraget til denne stigning. Andre vigtige faktorer har været bedre adgang til juridisk bistand/rådgivning og ændringer i dommernes holdning til kravene.

6. RETSGRUNDLAGET FOR PRODUKTANSVARSKRAV

6.1 Retsgrundlaget for rejsning af produktansvarskrav

Respondenterne blev spurgt om retsgrundlaget, der typisk blev gjort gældende i sager om produktansvar. Nærmere bestemt blev de bedt om at anslå, hvor stor en del af kravene, der blev rejst på grundlag af direktivet alene, på grundlag af andre nationale love alene eller på grundlag af en kombination af direktivet og nationale love.

Selvom et stort antal af respondenterne var villige til at give et skøn som svar på spørgsmålet, havde mange af dem ikke tilstrækkelig erfaring i produktansvar til at kunne gøre det. Der var også en mangel på konsekvens i svarene fra dem, der fremsatte kommentarer. Svarene bør derfor fortolkes med varsomhed. Alligevel kan visse tendenser iagttages.

I *Østrig* var der en stærk opfattelse af, at direktivet blev gjort gældende i de fleste søgsmål om produktansvar, og mange mente, at det i de fleste tilfælde udgjorde det eneste grundlag for produktansvarskrav. Nogle respondenter fra *Finland* (men langt fra alle) havde en lignende opfattelse.

Det modsatte blev rapporteret fra *Frankrig*, hvor den almindelige opfattelse var, at direktivet sjældent blev gjort gældende som grundlag for produktansvarskrav. Dette er ikke overraskende, da direktivet først for relativt nyligt er blevet gennemført i *Frankrig*, og fordi man der i landet skønner, at forbrugeren normalt har større mulighed for at trænge igennem med et krav efter nationale love. Fra *Tyskland* meldtes om en lignende opfattelse, idet de fleste søgsmål om produktansvar her anlægges på grundlag af erstatningsret uden for kontraktforhold. Dette er heller ikke særlig overraskende, da forbrugere her indtil for nylig ikke kunne få erstatning for svie og smerte efter direktivet. De fleste respondenter i *Tyskland* der udtrykte en mening om dette spørgsmål, mente, at direktivet meget sjældent blev gjort gældende som det eneste grundlag for produktansvarskrav. Fra *Portugal* meldtes om lignende erfaringer, idet de fleste respondenter dér skønnede, at andre love end dem der gennemførte direktivet, oftere blev gjort gældende som eneste grundlag for krav i produktansvarssøgsmål.

Der var et mindre ensartet mønster i svarene fra *Det Forenede Kongerige*, selvom de tilkendegav, at direktivet sjældent blev gjort gældende som det eneste grundlag for erstatningskrav.

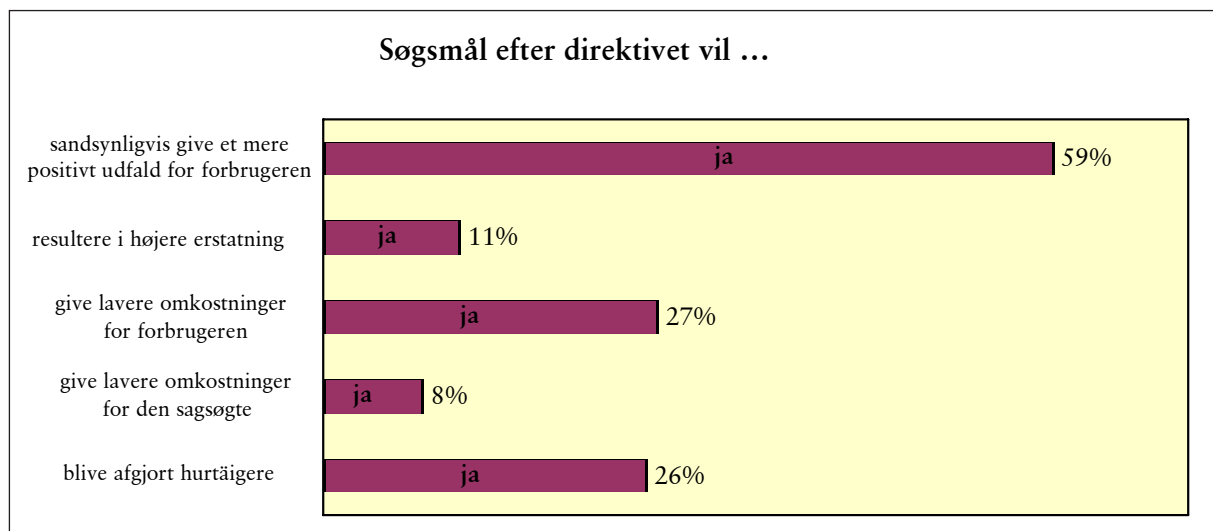
6.2 Opfattede fordele ved rejsning af krav efter direktivet

Respondenterne blev bedt om at oplyse, om de mente, at forbrugerne kunne opnå visse fordele, hvis de anlagde deres søgsmål på grundlag af direktivet i stedet for nationale love. De potentielle fordele for forbrugerne, der var angivet på spørgeskemaerne, var: bedre mulighed for et positivt udfald, højere erstatning, lavere omkostninger og hurtigere afgørelse.

Af de respondenter der udtrykte en mening, mente 59%, at der var større sandsynlighed for, at søgsmål anlagt efter direktivet ville give et positivt udfald (se fig. 14). Dette var særlig tydeligt i svarene fra *Østrig, Finland, Nederlandene, Sverige* og *Det Forenede Kongerige*. Det var især bemærkelsesværdigt at, mens tre fjerdedele af de forsikringsgivere der udtrykte en mening, sagde, at det var mere sandsynligt, at søgsmål anlagt efter direktivet ville få et positivt udfald, skønnede under halvdelen af de forbrugerrepræsentanter der udtrykte en mening, at dette var tilfældet.

Af samtlige respondenter der udtrykte en mening, sagde 27%, at søgsmål anlagt efter direktivet sandsynligvis ville give lavere omkostninger for forbrugeren,⁶⁴ mens 26% mente, at de sandsynligvis ville blive afgjort hurtigere. Kun 11% sagde, at søgsmål anlagt efter direktivet sandsynligvis ville resultere i højere erstatning.

Fig 14: Potentielle fordele for forbrugerne ved at anlægge søgsmål efter direktivet

64. 8% mente, at de sandsynligvis ville give lavere omkostninger for den sagsøgte.

Det er klart, at svarene på disse spørgsmål til dels afhang af det nærmere indhold af de nationale produktansvarsregler, der eksisterer side om side med direktivet, og i hvilken udstrækning de afviger fra direktivet. For eksempel kunne en forbruger i *Tyskland*, i det mindste indtil 1. august 2002, ikke få tilkendt erstatning for "svie og smerte" efter de love der gennemførte direktivet. I *Frankrig*, hvor de nationale regler om culpaansvar omfatter ansvar for udviklingsrisici, kan det være mindre fordelagtigt for forbrugeren at anlægge søgsmål efter direktivet, hvor udviklingsrisici-indsigelsen i artikel 7, litra e), måske vil kunne anvendes af producenten.⁶⁵

På den anden side kan søgsmål, i lande, hvor ansvar efter andre nationale regler kræver bevis for culpa, muligvis give det ønskede resultat efter direktivet under omstændigheder, hvor de ikke ville få et positivt udfald efter de andre nationale regler. Et nyligt eksempel herpå er sagen *Abouzaid mod Mothercare*⁶⁶ i *Det Forenede Kongerige*, hvor forbrugeren ikke kunne bevise sagsøgtes forsømmelse (og derfor ikke ville kunnet have trængt igennem med et krav efter de nationale erstatningsregler uden for kontraktforhold), men alligevel fik tilkendt erstatning efter loven der gennemførte direktivet.

Konklusion 9

Der er tegn på, at forbrugere almindeligvis har større udsigt til succes med søgsmål anlagt efter direktivet end efter andre nationale love. Dette er i højere grad tilfældet i nogle medlemsstater end i andre.

7. OMFANGET AF UDENRETTLIGE FORLIG

Respondenterne blev bedt om at give deres syn på følgende:

...har antallet af udenrettlige forlig i produktansvarssøgsmål ændret sig de sidste 10 år, og i givet fald hvor meget?

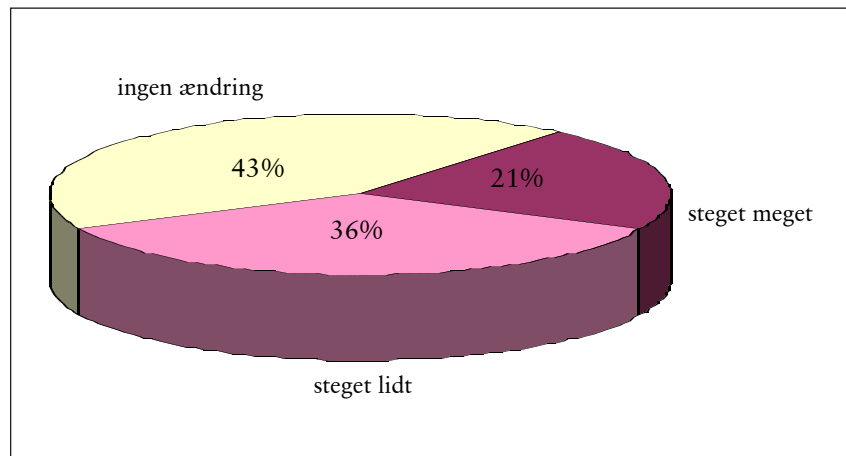
Af dem der udtrykte en mening,⁶⁷ sagde over halvdelen, at antallet af forlig var steget (se fig. 15). Kun én respondent mente, at antallet var faldet.

65. Men der foregår en debat om, hvorvidt de nationale retsregler, der blev udviklet med henblik på objektivt ansvar inden Frankrigs sene gennemførelse af direktivet, vil forblive i kraft efter gennemførelseslovgivningen.

66. *The Times*, 20. februar 2000.

67. 27% svarede "ved ikke".

Fig 15: Ændring i antallet af udenretlige forlig i de sidste 10 år

Forsikringsgiverne forventedes at kunne give de mest pålidelige oplysninger om den generelle tendens for udenretlige forlig. Tre fjerdedele af dem mente, at antallet af forlig var steget, og af disse mente en tredjedel, at de var steget "meget".

Respondenterne blev også bedt om at anslå, hvor stor en procentdel af produktansvarssøgsmålene i EU blev forligt udenretligt. Det ser ud til at gælde de fleste. Flertallet af alle de respondenter der udtrykte en mening herom, sagde, at det drejede sig om "mere end 75%". Dette skøn afspejledes i høj grad i svarene fra forsikringsgiverne.

De respondenter der mente, at antallet af udenretlige forlig i produktansvarssager var steget, blev også bedt om at bedømme en række faktorer, der kunne tænkes at være relevante i denne forbindelse, med hensyn til om de var en "vigtig faktor", en "mindre vigtig faktor" eller "ikke en faktor". Endvidere blev respondenterne spurgt, om de havde andre forslag til faktorer, der kunne tænkes at have givet anledning til stigningen.

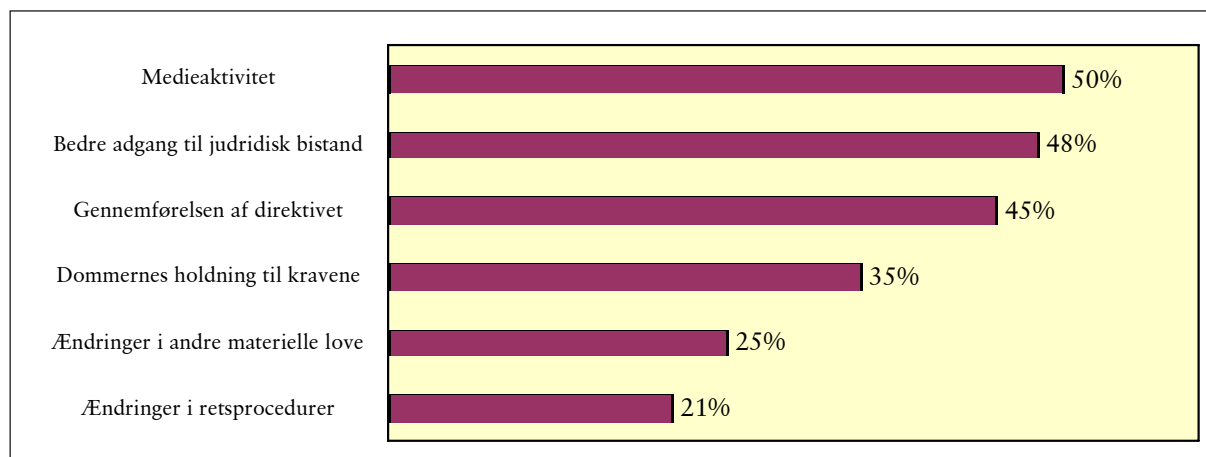
Respondenterne fik opgivet følgende faktorer til brug for denne serie af spørgsmål:

- gennemførelsen af produktansvarsdirektivet
- ændringer i andre materielle love
- bedre adgang til juridisk bistand og rådgivning
- ændringer i retsprocedurer
- medieaktivitet
- ændringer i dommernes holdning til kravene.

De fleste respondenter mente, at direktivet var en faktor, der havde bidraget til en stigning i antallet af udenretlige forlig (se fig. 16). Af dem der udtrykte en mening, skønnede 45%, at det var en "vigtig faktor". 86% af de forsikringsgivere der udtrykte en mening, sagde at det var en faktor, og lidt over halvdelen heraf mente, at det var en "vigtig faktor".

Følgende andre faktorer, som man mente også kunne tænkes at være relevante, blev nævnt af respondenterne: "bekymring for virksomhedens omdømme" (nævntes hovedsageligt af forsikringsgivere og producenter) og "procesomkostninger".

Fig 16: "Vigtige faktorer", der bidrager til stigningen i antallet af udenretlige forlig

Konklusion 10

I de sidste 10 år er antallet af udenretlige forlig steget noget. De hovedfaktorer der har ført til denne stigning, synes at være medieaktivitet, bedre adgang til juridisk bistand og produktansvarsdirektivet.

8. DRIVKRAFTEN FOR REFORM

8.1 Balancen, som direktivet har fundet

I grønbogsrapporten oplyste Kommissionen, at mange respondenter mente, at direktivet havde skabt "afbalancerede og stabile retlige rammer, der tager hensyn til både forbrugernes og producenternes interesser".⁶⁸ Det blev i rapporten accepteret, at balancen skal opretholdes i en eventuel ny reform af direktivet.

For at undersøge, i hvor stor udstrækning den i grønbogsrapporten identificerede balance stadig eksisterede i praksis, blev respondenterne spurgt, om direktivet efter deres skøn havde fundet en passende balance mellem følgende hensyn:

- beskyttelse af forbrugernes interesser (herunder tilstrækkelig beskyttelse mod usikre produkter, midler til opnåelse af erstatning og adgang til produkter til en rimelig pris)

68. Note 4 på side 8 ovenfor.

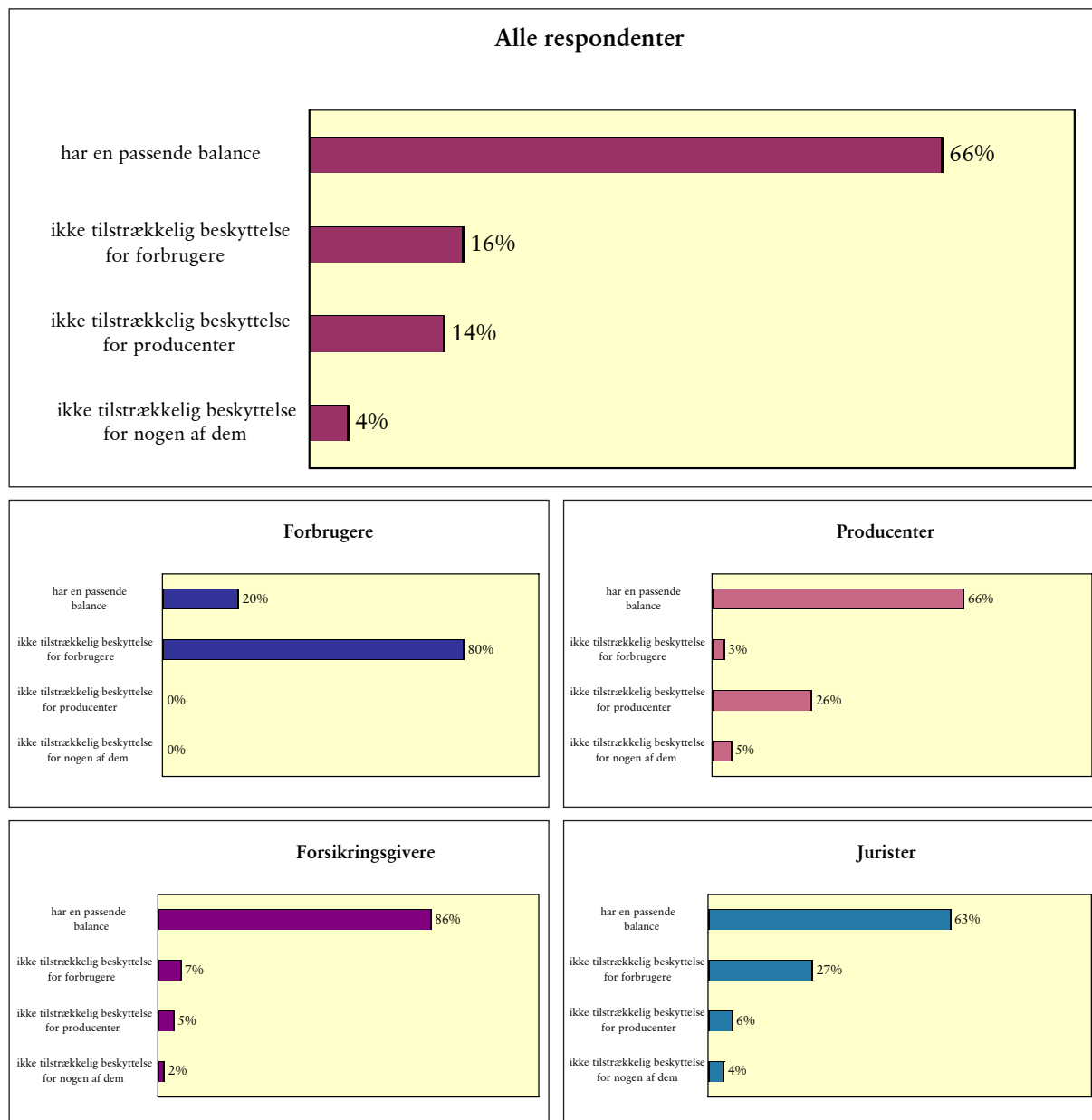
- beskyttelse af producenterne/leverandørernes interesser (herunder opretholdelse af incitamentet til at udvikle og levere produkter, undgåelse af samhandelshindringer og udbud af forsikringer til en rimelig pris).

Af alle de respondenter der udtrykte en mening herom,⁶⁹ skønnede 66%, at direktivet havde fundet en passende balance (se fig. 17). Af de forbrugerrepræsentanter der udtrykte en mening, sagde dog kun 20%, at det havde den rette balance, mens 80% mente, at det ikke ydede forbrugernes interesser tilstrækkelig beskyttelse. Disse forbrugerrepræsentanter nævnte en række faktorer til belysning af, hvorfor direktivet ikke havde den rette balance. De hyppigst nævnte faktorer var: den lavere selvrisiko (især i *Finland* og *Østrig*), bevisbyrden og indsigelsen om udviklingsrisici. Der blev også nævnt følgende andre faktorer: mangel på obligatorisk forsikring, 10-års forældelsesfristen og manglen på procedurer for kollektive søgsmål. Ingen enkelt faktor blev nævnt af flertallet af forbrugerrepræsentanter.

Omkring en fjerdedel af de producenter der udtrykte en mening, sagde, at direktivet ikke ydede tilstrækkelig beskyttelse for producenterne/leverandørernes interesser. De hyppigst nævnte faktorer var: anvendelsen af direktivet på konstruktionsdefekter og instruktionsfejl, samt den manglende mulighed for indsigelse på grundlag af overholdelse af myndighedskrav i brancher med streng myndighedskontrol.

69. 12% svarede "ved ikke".

Fig 17: Har direktivet den rette balance?

Respondenterne blev også spurgt om, i hvilken grad produktansvarsreglerne som helhed (defineret som en kombination af direktivet, nationale love og processuelle regler) giver en passende balance mellem forbrugernes og producenternes/leverandørernes interesser. Her fremkom et lignende mønster af svar i hver af de fire respondentkategorier.

Konklusion 11

Den fremherskende mening blandt alle respondentkategorier er, at direktivet giver en passende afbalancering af producenters/leverandørers og forbrugeres interesser. De fleste forbrugerrepræsentanter sagde dog, at det ikke yder tilstrækkelig beskyttelse for forbrugernes interesser. Hertil blev bl.a. anført følgende grunde: den lavere selvrisko, bevisbyrden og indsigelsen om udviklingsrisici. Ingen enkelt faktor blev dog nævnt af flertallet af forbrugerrepræsentanter. Et mindretal af producenterne sagde, at direktivet ikke ydede producenterne/leverandørernes interesser tilstrækkelig beskyttelse. De hyppigst anførte grunde hertil var: direktivets anvendelse på konstruktionsdefekter og instruktionsfejl samt den manglende mulighed for indsigelse på grundlag af overholdelse af myndighedskrav.

8.2 Hvorvidt direktivet bør udgøre det eneste regelsæt for ansvar for defekte produkter

I grønbogsrapporten pegede Kommissionen på opfattede eller potentielle problemer, der kunne opstå som følge af eksistensen af nationale ansvarsregler (som artikel 13 bevarer) side om side med de regler, direktivet har skabt. Det er åbenbart, at eksistensen af nationale regler er en i det mindste potentiel kilde til forstyrrelse af det indre marked. Kommissionen anmodede specielt Lovells om at undersøge muligheden for at ændre direktivet med henblik på at gøre det til det eneste regelsæt for produktansvarskrav. Derfor blev undersøgelsens respondenter bedt om deres syn på konsekvenserne af en eventuel reform af direktivet med det formål at afskaffe de nationale ansvarsregler (i realiteten ved at ophæve artikel 13).

Nærmere bestemt blev respondenterne spurgt, om producenterne/leverandørernes og forbrugernes interesser ville blive bedre tilgodeset, dersom direktivet blev revideret med henblik på at sikre, at det blev det fælles og eneste sæt regler for produktansvar i hele EU.

Mange af respondenterne var af den anskuelse, at der ville være fordele for producenterne/leverandørerne ved at forenkle ansvarsreglerne, og at dette til dels kunne opnås ved at fjerne muligheden for at rejse erstatningskrav både efter nationale regler og direktivet. Nogle respondenter (omend et mindretal) anførte også, at forbrugerne selv måske ville have gavn af en sådan forenkling af ansvarsreglerne. På den anden side mente mange (bl.a. de fleste af forbrugerrepræsentanterne), at en ophævelse af artikel 13 ikke ville være til forbrugernes fordel, da de ville blive frataget retten til at vælge den mest fordelagtige søgsmålsgrund som basis for deres erstatningskrav.

Et mindre antal respondenter sagde, at der ikke ville være nogen forskel i beskyttelsen af producenternes/leverandørernes og forbrugernes interesser. Dette svarer til det synspunkt der blev fremsat af mange respondenter, nemlig at selve ansvarslovgivningen har mindre praktisk indvirkning på produktansvarssystemerne end faktorer som fx klagemuligheder, procesførelseskulturen, kendskab til ens rettigheder og forbrugernes adgang til information. Det svarer også til et andet synspunkt, der blev fremsat af mange respondenter, nemlig at direktivet udgør et lige så godt grundlag for rejsning af et produktansvarskrav som de nationale retsregler i de fleste medlemsstater.

Enkelte respondenter bemærkede med rette, at deres syn på, om en eventuel ophævelse af artikel 13 ville gavne enten producenter/leverandører eller forbrugere, ville afhænge af, hvorvidt og i hvilket omfang andre dele af direktivet med indvirkning på disse gruppers rettigheder ville blive ændret på samme tid.

Konklusion 12

Der er i det store og hele ikke megen støtte for det forslag, at artikel 13 skal ophæves med deraf følgende udelukkelse af nationale ansvarsregler, såsom regler for ansvar i og uden for kontraktsforhold og eventuelle særregler for ansvar.

8.3 Andre reformforslag

Alle respondenter blev spurgt, om de havde nogen bestemte forslag til reform, og over halvdelen af dem gav et eller andet svar på spørgsmålet.

På grundlag af de forskellige forslag fra respondenterne fremkom der ikke noget entydigt og konsekvent reformforslag. Mange af respondenterne sagde, at de enten ikke havde noget, de ville foreslå, eller - i mange tilfælde - at det var deres faste mening, at der ikke burde gennemføres nogen reform på nuværende tidspunkt. Det synspunkt, at der ikke var brug for nogen reform, blev mindre hyppigt fremsat af forbrugerrepræsentanter.

Dette resultat svarer til andre oplysninger, der fremkom ved undersøgelsen, og som gik ud på, at respondenterne generelt mener, at produktansvarsreglerne i EU stort set giver en passende afbalancering af producenternes/leverandørernes og forbrugernes interesser. Det svarer også til den konklusion, at faktorer der har større indvirkning på produktansvarssystemerne, er forhold som retsprocedurer, kultur og klagemuligheder, ikke selve de materielle love.

DEL 3 - REFORM?

1. INDLEDNING

I grønbogen pegede Kommissionen på en række områder, hvor direktivet muligvis kunne revideres. Nogle af de valgmuligheder der blev nævnt, var kontroversielle, og grønbogen fremkaldte en række detaljerede og stærke reaktioner fra forskellige interessegrupper.

Nærværende undersøgelse havde ikke til formål at gentage grønbogens vigtige arbejde. I stedet skulle de praktiske erfaringer med produktansvarsreglerne undersøges, og deltagerne fik en åben invitation til at identificere problemområder og at stille forslag til mulige reformer. Det er dog en kendsgerning, at mange af de synspunkter, der blev fremsat af deltagerne i denne undersøgelse, er sammenfaldende med svarene på grønbogen.

2. ER DER BEHOV FOR REFORM?

2.1 Den brede accept af direktivet

Det står klart, at direktivet har haft større effekt i nogle medlemsstater end i andre. I medlemsstater, hvor de eksisterende nationale regler synes at være mere fordelagtige for forbrugerne end direktivets regler (fx i *Tyskland* og *Frankrig*), har direktivet kun været lidt anvendt og har nok kun haft begrænset betydning. Analyser foretaget som led i undersøgelsen, har dog vist, at der er i det mindste nogen erfaring med anvendelse af direktivet i næsten alle medlemsstater.⁷⁰ Dertil kommer, at direktivet synes at byde på - i det mindste for så vidt det gennemføres og fortolkes ensartet - et fælles beskyttelsesniveau for forbrugerne og et fælles grundlag for ansvar for producenter af defekte produkter. Analyserne viser også, at den fremherskende (men ikke universelle) mening er, at direktivet og de produktansvarssystemer som det udgør en del af, i almindelighed giver en passende afbalancering af producenternes/leverandørernes og forbrugernes interesser. Der er således ikke noget ensartet ønske om en større reform af direktivet blandt nogen af de grupper, der berøres af dets bestemmelser. Det var snarere udviklingen på mere generelle områder, såsom klagemuligheder, processuelle reformer og ændringer i "proceskulturen", der af mange (og især producenter og forsikringsgivere) blev opfattet som en risiko for at bringe forstyrrelse i den eksisterende balance.

Det er væsentligt at bemærke, at mens de fleste forbrugerrepræsentanter og et lille mindretal af de øvrige respondentkategorier antydede, at direktivet ikke havde den rette balance, nævnte flertallet af disse kategorier ikke nogen enkelt mangel ved direktivet. Dette svækker naturligvis

70. Luxembourg er den eneste medlemsstat, hvor der ikke blev rapporteret om nogen søgsmål, der er blevet afgjort efter direktivet.

ikke gyldigheden af de fremsatte synspunkter, men gør det vanskeligt at konkludere, at direktivet har fundamentale fejl i nogen væsentlig henseende.

Denne almindelige accept af direktivets hovedbestemmelser er bemærkelsesværdig i betragtning af hvilke reformer, der blev indført med det, og den kontrovers, der har været om hele dets vedtagelse og gennemførelse.

Som nævnt ovenfor (se Del 2), har analyser foretaget som led i undersøgelsen ikke afsløret noget klart og konsekvent ønske i EU om en større reform af direktivet. Mange af respondenterne tilskyndede derimod til ikke at gennemføre nogen reform på nuværende tidspunkt. Især mente nogle, at det ville være bedre at afvente udviklingen på andre områder, der kunne have konsekvenser for den praktiske anvendelse af produktansvarsreglerne, herunder direktivet. Dette vil bl.a. sige udviklingen på EU-plan med hensyn til fx produktsikkerhedskrav, klagemuligheder og forbrugerbeskyttelse i almindelighed.

Dette er naturligvis ikke ensbetydende med, at alle respondenter udtrykte fuld tilfredshed med direktivet i sin helhed.

2.2 Særlige problemområder

Selvom der ikke fremkom noget ensartet budskab, viste de afgivne svar, at der var en række problemområder.

(a) Bevisbyrden

Det fremgår tydeligt, at spørgsmål i forbindelse med bevisbyrden stadig er kontroversielle og af mange menes at være af stor betydning i praksis. Nogle forbrugerrepræsentanter er fortsat af den mening, at forbrugerne behandles uretfærdigt ved at skulle bevise defekt og/eller årsagsforbindelse i produktansvarssøgsmål. Hovedproblemet i denne forbindelse, som udtrykt af forbrugerrepræsentanter, er de vanskeligheder, man mener der er ved at gøre erstatningskrav gældende på grund af mangel på juridiske og andre ressourcer til foretagelse af undersøgelser, eller på grund af manglende adgang til de nødvendige informationer. Sådanne problemer opfattes som særlig akutte i forbindelse med tekniske produkter, eller når de påståede skader er af en kompliceret art.

På den anden side er producenter og forsikringsgivere alvorligt bekymret for, at enhver lempelse af bevisbyrdereglerne kunne føre til "falske krav". Nogle producenter foreslog endog, at den skadelidte burde have en større forpligtelse til at godtgøre kravet på sagens tidlige stadier. Nogle mener endvidere, at en ændring af bevisbyrdereglerne ville forstyrre balancen i direktivet. En organisation der repræsenterer små europæiske virksomheder, udtaler således:

En del af balancen i direktivet skyldes også, at den skadelidte, på den ene side, skal bevise skade, defekt og årsagsforbindelse, mens producenten, på den anden side, har bevisbyrden for de eventuelle kendsgerninger, der kan fritage ham for ansvar.

(b) Begrebet "defekt"

Begrebet "defekt" er af central betydning for anvendelsen af direktivet. Den vigtige forskel mellem de traditionelle culpabaserede principper for ansvar i de fleste retssystemer og ansvarsprincippet efter direktivet er, at førstnævnte fokuserer på den sagsøgtes adfærd, mens sidstnævnte fokuserer på produktets egenskaber og især på, hvorvidt produktet havde en "defekt", der var årsag til skaden.

Direktivet foreskriver en "forventnings"-test for defekter, dvs., produktet siges at lide af en defekt, hvis det ikke byder på den sikkerhed, som med rette kan forventes. På grund af testens subjektive natur kan dette princip ikke defineres præcist (ligesom begreberne "forsømmelse" og "culpa" aldrig har kunnet defineres præcist efter nationale ansvarsregler).

Dette fører til meget praktiske spørgsmål, som fx om det er hensigtsmæssigt for en domstol at foretage en analyse af risici og fordele som led i en vurdering af, hvad man har ret til at forvente, og i hvilken udstrækning en producents adfærd (mht. til udvist omsorg eller mangel på samme) er relevant i denne forbindelse. Disse spørgsmål har været fremme i rapporterede retssager, men er endnu ikke blevet endeligt afgjort af domstolene i nogen medlemsstat. I sagen *A og andre mod National Blood Authority*⁷¹ i *Det Forenede Kongerige* sagde den engelske High Court, at den sagsøgtes adfærd ikke er en faktor, der skal tages hensyn til ved overvejelsen af, om et produkt er defekt. Men i den efterfølgende sag *Sam Bogle og andre mod McDonald's Restaurants Ltd.*⁷² mente High Court, at det var relevant at tage i betragtning, at McDonalds havde taget skridt til at træne sit personale i sikker servering af varme drikke til kunderne.

Der er ligeledes usikkerhed omkring spørgsmålet om, hvad der kræves for at bevise en "defekt". I nogle sager synes domstolene at have afgjort, at det er tilstrækkeligt, at sagsøgeren beviser, at produktet svigtede, og at dette forårsagede skaden. I en sag afgjort af Tribunal de Grande Instance i Aix en Provence, *Frankrig*,⁷³ blev sagsøgeren skadet, da en glsrude i en kamin eksploderede, men den præcise årsag hertil kendtes ikke. Tribunalet sagde, at produktets intervention på skadetidspunktet var tilstrækkelig, og at sagsøgeren ikke behøvede at godtgøre den præcise årsag til ulykken for at bevise, at produktet var defekt. I en lignende sag i *Belgien*,

71. Note 18 ovenfor.

72. 25. marts 2002.

73. 2. oktober 2001, Dalloz 2001, IR s. 3092.

der drejede sig om en eksploderende sodavandsflaske, blev det ikke krævet, at sagsøgeren i henhold til direktivet skulle bevise "defektens nøjagtige art, især med hensyn til alle dens tekniske aspekter".⁷⁴

Dette er i modsætning til domstolenes holdning i *Det Forenede Kongerige* i sagerne *Richardson mod LRC Products Ltd.*⁷⁵ (der drejede sig om et kondom, der gik i stykker under brug) og *Foster mod Biosil*⁷⁶ (der drejede sig om et silikone-brystimplantat, der revnede *in situ*). I begge tilfælde svigtede produktet, men årsagen hertil kendtes ikke. I modsætning til afgørelserne i *Frankrig* og *Belgien* bestemte retten i *Det Forenede Kongerige* i begge sager, at sagsøgeren i henhold til direktivet havde bevisbyrden for arten af den påståede defekt, ikke blot at produktet havde svigtet. Da sagsøgerne ikke kunne bevise, hvad årsagen var, fik de ikke medhold i deres krav.⁷⁷ Der har været lignende afgørelser i *Portugal*.⁷⁸

I lyset af disse uafklarede spørgsmål vedrørende begrebet "defekt" kunne man foreslå, at begrebet blev mere præcist defineret i selve direktivet, således at disse stadig kontroversielle spørgsmål kunne blive afklaret.

Der er nogle der mener, at det er bedre ikke at forsøge at definere begrebet for præcist, ikke mindst fordi det ville begrænse dommernes mulighed for at træffe afgørelser på basis af omstændighederne i den enkelte sag. Efterhånden som man får flere erfaringer med direktivet, kunne det forventes, at der vil udvikles en retspraksis i de enkelte lande, der kan yde vejledning med hensyn til fortolkningen af dette grundliggende koncept. Det kunne også forventes, at nogle aspekter heraf med tiden vil blive afgjort af EF-Domstolen.

(c) Ansvarsfrihed for udviklingsrisici

Medtagelsen af denne ansvarsfrihedsgrund i direktivet har altid været kontroversiel. For mange er denne bestemmelse en stort skridt bort fra begrebet "objektivt ansvar" (ansvar uden bevis for culpa), som er noget centralt i direktivet. For andre er den derimod en afgørende beskyttelsesforanstaltning, der medvirker til at bevare innovationsincitamentet og holde forsikringsomkostningerne nede.

74. Civ. Namur, 21. november 1996, J.L.M.B., 1997, s.104.

75. Note 24 ovenfor.

76. Central London County Court, 18. april 2000.

77. Et argument for dette synspunkt er, at retten ikke kan tage stilling til ansvarsfrihedsgrunde som udviklingsrisici (artikel 7, litra e)) og "ufravigelige forskrifter" (artikel 7, litra d)), medmindre retten først identificerer arten af den defekt, der påstås at have voldt skaden. Dette argument var en af de faktorer, der blev taget i betragtning i sagen *Foster mod Brosil*, *ibid*.

78. Se fx High Court i Coimbra, 8. april 1997, BMJ 466, 596; Col. Jur. 1997, 2, 38 (brand i en bil).

I medfør af artikel 15, stk. 1, litra b), har medlemsstaterne haft mulighed for at udelukke denne indsigelse i deres gennemførelseslovgivning, men kun *Finland* og *Luxembourg* har valgt at gøre det. Selvom ECJ har givet en vis forklaring af indsigelsens anvendelsesområde (se *Kommissionen mod Det Forenede Kongerige*⁷⁹), er dens præcise omfang stadig uvis.

Ifølge de analyser, der blev foretaget som led i nærværende undersøgelse, er denne ansvarsfrihedsgrund stadig kontroversiel. Især henviste nogle af forbrugerrepræsentanterne til denne indsigelse, dels i forbindelse med det synspunkt, at direktivet ikke yder forbrugernes interesser tilstrækkelig beskyttelse, og dels i forbindelse med forslag til mulige reformer. Ikke desto mindre er der en voksende opfattelse, især blandt advokater og akademikere, af at indsigelsen betragtes så snævert, at den i sin nuværende form ikke er af større praktisk værdi for producenterne.

Der synes kun at have været rapporteret ét eksempel på, at denne indsigelse har været anvendt med held, nemlig i *Sanquin Foundation*-sagen i *Nederlandene*.⁸⁰ I denne sag var leverandører af blod kontamineret med HIV i stand til at påberåbe sig indsigelsen, fordi de ikke havde en pålidelig screeningtest til rådighed på leveringstidspunktet. Det er dog interessant at bemærke, at en domstol i *Det Forenede Kongerige* i en senere sag med lignende omstændigheder bestemte, at indsigelsen ikke kunne gøres gældende.⁸¹ Denne sag var én ud af mindst seks rapporterede sager i EU, hvor de sagsøgte ikke havde held til at gøre denne indsigelse gældende.

Til trods for den begrænsede praktiske betydning af udviklingsrisici som ansvarsfrihedsgrund (i det mindste til dato), anser producenter og forsikringsgivere den stadig for at være et vigtigt element i reglerne om objektivt ansvar. Der synes i øjeblikket ikke at være meget, der ville retfærdiggøre en genovervejelse af den, især da den historisk har været betragtet som en væsentlig faktor med hensyn til opnåelse af direktivets balance mellem forbrugernes og producenteres interesser.⁸²

(d) Mindstegrænsen

Artikel 9, litra b) indeholder en mindstegrænse på 500 EUR for erstatningskrav for tingsskade efter direktivet. Flere respondenter anbefalede, at en reform af denne bestemmelse burde overvejes.

Denne bestemmelse fortolkes forskelligt i medlemsstaterne. I de fleste medlemsstater, bl.a. *Østrig, Danmark, Finland, Tyskland* og *Italien*, betragtes mindstegrænsen som en "selvrisiko",

79. Note 17 ovenfor.

80. Distriktsretten i Amsterdam, 3. februar 1999.

81. *A og andre mod National Blood Authority*, se note 18 ovenfor.

82. Som nævnt i baggrundsafsnittet i nærværende rapport (se Del 1), er en separat undersøgelse af de økonomiske konsekvenser af afskaffelse af udviklingsrisici-indsigelsen blevet bestilt.

der skal trækkes fra det eventuelle erstatningsbeløb for tingsskade, der tilkendes sagsøgeren. I en række andre medlemsstater, fx. *Nederlandene* og *Det Forenede Kongerige*, betragtes mindstegrænsen som et minimumsbeløb, således at - forudsat at kravet overstiger minimumsbeløbet - det fulde erstatningsbeløb udbetales. I *Spanien* omtales beløbet i gennemførelsesloven som en selvrisiko, men i praksis betragter domstolene det som en bundgrænse, og beløbet er i praksis aldrig blevet fratrasket nogen tilkendt erstatning.

Mindstegrænsen er afgjort et problem i *Finland*, hvor flere respondenter foreslog, at den blev afskaffet. Dette synes at være baseret på den kendsgerning, at det er økonomisk muligt at rejse produktansvarskrav om forholdsvis små beløb i *Finland* via forbrugerklagenævnet. Det at der findes et billigt og lettilgængeligt nævn, betyder, at mindstegrænsen har stor virkning for forbrugerne, især da beløbet behandles som en selvrisiko.

Selv i medlemsstater, hvor der ikke findes tilsvarende billige muligheder for anlæggelse af produktansvarssøgsmål (fx i *Østrig* og *Tyskland*), blev der alligevel fremsat ønsker om afskaffelse af mindstegrænsen, eller i det mindste at det betragtes som et minimumsbeløb og ikke som en selvrisiko. Dette ville betyde, at forbrugere der ønsker at anlægge søgsmål efter direktivet i stedet for efter nationale ansvarsregler, ikke ville blive straffet for det ved at få deres erstatning nedsat med selvrisikobeløbet.

(e) Indsigelse på grundlag af overholdelse af myndighedskrav

Flere respondenter, især fra medicinalindustrien, argumenterede kraftigt for, at direktivet skulle indeholde en indsigelsesmulighed for producenter i brancher, hvor produktsikkerheden er genstand for nøje kontrol, hvis produktet fuldtud overholder de gældende bestemmelser.⁸³ Argumentet herfor er, at det ikke er de nationale domstoles opgave at forudsige eller underminere vidtgående bestemmelser for sikkerheden af bestemte produkter. Som en af respondenterne fra *Det Forenede Kongerige* sagde:

Hvis lovgiverne har bestemt, at tilsynsmyndigheden skal være forbrugerinteressernes beskytter, er det ikke domstolenes opgave at gå den i bedene.

Da EU's produktsikkerhedskontrol fortsat udvides, kunne man forvente, at dette spørgsmål vil få endnu større betydning i fremtiden.

83. Dette synspunkt støttedes også af en organisation, der repræsenterer små fremstillingsvirksomheder i Europa.

(f) Nye produkter, konstruktionsdefekter og instruktionsfejl

Nogle respondenter, især i producentkategorien, mente, at reglen om "objektivt ansvar" efter direktivet var uhensigtsmæssig til anvendelse på ansvar, der skyldes konstruktionsdefekter, eller skader, der tilskrives "informationsdefekter", som fx instruktionsfejl.

Andre sagde, at det samme gjaldt banebrydende eller nye produkter, og enkelte mente - i lighed med holdningen i den amerikanske "Third Restatement of Torts" - at en forsømmelsesregel egnede sig bedre til risici af denne art end objektivt ansvar.

(g) 10-års-fristen

Der kan ikke rejses erstatningskrav efter direktivet, medmindre der er anlagt retssag inden 10 år efter den dag, producenten har bragt det defekte produkt i omsætning (artikel 11).

Nogle af forbrugerrepræsentanterne og juristerne mente, at denne periode var for kort, eller i det mindste for kort for nogle produkter, fx produkter der kan volde skader med en lang latensperiode. Endvidere foreslog nogle, at tiårsperioden skulle begynde at løbe den dag, da produktet leveres til den pågældende forbruger, i stedet for den dag, da producenten bringer produktet i omsætning.

Til trods for disse svar, er det stadig tilfældet, som det blev anført i grønbogsrapporten, at:

Der findes hverken oplysninger om de praktiske konsekvenser af tiårsreglen eller konkrete data om, hvilke økonomiske konsekvenser det vil få for industrien og forsikringssektoren, hvis tidsgrænsen forlænges.⁸⁴

(h) Melleghandlers ansvar

To respondenter i *Danmark* henviste specielt til det spørgsmål, der blev rejst som følge af den nylige dom fra ECJ i sagen *Kommissionen mod Frankrig*,⁸⁵ og især spørgsmålet, om objektivt ansvar kunne udvides til at gælde melleghandlere, der ikke var omfattet af direktivet.

Disse respondenter foreslog, at direktivet blev ændret, således at det krævede (eller tillod) en sådan udvidelse af ansvaret. Dette er for tiden genstand for følgende resolution fra Det Europæiske Råd:

84. Note 4 ovenfor, s. 21.

85. Note 22 ovenfor.

der er behov for en vurdering af, om [direktivet] bør ændres på en sådan måde, at nationale regler om leverandørers ansvar tillades på samme grundlag som ansvarsordningen i direktivet om producenters ansvar.⁸⁶

Hvis denne resolution trådte i kraft, ville det betegne et skridt bort fra målet om harmonisering af produktansvarslovene efter direktivet.

2.3 Omfanget af harmonisering efter direktivet

Direktivet er et middel til harmonisering af produktansvarslovene i EU på et bestemt niveau. Det har givet alle medlemsstater (i nogle af dem for første gang) et koncept om producenters objektive ansvar over for personer, der har lidt skade på grund af defekte produkter. På denne måde udgør direktivet et fælles ansvarsgrundlag, på hvilket alle personer i EU kan kræve erstatning, hvis de lider skade, fordi et produkt ikke frembyder den sikkerhed, som med rette kan forventes.

Direktivet har til formål at harmonisere produktansvarslovgivningen på sit anvendelsesområde. Det vil sige, at det er en "maksimal harmoniserings"-foranstaltning, der forhindrer medlemsstaterne i at fravige dets ordlyd ved at pålægge producenter/leverandører større forpligtelser eller skabe en større grad af beskyttelse for forbrugerne.⁸⁷

Resultaterne af undersøgelsen tyder på, at direktivet i det store og hele har nået sit mål. Dette er en betydelig præstation, i betragtning af, at nogle af dets bestemmelser var meget kontroversielle, da direktivet først blev foreslået. Den brede accept af direktivet i EU, hvilket afspejles i undersøgelsens resultater, er også bemærkelsesværdig.

Direktivet har naturligvis ikke ført til fuldstændig harmonisering af produktansvarsreglerne, hvad det heller ikke havde til formål. Ved hjælp af artikel 13 bevarer det udtrykkeligt visse ordninger, der eksisterede i medlemsstaterne inden dets gennemførelse. Disse ordninger omfatter de nationale regler om ansvar i og uden for kontraktsforhold samt de særregler om ansvar, der eksisterede inden direktivet. Endvidere kan direktivet føre til "progressiv harmonisering",⁸⁸ idet det står Kommissionen frit for med tiden at søge at opnå en højere grad af harmonisering gennem direktivet.

86. 2003/C 26/02.

87. Dette er blevet bekræftet af ECJ i sagerne *María Victoria González Sánchez v Medicina Asturiana SA*, se note 20 ovenfor; *Kommissionen mod Frankrig*, se note 22 ovenfor; og *Kommissionen mod Grækenland*, se note 23 ovenfor.

88. Se *Kommissionen mod Frankrig*, note 22 ovenfor.

2.4 Yderligere harmonisering gennem direktivet

Det er godt 17 år siden, at direktivet blev vedtaget, og 15 år siden, det blev gennemført af den første medlemsstat.

I maj 1994 fik Kommissionen forelagt en konsekvensrapport med status over gennemførelsen af direktivet indtil det pågældende tidspunkt.⁸⁹ Rapporten redegjorde for de praktiske virkninger af direktivet, og en af dens hovedkonklusioner var følgende:

*Erfaringerne med direktivet til dato er begrænset og vil sandsynligvis udvikles langsomt. Der er intet der tyder på, at der er behov for nogen generel ændring af lovgivningens politik på nuværende tidspunkt.*⁹⁰

Det er næsten ni år siden, den rapport blev offentliggjort. Selvom de praktiske erfaringer med direktivet stadig er begrænset, er det nu muligt at se nogle tydelige tendenser og drage en række generelle konklusioner om direktivets funktion.

Undersøgelsens hovedformål var at undersøge de praktiske virkninger af direktivet i sammenhæng med andre nationale ansvarsordninger, at finde ud af, hvilke erfaringer og synspunkter de, der berøres af produktansvarsordninger, havde, og at vurdere behovet for, og gennemførligheden af, reform af direktivet. Som undersøgelsen har bekræftet, påvirkes den praktiske effekt af ansvarslove, som dem der er indført med direktivet, af en række eksterne faktorer, fx klagemulighederne, ændringer i sociale holdninger, udviklingen i processuelle regler og ændringer i andre ansvars- og tilsynslove.

Undersøgelsen har også bekræftet, at der er forskelle i produktansvarsrisici medlemsstaterne imellem. For så vidt disse forskelle hidrører fra bestemmelserne i selve direktivet, har de følgende fire årsager:

- undtagelsesbestemmelserne
- forskelle i gennemførelsen
- forskelle i fortolkning
- bevarelsen af nationale ordninger (artikel 13).

Alle er potentielle årsager til "ufuldstændig harmonisering".

89. McKenna & Co: "Rapport til Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber om anvendelse af direktiv 85/374/EØF vedrørende ansvar for defekte produkter".

90. *Ibid* s. 45.

(a) Undtagelsesbestemmelserne

Det er indlysende, at de to sidste undtagelsesbestemmelser i direktivet (se Del 2, afsnit 1.3), er en potentiel årsag til manglende harmonisering.

Der synes ikke at være meget der tyder på, at loftet over erstatningsbeløb har haft nogen praktisk konsekvens. Der var i hvert fald ingen respondenter, der sagde, at det var en vigtig årsag til forskelle i produktansvarsrисici.

Muligheden for at udelukke indsigelsen om udviklingsrisici er blevet udnyttet af to medlemsstater, *Luxembourg* og *Finland*. I de øvrige medlemsstater har indsigelsen - i det mindste hidtil - haft så godt som ingen praktisk fordel for producenter i retssager. Ikke desto mindre er eksistensen af denne mulighed i det mindste en teoretisk kilde til manglende harmonisering.

(b) Gennemførelse af direktivet

Som omtalt i Del 2 af nærværende rapport, er direktivet ikke blevet ensartet gennemført over hele EU. En række vigtige afvigelser i bestemte medlemsstater har været genstand for indsigelser i form af Kommissionens retssager mod *Det Forenede Kongerige*,⁹¹ *Grækenland*⁹² og *Frankrig*,⁹³ ligesom gennemførelsen i *Spanien* også var genstand for overvejelse i sagen *María Victoria González Sánchez mod Medicina Asturiana SA*.⁹⁴ EF-Domstolens stærke domme i disse sager har haft det dobbelte formål at nødvendiggøre ændring af national gennemførelseslovgivning, der ikke stemmer overens med direktivet (hvad *Grækenland* og *Frankrig* angår), og bidrage til en bedre forståelse af direktivets ordlyd i almindelighed.

I sagen mod *Det Forenede Kongerige* anfægtede Kommissionen gennemførelsen af udviklingsrisici-indsigelsen med den begrundelse, at den ikke var identisk med direktivet. ECJ accepterede, at dette var en mulig årsag til afvigelser fra direktivet, men sagde, at en afgørelse ikke kunne træffes, før praktiske erfaringer viste, at domstolene i *Det Forenede Kongerige* faktisk fortolkede bestemmelsen på en måde, der ikke stemte overens med direktivet.

I sagen *A og andre mod National Blood Authority*⁹⁵ fortolkede High Court i *Det Forenede Kongerige* - i lyset af dommen fra ECJ - udviklingsrisici-indsigelsen med henvisning til selve direktivet, til trods for forskellene i den nationale gennemførelseslovgivning. I denne sag gjorde High Court det (for en engelsk domstol) ret usædvanlige at se bort fra

91. *Kommissionen mod Det Forenede Kongerige*, se note 17 ovenfor.

92. *Kommissionen mod Grækenland*, se note 23 ovenfor.

93. *Kommissionen mod Frankrig*, se note 22 ovenfor.

94. Note 20 ovenfor.

95. Note 18 ovenfor.

gennemførelseslovgivningen og bedømme ansvarsspørgsmålet ved henvisning til ordlyden i selve direktivet. Retten sagde:

Selvom den britiske regering ikke har ændret § 4, stk. 1, litra e) i den [britiske gennemførelseslov] for at bringe den på linje med direktivets ordlyd, er der et præjudikat fra EF-Domstolen, ifølge hvilket den skal fortolkes på denne måde. Derfor...har det meste af diskussionen i denne sag og alle de vigtigste stridsspørgsmål udelukkende været koncentreret om ordlyden af direktivets artikel 6 og 7, litra e), ikke om de tilsvarende dele af den [britiske gennemførelseslov], hvortil jeg derfor ikke, eller så godt som ikke, vil henvise yderligere.⁹⁶

Dette kan være en angivelse af, at domstolene i fremtiden, i det mindste i **Det Forenede Kongerige**, vil afgøre åbenbare uoverensstemmelser mellem gennemførelsesbestemmelser og direktivet til fordel for direktivet.

(c) Fortolkning af direktivets bestemmelser

Den tredje mulige årsag til "ufuldstændig harmonisering" skyldes forskelle i den måde, hvorpå direktivets ordlyd fortolkes og anvendes af medlemsstaternes nationale domstole.

I Del 3, afsnit 2.2 ovenfor omtaltes nogle modstridende domme med hensyn til begrebet "defekt", hvad der kræves for at bevise eksistensen af en defekt, og omstændighederne, hvorunder udviklingsrisici-indsigelsen kunne være anvendelig. Disse sager viser, hvordan det er muligt at give afvigende fortolkninger af centrale bestemmelser i direktivet, hvilket kan føre til vidt forskellige resultater i ellers lignende sager. Det er åbenbart, at dette fortsat vil være en hindring for harmonisering på basis af direktivet.

I dag er mange af de nationale domstoles afgørelser ikke umiddelbart tilgængelige for de nationale domstole i andre medlemsstater. Hvis de var, ville det bidrage til at give større overensstemmelse i fortolkningen af direktivet. Det er klart, at de nationale domstole i én medlemsstat ikke altid påvirkes af de afgørelser, der træffes af de nationale domstole i andre medlemsstater (ikke engang i deres eget land), men man kunne forvente, at disse afgørelser, hvis de var tilgængelige, ville være af stor værdi og give nyttig vejledning. Dette ville i sig selv bidrage til harmonisering. I den mest gennemgribende retsbehandling af direktivet til dato, *A og andre mod National Blood Authority*⁹⁷ i **Det Forenede Kongerige**, støttede dommeren sig kraftigt til retsafgørelser og akademiske skrifter fra andre medlemsstater ved fortolkning af direktivet.

96. *Ibid* s. 308-309.

97. *Ibid*.

Med henblik herpå ville det være en nyttig praktisk foranstaltning at oprette en central database over afgørelser af domstole og nævn i sager vedrørende direktivet. Ud over at være en ressource for nationale domstole, ville den også sætte Kommissionen i stand til let at overvåge, hvordan direktivet fungerer i praksis i hele EU.

(d) Eksistensen af nationale ansvarsregler (artikel 13)

Da de nationale ansvarsregler varierer medlemsstaterne imellem, kan fuld harmonisering af produktansvarslovene ikke opnås, så længe andre nationale ansvarsregler stadig gælder i henhold til direktivets artikel 13.

Hvis det blev anset for hensigtsmæssigt, ville yderligere harmonisering kunne opnås ved at ophæve artikel 13, hvorved alle andre ansvarsordninger ville blive udelukket i de tilfælde, hvor direktivet gælder. Derved ville direktivet blive det eneste grundlag for afgørelse af producenters ansvar over for forbrugere, der har lidt skade som følge af defekte produkter.

Hvis artikel 13 blev ophævet, ville det være vigtigt, at man tydeligt definerede de omstændigheder, hvorunder direktivet alene ville gælde.⁹⁸ Dette kunne i sig selv blive en kilde til usikkerhed, juridiske konflikter og retstvister.

2.5 Yderligere harmonisering uden for direktivet

Der er flere initiativer undervejs i Europa med det formål at skabe større ensartethed i lovgivningen, hvilket i den sidste ende kunne få indvirkning på omfanget af harmonisering på produktansvarsområdet på to måder. For det første kunne disse initiativer have indvirkning på grundlaget, hvorpå produktansvarskrav rejses efter traditionelle ansvarsordninger (så længe artikel 13 gælder). For det andet kunne de øve indflydelse på måden, hvorpå domstolene afgør de spørgsmål, der opstår efter direktivet, og som ikke afgøres ved henvisning til nationale love, fx årsagsforbindelse og skadeserstatning.

Kommissionen har specielt anmodet om, at disse initiativer overvejes i forbindelse med spørgsmålet om, hvorvidt yderligere harmonisering kan opnås.

I de sidste 20 år er der taget betydningsfulde skridt hen imod ideen om mere harmonisering af privatretten i Europa (og resten af verden). Der har været en række initiativer på dette område, spændende fra opstilling af ikke-bindende principper, der ville kunne benyttes til at give sammenlignende oplysninger om de forskellige retssystemer i EU, til lægning af grunden for

98. Der er endnu et punkt, der må overvejes, nemlig om EU-institutionerne efter Romtraktaten ville have det rette juridiske grundlag til at udelukke nationale retsregler (fx i og uden for kontraktforhold) i forbindelse med direktivet.

etablering af en bindende fælles privatretlig kode. De følgende fire initiativer forekommer at være særlig relevante for produktansvarsområdet:

(a) Lando-kommissionen

Et tidligt initiativ til opstilling af principper for europæisk privatret var Kommissionen for Europæisk Kontraktret ("Lando-kommissionen"). Denne kommissions vigtigste stykke arbejde er "Principper for europæisk kontraktret" (PECL). Efter næsten 13 års arbejde blev Del I og II af PECL afsluttet i 1995, og en revideret udgave blev endelig offentliggjort i 1999. Disse udgør tilsammen de centrale privatretlige regler. Med hensyn til produktansvar er de vigtigste dele dem, der drejer sig om ydelse, misligholdelse, erstatning og andre retsmidler. I maj 2002 offentliggjorde Lando-kommissionen Del III af PECL, hvor produktansvars-relaterede emner i videre forstand behandles, bl.a. meddebitorers ansvar og forældelsesfrister.

(b) Studiegruppe om europæisk civilret

I 1999 blev en studiegruppe om europæisk civilret oprettet med det formål at bygge på Lando-kommissionens arbejde. Gruppens målsætning er udarbejdelse af et vidtspændende sæt principper for europæisk privatret, og gruppen fokuserer på bestemte kontrakttyper, fx om køb, serviceydelser og garantier, samt de vigtigste dele af lovgivningen om forpligtelser uden for kontrakt. I juni 2002 offentliggjorde gruppen et udkast til "Principper for europæisk erstatningsret uden for kontrakt", hvori man opstillede en grundlæggende regel for erstatning uden for kontraktforhold og derefter behandlede skadeserstatning, ansvarlighed (hensigt, forsømmelse og objektivt ansvar), årsagsforbindelse, særlige sagsøgte og flere skadevoldere, ansvarsfrihedsgrunde og retsmidler.

Studiegruppen betragter produktansvar som et spørgsmål om "ansvarlighed" efter erstatningsretten uden for kontraktforhold. Produktansvar er medtaget i "Principper for europæisk erstatningsret uden for kontrakt" ved i artikel 3: 206 blot at sige, at "med tilpasset ordlyd vil teksten indeholde bestemmelserne i EU-direktivet".

(c) Tilburg-gruppen

Et andet initiativ er Den Europæiske Gruppe om Erstatningsret uden for Kontraktforhold ("Tilburg-gruppen"), der blev oprettet i 1993.⁹⁹ Tilburg-gruppen arbejder sammen med Det Europæiske Center for Erstatningsret uden for Kontraktforhold og Forsikringsret ("ECTIL"), der blev oprettet i Wien i 1999, og hvis hovedformål er at "skabe et sikkert internationalt grundlag for udarbejdelse af principper [for europæiske regler om erstatning uden for kontraktforhold] og at foretage yderligere forskning på dette område".¹⁰⁰

99. En liste over samtlige medlemmer af gruppen kan findes på <http://civil.udg.es/tort/members.htm>.

100. <http://www.ectil.org>.

Tilburg-gruppen præsenterer (sammen med ECTIL) sine principper i en serie bøger om sammenlignende erstatningsret uden for kontraktforhold. Disse bøger behandler emner som fx årsagsforbindelse, retsstridighed, skadeserstatning, objektivt ansvar og personskader samt hertil knyttede emner, som fx forsikringsret.¹⁰¹

Tilburg-gruppen ønsker produktansvar forankret i et mere generelt koncept, "professionsansvar", hvilket hovedsageligt ville være regler om objektivt ansvar. Den logiske begrundelse for dette bredere koncept ligger i risikofordelingen i forbindelse med udførelse af en "farlig aktivitet" i erhvervsmæssigt øjemed. De grundliggende principper i produktansvarsdirektivet anses for at tjene som en god model for et sådant koncept om "professionsansvar", herunder en objektiv "test for offentlig forventning" og "udviklingsrisici" som ansvarsfrihedsgrund.¹⁰²

(d) Kommissionens meddelelse om europæisk kontraktret

Det hidtil mest synlige resultat af diskussionen om harmonisering af privatretten i EU er Kommissionens "Meddelelse om Europæisk Kontraktret", der blev offentliggjort i juli 2001.¹⁰³ En af de muligheder for fremtidige fællesskabsinitiativer der identificeres i meddelelsen, er at fremme udviklingen af fælles kontraktretsprincipper, der vil føre til større konvergens af nationale love.

Det er Kommissionens hensigt, at dette initiativ også skal omfatte "de aspekter af erstatningsretten uden for kontraktforhold, der har tilknytning til kontrakter, og de af dens øvrige aspekter der er relevante for det indre marked...for så vidt de allerede udgør en del af eksisterende fællesskabsret."¹⁰⁴

Det disse initiativer har tilfælles, er et ønske om at etablere principper for de centrale dele af europæisk privatret, som er beregnet på at lette forståelsen, ikke blot af de dele af retssystemerne i hele EU, hvorom der hersker enighed, men også af, hvad der skiller dem. Disse principper kunne i fremtiden indtage en rolle i lighed med de amerikanske "Restatements", der bidrager til harmonisering af retten i de enkelte stater i USA. På samme måde som "Restatements" suppleres principperne udarbejdet af Lando-kommissionen og studiegruppen om europæisk civilret med kommentarer og noter. Selvom disse principper ikke er bindende, er det meningen, at de med tiden skal danne grundlag for (bindende) europæiske privatretlige regler.¹⁰⁵

101. En liste over alle publikationer findes på adressen <http://www.ectil.org/publications>.

102. U Magnus: "Die Produkthaftung im Kontext eines Europäischen Zivilgesetzbuchs" i *Zeitschrift für Europarechtliche Studien (Zeus)* 2002, 131, 138.

103. 2001/C 255.

104. *Ibid*, afsnit 13.

105. Se fx O Lando: "Optional or Mandatory Europeanisation of Contract Law" i *European Review of Private Law* 1: 59-69, 2000. De to grupper er mere forsigtige med hensyn til et bindende regelsæts 'præcise form' i deres 'fælles reaktion' på meddelelsen om kontraktret i afsnit 95 og 96.

Reaktionerne på Kommissionens "Meddelelse om Europæisk Kontraktret" viser, hvor delte meningerne er blandt Fællesskabets institutioner, de enkelte medlemsstater, erhvervslivet og advokatstanden med hensyn til udsigten til et regelsæt for europæisk civilret.¹⁰⁶ Det står helt klart, at et eventuelt initiativ med henblik på gennemgribende kodifikation af den europæiske privatret kun kan lykkes, efter at store praktiske forhindringer er ryddet af vejen, og kun ved hjælp af betydelige kompromiser på politisk plan.

Ud over disse initiativer er der andre tiltag i retning af en fælles europæisk ansvarsret. Der er bl.a. en række initiativer, der sigter på at fremme forståelsen af de europæiske retssystemers fælles rødder.¹⁰⁷ Der er endvidere eksempler på nationale domstole, der trækker på andre retssystemers erfaringer, når de anvender nationale ansvarsregler.

Et eksempel herpå er den nylige dom i sagen *Fairchild mod Glenhaven Funeral Services*¹⁰⁸ i *Det Forenede Kongerige*, hvor House of Lords statuerede, at den traditionelle prøve for årsagsforbindelse ikke gjaldt under de særlige omstændigheder ved denne sag. I forbindelse med en overvejelse af, om engelske domstole burde fravige det traditionelle årsagsforbindelsesprincip, udtalte retten:

*...hvis der her i landet træffes en afgørelse, der krænker ens grundlæggende retsbevidsthed, og hvis en gennemgang af internationale kilder tyder på, at en anden og mere acceptabel afgørelse ville blive truffet under de fleste retssystemer, uanset deres retstradition, må dette give anledning til en nøje genovervejelse af den pågældende afgørelse. I en verden der bliver stadig mindre...må der være noget der taler for ensartethed, uanset de forskellige metoder, hvormed dette resultat nås.*¹⁰⁹

2.6 Produktansvarsregler (herunder direktivet) som en del af et større system

Hverken direktivet eller produktansvarslove i almindelighed må betragtes isoleret. De indgår i et samlet system med mange forskellige sikkerheds- og forbrugerbeskyttelseslove, retspleje- og procesregler, kulturelle og sociale faktorer (fx forbrugernes holdning med hensyn til søgsmål) samt dynamikken i det integrerede marked. Det er vigtigt, at man gør sig klart, hvilken indflydelse disse faktorer har på de praktiske konsekvenser af direktivet og andre produktansvarsregler, og hvor relevante de er for en eventuel harmonisering af

106. Reaktionerne på Kommissionens Meddelelse om Europæisk Kontraktret kan ses på adressen http://europa.eu.int/comm/consumers/policy/developments/contract_law/index_en.html.

107. Et eksempel herpå er projektet Common Core ("Trento"), der analyserer retssystemerne i europæiske lande med henblik på at identificere de fælles privatretnlige principper (især med hensyn til kontrakt-, erstatnings- og ejendomsret). Tilsvarende søger projektet "European Casebook" at forklare fælleseuropæiske principper og doktriner i forbindelse med ledende domme.

108. [2002] All ER 305.

109. *Ibid*, 334, udtalt af Lord Bingham.

produktansvarsordningerne i EU. Det er også disse faktorer, der - som nærværende undersøgelse har afdækket - har større indflydelse på antallet af produktansvarskrav og deres udfald, end forskelle i selve produktansvarslovene har.

(a) Kulturelle og sociale faktorer

I diskussioner med respondenter blev der hyppigt givet udtryk for, at kulturelle og sociale faktorer spiller en væsentlig rolle for den praktiske funktion af produktansvarsordninger. Mange respondenter bemærkede således, at forbrugernes indstilling med hensyn til anlæggelse af søgsmål blev influeret af forskellige forhold, der varierede fra den ene medlemsstat til den anden. Herunder nævntes bl.a.:

- socialsikringsordninger
- støtte og ansporing fra forbrugergrupper
- mediernes indflydelse
- dommernes holdninger
- sociale holdninger til fordeling af ansvar.

Adskillige respondenter sagde, at nogle af disse forhold kunne undergå ændringer, og at forbrugernes holdning med hensyn til anlæggelse af søgsmål således ikke ville forblive uændret.

(b) Processuelle regler og klagemuligheder

Forbrugernes evne til at anlægge søgsmål og deres indstilling hertil påvirkes også af, hvor let adgangen til retssystemet er, herunder:

- mulighederne for økonomisk støtte til anlæggelse af søgsmål
- procedurer for at gøre det lettere at anlægge sag, fx kollektive søgsmål
- bevisreglerne, fremlæggelse af dokumenter osv.

Også disse faktorer kan undergå ændringer. Som eksempel kan nævnes, at nogle medlemsstater i de senere år har reformeret deres civilretlige procedureregler, herunder *Det Forenede Kongerige*, *Nederlandene* og *Spanien*, med det resultat, at kollektive søgsmål og andre former for gruperetshandlinger er blevet muliggjort i de pågældende lande. Sådanne procesformer er også blevet mulige i *Portugal* og senest i *Sverige*.

(c) Skadeserstatning

Hvilke typer skadeserstatning der kan tilkendes, og hvor stor skadeserstatningen skal være, er noget der skal afgøres i henhold til nationale retsprincipper, uanset om produktansvarskravet er rejst efter direktivet¹¹⁰ eller efter nationale produktansvarsregler.

Det ville være naivt at tro, at man nogensinde kunne opnå fuld harmonisering af skadeserstatninger, eller at en sådan foranstaltning ville bidrage stort til afskaffelse af de virkelige forskelle mellem de praktiske virkninger af produktansvarsordninger i forskellige medlemsstater. I alle tilfælde er de erstatningsbeløb, der tilkendes forbrugere, en funktion af en række faktorer, herunder adgang til offentlig sygepleje og andre sociale sikringsydelser, leveomkostningerne, skattesystemet samt kulturelle og andre sociale faktorer.

(d) Sikkerheds- og forbrugerbeskyttelseslovgivning

Der er en række eksisterende og kommende lovgivningsinitiativer på EU-plan, der har eller sandsynligvis vil få indvirkning på hele den sammenhæng, hvori produktansvarsreglerne fungerer.

Det kunne siges, at direktivet først og fremmest er en "afhjælpnings"-foranstaltning i den forstand, at det søger at yde erstatning for skader, som forbrugere har lidt. En anden afhjælpningsforanstaltning er direktivet om forbrugergarantier,¹¹¹ der giver forbrugerne visse rettigheder i forbindelse med forbrugerprodukter, der ikke svarer til købekontrakten.

Der er talrige foranstaltninger, der kunne siges at være fundamentalt "præventive" i den forstand, at de søger at forhindre, at skaderne overhovedet opstår, idet de regulerer fremstillingen og distributionen af produkter i EU. Eksempler herpå er bl.a. det nyligt reviderede direktiv om produktsikkerhed¹¹² og de utallige sektorspecifikke direktiver til regulering af bl.a. medicinalvarer, sygehjælpemidler, kosmetik, legetøj, fødevarer, maskiner og elektroniske produkter. I den udstrækning sådanne foranstaltninger forbedrer sikkerheden af produkter på markedet, reducerer de nødvendigheden af, at forbrugerne i EU søger erstatning efter produktansvarsreglerne.

Der findes også forskellige foranstaltninger, der har til formål at regulere eller influere på forholdet mellem erhvervsmæssige sælgere og forbrugere, fx direktivet om urimelige vilkår i forbrugerkontrakter.¹¹³ I en grønbog om forbrugerbeskyttelse i EU og et forslag til en råde forordning om salg fremmende foranstaltninger, begge offentliggjort i oktober 2001,

110. Se artikel 9.

111. Note 10 ovenfor.

112. Direktiv 2001/95/EF, der reviderer direktiv 92/59/EØF og som skal gennemføres i alle medlemsstater senest 15. januar 2004.

113. Note 11 ovenfor.

bebudes yderligere harmonisering af transaktioner mellem virksomheder og forbrugere.¹¹⁴ Grønbogen om forbrugerbeskyttelse blev fulgt op af en Meddelelse offentliggjort i juni 2002. Heri foresloges en handlingsplan for konsultation med henblik på udarbejdelse af et rammedirektiv, som Kommissionen havde foreslået skulle baseres på dels en generel paragraf om god forretningsskik, dels en prøve for skade for forbrugeren. Dersom disse forslag gennemføres, er det tænkeligt, at de kan danne grundlag for produktrelaterede erstatningskrav.¹¹⁵

2.7 Muligheder for yderligere harmonisering

Direktivet medfører ikke fuld harmonisering af produktansvarslovene i hele EU, således at forbrugere og producenter/leverandører kunne vente de samme resultater under de samme omstændigheder i samtlige medlemsstater. Da direktivet blev vedtaget, var det netop hensigten, at det kun skulle indeholde bestemmelser om begrænset harmonisering, samtidig med, at det skulle "[bane] vej til større harmonisering".¹¹⁶ Af de grunde, der gennemgås i nærværende rapport, er total harmonisering i videste forstand et urealistisk mål.

I princippet ville det være muligt at opnå større harmonisering på flere måder. Det mest nærliggende sted at begynde ville være at ophæve artikel 13, således at direktivet ville blive det eneste grundlag, på hvilket produktansvarskrav kunne gøres gældende i EU. Selvom der ikke synes at være nogen alvorlige praktiske forhindringer herfor (hvis man lige ser bort fra spørgsmålet om retsgrundlaget), ville det sikkert være et meget kontroversielt skridt på politisk plan, ikke mindst fordi det ville betyde, at forbrugerne ville blive frataget andre muligheder for at søge afhjælpning. Der er bekymring for, at enhver reform, der indebærer fjernelse af artikel 13, ville kunne forstyrre interessebalancen i direktivet i dets nuværende form.

Yderligere harmonisering ville måske også kunne opnås ved at fjerne undtagelsesbestemmelserne i direktivet eller ved at præcisere potentielle uklarheder i direktivets ordlyd. Det er på nuværende tidspunkt uvist, om sådanne skridt er nødvendige eller ville føre til større harmonisering i praksis. Det kan dog være, at de forskelle i direktivets funktion, der eksisterer medlemsstaterne imellem, i takt med større erfaring i anvendelse af direktivet vil antage større praktisk betydning, og i så fald kan det tænkes, at Kommissionen vil blive nødsaget til at gribe in.

Direktivet kan ikke betragtes isoleret, men kun som den del af et større system, der omfatter mange forskellige faktorer (fx sikkerheds- og forbrugerbeskyttelseslove, retspleje- og procesregler, kulturelle og sociale faktorer). Alle disse har indvirkning på forbrugernes og erhvervslivets interesser. Desuden kan sådanne faktorer have større indflydelse end selve lovgivningen på den praktiske funktion af produktansvarsordningerne, herunder direktivet,

114. Henholdsvis KOM (2001) 531 endelig og KOM (2001) 546 endelig.

115. Som det har været tilfældet med tilsvarende love i USA og Australien.

116. Direktivets præambel.

ligesom de undergår konstante ændringer. Derfor skal enhver overvejelse af en eventuel reform af direktivet tage hensyn til dens konsekvenser for dette større system.

Lovells
Atlantic House
Holborn Viaduct
London EC1A 2FG

Februar 2003

I tilfælde af forespørgsler, eller hvis man ønsker yderligere oplysninger om denne rapport, bedes henvendelse rettet til forfatterne:

John Meltzer
Lovells
Tlf.: +44 (0)20 7296 2276
Email: john.meltzer@lovells.com

Rod Freeman
Lovells
Tlf.: +44 (0)20 7296 5256
Email: rod.freeman@lovells.com

Siobhan Thomson
Lovells
Tlf.: +44 (0)20 7296 5373
Email: siobhan.thomson@lovells.com

Forfatterne takker for den værdifulde assistance, nedenstående personer har ydet i forbindelse med forskellige dele af rapporten:

Professor Christian Larroumet, Lovells, Paris
Professor Geraint Howells, University of Sheffield
Professor Miguel Pasquau Liaño, universitetet i Granada
Ina Brock, Lovells, München
Stefan Lenze, Lovells, London

BILAG 1 - LISTE OVER RESPONDENTER*

A & L Goodbody, Irland
A. Friedr. Flender GmbH, Tyskland
A. Kolckmann GmbH, Tyskland
A. M. Pereira, Sáragga Leal, Oliveira Martins, Júdice & Associados, Portugal
ABB Stotz-Kontakt GmbH, Tyskland
ABI, Det Forenede Kongerige
Abreu, Cardigos & Associados, Portugal
ADAC eV, Tyskland
Adiconsum CISL - Associazione Italiana Difesa Consumatori e Ambiente, Italien
Agenzia delle Dogane, Italien
AGF, Frankrig
AGF Belgien, Belgien
Agrotiki Hellenic General Insurance Co SA, Grækenland
AIG Europe (UK) Limited, Det Forenede Kongerige
Airbus, Frankrig
Akzo Nobel Chemicals BV, Nederlandene
Albert Heijn BV, Nederlandene
Alka Forsikring, Danmark
Allianz Versicherungs-AG, Tyskland
Allianz Cornhill International, Det Forenede Kongerige
Allianz Cornhill Regional, Det Forenede Kongerige
Allianz Elementar Versicherungs AG, Østrig
Allianz Royal Nederland, Nederlandene
Allianz, Irland
Allied Domecq Spirits & Wine, Det Forenede Kongerige
Alpha Insurance SA, Grækenland
Alrotec GmbH, Tyskland
Altadis, Frankrig
Alternatieve Konsumentenbond, Nederlandene
Andenas, professor dr. Mads, British Institute for International and Comparative Law, Det Forenede Kongerige
Andersen, John Peter, advokat, Danmark

* Nogle respondenter valgte at forblive anonyme

ANIA - Associazione Nazionale Imprese d'Assicurazione, Italien
ARCELOR, Luxembourg
Arnold & Porter, Det Forenede Kongerige
Arthur Cox, Irland
Ashurst Morris Crisp, Det Forenede Kongerige
Associação Portuguesa das Empresas Químicas, Portugal
Associação Portuguesa de Seguradores, Portugal
August & Debouzy, Frankrig
Aurejarvi, professor dr. Erkki, Helsingfors Universitet, Finland
Austrian Federal Chamber of Labour (Arbeiterkammer Wien), Østrig
BAE Systems plc, Det Forenede Kongerige
Bahas, Gramatidis & Associates, Grækenland
Baker & McKenzie, Tyskland
Bartsch und Partner, Tyskland
BASF Coatings AG, Tyskland
Baxter SA, Belgien
Bayer AG, Tyskland
Bayernoil Raffineriegesellschaft mbH, Tyskland
BEAMA Ltd, Det Forenede Kongerige
Benninghoven GmbH & Co. KG, Tyskland
BEUC - The Consumers Voice in Europe, Belgien
Binder Grösswang Rechtsanwälte OEG, Østrig
Body Shop International plc, Det Forenede Kongerige
Boots Company Plc, Det Forenede Kongerige
Borenus & Kemppinen, Finland
BRE, Det Forenede Kongerige
Briqueteries du Nord, Frankrig
Bristol-Myers Squibb S.p.A, Italien
British American Tobacco, Det Forenede Kongerige
British American Tobacco España SA, Spanien
British American Tobacco (Tyskland) GmbH, Tyskland
British American Tobacco Italia S.p.A, Italien
British Chemical Distributors & Traders Association Ltd, Det Forenede Kongerige
Brito Correia, dr. Luis, Universidade Catolica Portuguesa, Portugal
Brøste A/S, Danmark
Brun, professor Philippe, Savoie Universitet, Frankrig
Bundesministerium für Justiz, Østrig

Bundesverband der Deutschen Industrie eV, Tyskland
Bundesverband der deutschen Luft- und Raumfahrtindustrie eV, Tyskland
Cadbury Schweppes European Beverages, Det Forenede Kongerige
Cavanillas Mugica, professor Santiago, Universidad de las Islas Baleares, Spanien
Celltech Group plc, Det Forenede Kongerige
Centerpulse Orthopedics Ltd, Schweiz
Centraal Beheer Achmea, Nederlandene
Central Chamber of Commerce, Finland
Central Union of Agricultural Producers and Forest Owners, Finland
Centro de Arbitragem de Conflictos de Consumo de Lisboa, Portugal
Česká Asociace Pojišťoven, Czech Republic
Ch. Katselis and Sons Commercial and Industrial SA, Grækenland
Chambre de Commerce, Luxembourg
Chambre de Métiers, Luxembourg
Chubb Insurance Company of Europe, Det Forenede Kongerige
Chubb Insurance Company of Europe SA, Danmark
Cirio Del Monte Italia S.p.A, Italien
Clifford Chance Pünder, Tyskland
Codacons, Italien
Codan Insurance, Danmark
Coester-Waltjen, professor dr. Dagmar, Institute for International and Comparative Law,
München Universitet, Tyskland
Comet Group, Det Forenede Kongerige
Companhia Seguros Tranquilidade SA, Portugal
Confederación Española de Organizaciones de Amas de Casa, Consumidores y Usuarios,
Spanien
Industrirådet, Danmark
Confederation of Netherlands Industry and Employers - VNO NCW (Haag), Nederlandene
Consument en Veiligheid, Nederlandene
Consumentenbond, Nederlandene
Consumer Education Group, Det Forenede Kongerige
DaimlerChrysler AG, Tyskland
Danmarks Apotekerforening, Danmark
Davies Arnold Cooper, Det Forenede Kongerige
De Wolf & Partners, Belgien
DECO, Portugal
Delta Lloyd Schadeverzekering NV, Nederlandene
Department of Trade and Industry, Det Forenede Kongerige

Dirección General de Consumo, Consejería de Gobernación, Junta de Andalucía, Spanien
Director of Consumer Affairs, Irland
Dixons Stores Group, Det Forenede Kongerige
Dräger Italiana S.p.A, Italien
Dromeas Abeea, Grækenland
Druckerei - Verlag R. Kuppinger GmbH, Tyskland
Ecclesiastical Insurance Group, Det Forenede Kongerige
Ecco Sko, Danmark
European Federation of Pharmaceutical Industries and Associations (EFPIA), EU
Electrocomponents Plc, Det Forenede Kongerige
Elintarviketeollisuusliitto, Finland
Elintarvikevirasto, Finland
ELMESS Thermosystemtechnik GmbH & Co. KG, Tyskland
Erasmus Verzekeringen, Nederlandene
Eschmann Holdings Ltd, Det Forenede Kongerige
Essilor International, Frankrig
European Insurance Law Institute, Sverige
Everest Trofodotiki Commercial and Industrial SA, Grækenland
Evga, Grækenland
F.I.V.E Bianchi S.p.A, Italien
Faraday Underwriting, Det Forenede Kongerige
Fédération des Industriels Luxembourgeois: Domestic S.A.R.L., Luxembourg
Fédération des Industriels Luxembourgeois: Dupont de Nemours S.A.R.L., Luxembourg
Fédération Nationale des Syndicats d'Exploitants Agricoles
Federconsumatori - Federazione Nazionale Consumatori e Utenti, Italien
Feeney, Kevin, advokat, Irland
Fennia, Finland
Ferrosan A/S, Danmark
Firma Gebr. Schmolzl GmbH & Co. KG, Tyskland
Fédération Nationale des Syndicats d'Exploitants Agricoles (FNSEA), Frankrig
Firma Gebr. Schmölzl GmbH & Co KG, Tyskland
Ford Italia S.p.A, Italien
Ford-Werke AG, Tyskland
Fortis Insurance N.V., Nederlandene
Fortis, Netherlands
Foseco GmbH, Tyskland
Franz Kaldewei GmbH & Co. KG, Tyskland

Fresenius AG, Tyskland
Freshfields Bruckhaus Deringer, Tyskland
G. D. Koutlis Industrial and Commercial SA, Grækenland
Gallaher Group plc, Det Forenede Kongerige
Gazquez Serrano, professor Laura, Universidad de Granada, Spanien
GE Frankona Reinsurance Limited, Det Forenede Kongerige
General Mills Europe, Det Forenede Kongerige
Generali Global, Det Forenede Kongerige
Generali Versicherung AG, Østrig
Gesamtverband der Deutschen Versicherungswirtschaft eV (GDV), Tyskland
Gibson QC, Charles, advokat, Det Forenede Kongerige
Gillette Management Inc, Det Forenede Kongerige
GlaxoSmithKline plc, Det Forenede Kongerige
Gleiss Lutz Hootz Hirsch, Tyskland
Göhmann Wrede Haas Kappus & Hartmann, Tyskland
Gould Alloys Limited, Det Forenede Kongerige
Graf von Westphalen Bappert & Modest, Tyskland
Granarolo S.p.A, Italien
Grundfos A/S, Danmark
Grundig Portuguesa, Portugal
H & J Brügger KG, Tyskland
Hammarö & Co, Sverige
Hannover International AG (HDI), Østrig
Henkel, Østrig
Hillen Betonwerk GmbH, Tyskland
Hodges, Chris, New College, Oxford University, Det Forenede Kongerige
If P&C Insurance Company Ltd, Sverige
If-teollisuusvakuutus, Finland
Imperial Tobacco Limited, Det Forenede Kongerige
ING Bank NV, Netherlands
Instituto de Seguros de Portugal, Portugal
Instituto do Consumidor, Portugal
Instituto Nacional de Consumo, Spanien
Interamerican, Grækenland
Irish Insurance Federation, Irland
Irish Pharmaceutical Healthcare Association (IPHA), Irland
Iron Trades, Det Forenede Kongerige

Italaquae, Italien
J Sainsbury plc, Det Forenede Kongerige
Janssen-Cilag Limited, Det Forenede Kongerige
Joh. Wacht GmbH & Co. KG, Tyskland
Josef Meeth Fensterfabrik GmbH & Co. KG, Tyskland
JS Chinn Holdings Limited, Det Forenede Kongerige
K & W Formholztechnik GmbH, Tyskland
Kaupan Keskusliitto, Finland
Kauppa-ja teollisuusministerio, Finland
KBC Assurances, Belgien
Kesko Oyj, Finland
Keuringsdienst van Waren, Nederlandene
Knorr-Bremse AG, Tyskland
KPN Mobile, Netherlands
Kuluttajavirasto and kuluttaja-asiamies, Finland
KWS SAAT AG, Tyskland
Kyriakidis - Georgopoulos, Grækenland
La Réunion Aérienne, Frankrig
Lääketeollisuus Ry, Finland
Land Rover, Det Forenede Kongerige
LC Designs LTD, Det Forenede Kongerige
LEGO Holding A/S, Danmark
Liebana, professor Domingo Jimenez, Universidad de Jaen, Spanien
Limit Underwriting, Det Forenede Kongerige
Linde AG, Tyskland
Lindenbergh, dr. Siewart, Leiden Universitet, Nederlandene
Lontings & Partners, Belgien
Lookofsky, professor Joseph, Københavns Universitet, Danmark
Lord Chancellor's Department, Det Forenede Kongerige
L'Oréal, Frankrig
Louis Vuitton og Moët Hennessy (LVMH), Frankrig
Malinvaud, professor Phillipe, Paris Universitet II, Frankrig
Marin Lopez, professor Juan Jose, Universidad de Castilla la Mancha, Spanien
Marks & Spencer Plc, Det Forenede Kongerige
Marsh A/S, Danmark
McCann FitzGerald, Irland
Medtronic Europe SA, Schweiz

Merck Sharp & Dohme Ltd., Det Forenede Kongerige
Merck KGaA, Tyskland
MG Rover Portugal, Portugal
Michael Huber München GmbH, Tyskland
Michelin Reifenwerke KGaA, Tyskland
Mildred, professor Mark, Nottingham University, Det Forenede Kongerige
Ministero dell'Interno, Italien
Ministero della Salute, Italien
Økonomiministeriet, Nederlandene
Økonomiministeriet, Luxembourg
Justitsministeriet (Forbrugersektionen), Østrig
Justitsministeriet, Finland
Moeller Electric Ltd, Det Forenede Kongerige
Molkeri Meggle Wassenburg GmbH & Co. KG, Tyskland
Morais Leitão J. Galvão Teles & Associados, Portugal
Mouvement des Entreprises de France (MEDEF), Frankrig
MSD Sharp & Dohme GmbH, Tyskland
Münchener Rückversicherungsgesellschaft, Tyskland
Forbrugerankenævnet, Sverige
National Consumer Council (NCC), Det Forenede Kongerige
National Consumer Federation, Det Forenede Kongerige
Nauta Dutilh, Belgien
Nauta Dutilh, Nederlandene
Nestlé UK Ltd, Det Forenede Kongerige
Next PLC, Det Forenede Kongerige
Nintendo of Europe GmbH, Tyskland
Nokia Corporation, Finland
Nörr Stiefenhofer Lutz, Tyskland
Norwich Union, Det Forenede Kongerige
Oppenheimer Wolff & Donnelly LLP, Belgien
Organización de Consumidores y Usuarios (OCU), Spanien
Österreichische Unilever GmbH, Østrig
Otto Versand GmbH & Co. KG, Tyskland
P. G. Nikas Industrial and Commercial S.A., Grækenland
Palco GmbH & Co. KG, Tyskland
Parmalat Portugal, Portugal
Parra Lucan, professor Maria Angeles, Universidad de la Laguna, Spanien

Pegado Liz & Associados, Portugal
Peter McDonnell & Associates, Irland
Pfizer Europe, Belgien
Philips, Nederlandene
Phoenix - Metrolife - Emboriki, Grækenland
Pickenpack Tiefkühlgesellschaft mbH, Tyskland
Pohjola Group Insurance Corporation, Finland
Poundland Ltd, Det Forenede Kongerige
Prynne QC, Andrew, advokat, Det Forenede Kongerige
Puleva Food SL, Spanien
Quelle AG, Tyskland
RAS - Riunione Adriatica di Sicurtà, Italien
Rauschert GmbH & Co. KG, Tyskland
Rechtsanwälte u. Notare Fuhrmann Wallenfels Binder, Tyskland
Rhodia, Frankrig
Robert Linnemann GmbH & Co., Tyskland
Roche Products Limited, Det Forenede Kongerige
Roschier Holmberg Attorneys Limited, Finland
Rothmans (UK) Limited, Det Forenede Kongerige
Royal & Sunalliance, Nederlandene
Royal & Sunalliance, Det Forenede Kongerige
Rudanko, professor Matti, Helsinki School of Economics, Finland
Sanofi Synthelabo, Frankrig
Sanofi-Synthelabo Limited, Det Forenede Kongerige
SAP, De Witte, Roth Advocaten, Nederlandene
Scania AB, Sverige
Scania Deutschland GmbH, Tyskland
Schabmüller Maschinenbau GmbH, Tyskland
Schönherr Rechtsanwälte OEG, Østrig
Schuster, Alex, Trinity College Dublin, Irland
SEB SA, Frankrig
Serono International SA, Schweiz
Shell Nederland Verkoopmaatschappij BV, Netherlands
Siemens AG, Tyskland
Siemens SA, Portugal
Sigma-Tau, Italien
Spencer QC, Michael, advokat, Det Forenede Kongerige

Strakan Limited, Det Forenede Kongerige
Suomen Kuluttajaliitto ry (det finske forbrugerråd), Finland
Svensk Forbrugerstyrelse/Forbrugerombudsmanden, Sverige
Systembolaget AB, Sverige
Tate & Lyle, Det Forenede Kongerige
Thales, Frankrig
Topdanmark, Danmark
Toro Europe BVBA, Frankrig
Transkaryotic Therapies Inc, USA
Tréfimétaux, Frankrig
Tribunal Administratif, Luxembourg
Tryg Forsikring, Danmark
TUI AG, Tyskland
Turvateknikankekeskus (TUKES), Finland
UEAPME - Union européenne de l'artisanat et des petites et moyennes entreprises, Belgien
UFC Que Choisir, Frankrig
UNAE - Federación Unión Cívica Nacional de Consumidores y Amas de Hogar de España, Spanien
UNESPA, Spanien
UNIASS, Italien
Union des Industries Chimiques, Frankrig
Unión Fenosa S.A., Spanien
Union Luxembourgeoise des Consommateurs (ULC), Luxembourg
Unione Petrolifera S.p.A, Italien
Uniqua Versicherungen, Østrig
United Glass Limited, Det Forenede Kongerige
Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto, Finland
Valeo, Frankrig
Van Dam, professor dr. Cees, Vrije Universiteit, Nederlandene
Verband der Agrargewerblichen Wirtschaft (VdAW) eV, Tyskland
Verband der Automobilindustrie (VDA) eV, Tyskland
Verband forschender Arzneimittelhersteller (VFA) eV, Tyskland
Verbond van Verzekeraars (forsikringsforening), Nederlandene
Verein für Konsumenteninformation (VKI), Østrig
Verlag C.H. Beck, Tyskland
Vestolit GmbH & Co. KG, Tyskland
Viera de Almeida & Associados, Portugal

Vodafone UK Limited, Det Forenede Kongerige
Waite QC, Jonathan, advokat, Det Forenede Kongerige
Wellington Underwriting, Det Forenede Kongerige
Wiener Städtische Allgemeine Versicherung AG, Østrig
Wijn & Stael Advocaten, Nederlandene
Wilhelmsson, professor Thomas, Helsingfors Universitet, Finland
Willis Limited, Det Forenede Kongerige
Wingfield, professor Joy, University of Nottingham, Det Forenede Kongerige
Wirtschaftskammer Österreich, Østrig
Wolf Theiss & Partner, Østrig
Woolworth, Tyskland
WSM Wirtschaftsverband Stahl- und Metallverarbeitung eV, Tyskland
Zurich Commercial, Det Forenede Kongerige
Zurich Continental Europe Corporate, Schweiz
Zurich, Nederlandene

BILAG 2 - GENNEMFØRELSE AF PRODUKTANSVARSDIREKTIVET I DE 15 MEDLEMSSTATER

MEDLEMS-STAT	GENNEMFØRT DEN	INDSIGELSE OM UDVIKLINGS-RISICI	LOFT OVER SKADES-ERSTAT-NING?	LANDBRUGSVARER INKLUDERET TIL AT BEGYNDE MED?	OBLIGATORISK LANDBRUGS-ÆNDRING GENNEMFØRT DEN	MINDSTEGRÆNSE ET MINIMUMSBELOB ELLER SELVRISIKO?	"RIMELIG TID" TIL IDENTIFIKATION AF PRODUCENT DEFINERET?	BESTEMTE PRODUKTER INKLUDERET ELLER UDELUKKET?	KAN ERSTATNING FOR IMMATE-RIELLE SKADER TILKENDES?
Østrig	01.07.88	ja	nej	nej	01.01.00	selvrisiko	nej	"energy" inkluderet	ja
Belgien	01.04.91	ja	nej	nej	12.12.00	selvrisiko	nej	-	ja
Danmark	10.06.89	ja	nej	nej	04.12.00	selvrisiko	nej (leverandøren primært ansvarlig)	-	ja
Finland	01.09.91	nej	nej	ja	-	minimumsbeløb	nej	bygninger på grunde ejet af andre er inkluderet	ja
Frankrig	22.05.98	ja - undtagen for kropsdele og -produkter, men betinget af, at producenten tager rimelige skridt til forhindring af skadelige konsekvenser	nej	ja	-	intet minimum	nej (leverandøren primært ansvarlig)	-	ja
Tyskland	01.01.90	ja	ja	nej	01.12.00	selvrisiko	ja (1 måned)	medicinalvarer udelukket	ja

MEDLEMS- STAT	GENNEMFØRT DEN	INDSIGELSE OM UDVIKLINGS- RISICI	LOFT OVER SKADES- ERSTAT- NING?	LANDBRUGSVARER INKLUDERET TIL AT BEGYNDE MED?	OBLIGATORISK LANDBRUGS- ÆNDRING GENNEMFØRT DEN	MINDSTEGRÆNSE ET MINIMUMSBELØB ELLER SELVRISIKO?	"RIMELIG TID" TIL IDENTIFIKATION AF PRODUCENT DEFINERET?	BESTEMTE PRODUKTER INKLUDERET ELLER UDELUKKET?	KAN ERSTATNING FOR IMMATE- RIELLE SKADER TILKENDES?
Grækenland	16.11.94	ja	nej	ja	-	intet minimum	nej	naturkræfter inkluderet	nej
Irland	16.12.91	ja	nej	nej	04.12.00	selvrisiko	nej	-	sandsynligvis
Italien	24.05.88	ja	nej	nej	02.02.01	selvrisiko	ja (3 mdr., kan forlænges)	-	nej, medmindre sagsøgt handlinger også er kriminelle
Luxembourg	02.05.89	nej	nej	ja	-	selvrisiko	nej	-	ja
Nederlandene	01.11.90	ja	nej	nej	29.11.00	minimumsbeløb	nej	-	nej
Portugal	11.11.89	ja	ja	nej	24.04.00	selvrisiko	ja (3 mdr.)	-	ja
Spanien	08.07.94	ja, undtagen for medicinalvarer, foderstoffer og produkter beregnet til menneskeføde	ja	nej	30.12.00	selvrisiko (i teorien, men er kun blevet fratrullet i ét tilfælde, derfor i praksis et minimumsbeløb)	ja (3 mdr.)	gas inkluderet	ja

MEDLEMS- STAT	GENNEMFØRT DEN	INDSIGELSE OM UDVIKLINGS- RISICI	LOFT OVER SKADES- ERSTAT- NING?	LANDBRUGSVARER INKLUDERET TIL AT BEGYNDE MED?	OBLIGATORISK LANDBRUGS- ÆNDRING GENNEMFØRT DEN	MINDSTEGRÆNSE ET MINIMUMSBELØB ELLER SELVRISIKO?	"RIMELIG TID" TIL IDENTIFIKATION AF PRODUCENT DEFINERET?	BESTEMTE PRODUKTER INKLUDERET ELLER UDELUKKET?	KAN ERSTATNING FOR IMMATE- RIELLE SKADER TILKENDES?
Sverige	01.01.93	ja	nej	ja	-	selvrisiko	ja (1 måned)	-	ja
Det Forenede Kongerige	01.03.88	ja	nej	nej	04.12.00	minimumsbeløb	nej	-	ja

BILAG 3 - VÆSENTLIGE DIVERGENSER FRA PRODUKTANSVARSDIREKTIVET I MEDLEMSSTATERNES GENNEMFØRELSESLOVGIVNING

DIREKTIV 85/374/EØF	VÆSENTLIGE DIVERGENSER I GENNEMFØRELSESLOVGIVNINGEN
Artikel 1 En producent er ansvarlig for skade, der forårsages af en defekt ved hans produkt.	
Artikel 2 Ved gennemførelsen af dette direktiv forstås ved udtrykket "produkt" enhver løsøregenstand med undtagelse af landbrugsråvarer og produkter hidrørende fra jagt, selv om genstanden indgår som en fast bestanddel i en anden løsøregenstand eller i en fast ejendom. Ved "landbrugsråvarer" forstås jordbrugsprodukter, husdyrbrugsprodukter og fiskeriprodukter med undtagelse af produkter, der har undergået en første forarbejdning. Udtrykket "produkt" omfatter tillige elektricitet. <i>OBS! Artikel 2 blev ændret af direktiv 99/34/EF af 10. maj 1999 for at bringe landbrugsprodukter inden for rammerne af direktiv 85/34/EØF (de nye bestemmelser skal anvendes af medlemsstaterne fra og med 4. december 2000) og lyder nu således:</i> Artikel 2 Ved gennemførelsen af dette direktiv forstås ved udtrykket "produkt" enhver løsøregenstand, selv om genstanden indgår som en fast bestanddel i en anden løsøregenstand eller i en fast ejendom. Udtrykket "produkt" omfatter tillige elektricitet.	Belgien - definitionen af "produkt" er begrænset til alle "materielle" løsøregenstande. Irland - "produkt" omfatter elektricitet "hvis skade voldes som resultat af fejl ved produktionen af elektricitet". Spanien - "produkt" omfatter udtrykkeligt gas. Det Forenede Kongerige - "industriel" i stedet for "første" forarbejdning.

DIREKTIV 85/374/EØF	VÆSENTLIGE DIVERGENSER I GENNEMFØRELSESLOVGIVNINGEN
Artikel 3 1. Ved "producent" forstås fabrikanten af et færdigt produkt, producenten af en råvare eller fabrikanten af et delprodukt, samt enhver person, der ved at anbringe sit navn, mærke eller andet kendetegn på produktet udgiver sig for at være dets producent. 2. Uden at producentens ansvar derved berøres, anses den, der med henblik på videresalg, udlejning, leasing eller enhver anden form for distribution som led i sin erhvervsvirksomhed indfører et produkt i Fællesskabet som dets producent i henhold til dette direktiv, og den pågældende er ansvarlig på samme måde som producenten. 3. Såfremt producenten af produktet ikke kan identificeres, anses enhver leverandør af produktet som dets producent, medmindre leverandøren inden for et rimeligt tidsrum oplyser skadelidte om producentens identitet eller om identiteten af den person, som har leveret produktet til ham. Det samme gælder, endog selv om producentens navn er angivet, for indførte produkter, der ikke angiver identiteten af den i stk. 2 omhandlede importør.	Danmark - definerer "fabrikant" i stedet for "producent", idet "fabrikant" vil sige en, der udfører fremstilling eller som indsamler naturprodukter. Hvad stk. 3 angår, står det skadelidte frit for at rejse erstatningskrav mod fabrikanten eller distributøren eller dem begge. Frankrig - hvad angår stk. 3, er sælgeren, udlejeren og enhver anden leverandør, der optræder i sin egenskab af erhvervsdrivende, ansvarlig for produktets defekt på samme måde som producenten. Italien - hvad stk. 1 angår, defineres producenten af landbrugsprodukter og produkter hidrørende fra jagt som landmand, husdyrbruger, fisker eller jæger. Hvad stk. 3 angår, opstår leverandørens erstatningsansvar kun, hvis (a) skadelidte har fremsat en skriftlig anmodning med specifikation af det skadevoldende produkt, købsstedet og -tidspunktet, og med tilbud om inspektion af produktet, og (b) producenten ikke opgiver navnet og adressen på producenten inden 3 måneder fra anmodningsdatoen (perioden kan under visse omstændigheder forlænges). Portugal - hvad stk. 3 angår, skal skadelidte skriftligt anmode om, og leverandøren oplyse, ligeledes skriftligt og inden 3 måneder, identiteten af fabrikanten eller importøren eller en af de foregående leverandører. Spanien - definerer "fabrikant" i stedet for "producent. Hvad stk. 3 angår, skal leverandøren udlevere oplysningerne inden 3 måneder. Endvidere er leverandøren primært ansvarlig, hvis han har leveret produktet i fuldt kendskab til defektens eksistens, men han kan derefter gøre krav gældende mod fabrikanten eller importøren. Sverige - bruger ikke udtrykket "producenter", men definerer den erstatningspligtige som "den, der har fremstillet, produceret eller samlet produktet". Det Forenede Kongerige - hvad stk. 3 angår, skal skadelidtes anmodning også fremsættes inden et "rimeligt tidsrum" og på et tidspunkt, hvor han ikke har rimelig mulighed for at identificere alle de producenter, importører eller ejere af handelsmærker, der kan tænkes at være erstatningspligtige.

DIREKTIV 85/374/EØF	VÆSENTLIGE DIVERGENSER I GENNEMFØRELSESLOVGIVNINGEN
Artikel 4 Det påhviler skadelidte at føre bevis for skaden, defekten og årsagsforbindelsen mellem defekten og skaden.	Grækenland - udeladt Portugal - udeladt
Artikel 5 Såfremt flere personer i henhold til bestemmelserne i dette direktiv er ansvarlige for samme skade, hæfter de solidarisk, og uden at nationale bestemmelser om regres berøres.	Danmark - en liste over faktorer er opstillet, der skal tages i betragtning ved fordeling af solidarisk ansvar, nærmere bestemt årsagen til defekten, den enkelte fabrikants mulighed for at kontrollere produktet og eksisterende ansvarsforsikringspolicer. Portugal - en liste over faktorer er opstillet, der skal tages i betragtning ved fordeling af solidarisk ansvar, især risikoen forårsaget af hver af de erstatningsansvarlige, alvoren af hans eventuelle culpøse handling og hans bidrag til skaden. I tvivlstilfælde fordeles ansvaret ligeligt.
Artikel 6 1. Et produkt lider af en defekt, når det ikke frembyder den sikkerhed, som med rette kan forventes under hensyntagen til alle omstændigheder, navnlig: (a) produktets præsentation; (b) den anvendelse af produktet, som med rimelighed kan forventes; (c) tidspunktet, hvor produktet er bragt i omsætning. 2. Et produkt anses ikke for at lide af en defekt, blot fordi der senere er bragt et bedre produkt i omsætning.	Belgien - i stk. 1, litra c), defineres "bragt i omsætning". Danmark - i stk. 1, litra a), bruges udtrykket "markedsføring" i stedet for "præsentation". I stk. 1, litra b), anvendes udtrykket "kan forventes" i stedet for "med rimelighed kan forventes". Italien - i stk. 1, litra a), er tilføjet de bestemte omstændigheder, der skal tages i betragtning, fx, ud over produktets præsentation, måden hvorpå produktet er bragt i omsætning, og dets "konkrete egenskaber og medfølgende brugsanvisning og advarsler". Endvidere er tilføjet en paragraf specielt om fabrikationsfejl, i henhold til hvilken et produkt er defekt, hvis det ikke frembyder den sikkerhed, der normalt ydes af andre produkter i samme gruppe. I stk. 1, litra c), defineres "brugt i omsætning". Sverige - stk. 1 omhandler produkter "der mangler sikkerhed" i stedet for "lider af en defekt", med andre ord ikke er så sikkert, som med rette kan forventes. Sikkerheden skal vurderes under hensyntagen til bl.a., hvordan produktet kunne forudses at skulle anvendes, hvordan det er blevet markedsført, dets brugsanvisning og hvornår det er blevet bragt i omsætning. Stk. 2 er udeladt.

DIREKTIV 85/374/EØF	VÆSENTLIGE DIVERGENSER I GENNEMFØRELSESLOVGIVNINGEN
	Det Forenede Kongerige - hvad stk. 1 angår, lider et produkt af en defekt, hvis dets "sikkerhed ikke er en sådan, som man generelt har ret til at forvente". Stk. 1, litra a): I stedet for "produktets præsentation" bruges ordlyde: "måden hvorpå, og de formål hvortil, produktet er blevet markedsført, dets udstyr, brugen af et mærke for produktet samt eventuelle anvisninger for eller advarsler mod at gøre noget med eller i forbindelse med produktet". Hvad stk. 1, litra c) angår, bruges udtrykket "supply" (leveret) i stedet for "put into circulation" (bragt i omsætning), og "supply" er defineret bredt.
Artikel 7 Producenten er efter dette direktiv ikke ansvarlig, hvis han beviser, (a) at han ikke har bragt produktet i omsætning, (b) at det, omstændighederne taget i betragtning, må antages, at den defekt, der har forvoldt skaden, ikke var til stede på det tidspunkt, da han bragte produktet i omsætning, eller at denne defekt er opstået senere, (c) at produktet hverken var fremstillet med henblik på salg eller anden form for distribution i et for producenten erhvervsmæssigt øjemed eller fremstillet eller distribueret som led i producentens erhvervsvirksomhed, (d) at defekten skyldes, at produktet skal være i overensstemmelse med ufravigelige forskrifter udstedt af de offentlige myndigheder, (e) at det på grundlag af den videnskabelige og tekniske viden på det tidspunkt, da han bragte produktet i omsætning, ikke var muligt at opdage defekten, eller (f) at defekten, hvor der er tale om en fabrikant af et delprodukt, kan tilskrives udformningen af det produkt, i hvilket delproduktet indgår, eller de af det samlede produkts fabrikant givne anvisninger.	Belgien - hvad litra a), b) og e) angår, defineres "bragt i omsætning". Frankrig - litra e): Ansvarsfriheden gælder ikke for erstatningskrav i forbindelse med menneskekropdele eller -produkter og forudsætter, at producenten har taget hensigtsmæssige skridt til at forhindre eventuelle skadelige konsekvenser. Italien - hvad litra a), b) og e) angår, defineres "bragt i omsætning". Spanien - litra e): Ansvarsfriheden gælder ikke på områderne medicin, foderstoffer og fødevarer til menneskeføde. Sverige - litra c) udeladt. Litra f) er også udeladt, og hvis skaden kan tilskrives et delprodukt, anses både delproduktet og det endelige produkt for at have forvoldt skaden. Det Forenede Kongerige - hvad litra a), b) og e) angår, bruges udtrykket "supply" (leveret) i stedet for "put into circulation" (bragt i omsætning), og "supply" er defineret bredt. Hvad litra e) angår, bestemmes, at producenten ikke er ansvarlig, hvis han beviser, "at det på grundlag af den videnskabelige og tekniske viden på det relevante tidspunkt ikke kunne forventes, at en producent af produkter af samme beskrivelse som det omhandlede produkt kunne have opdaget defekten, hvis den havde eksisteret i hans produkter, mens de var i hans varetægt".

DIREKTIV 85/374/EØF	VÆSENTLIGE DIVERGENSER I GENNEMFØRELSESLOVGIVNINGEN
Artikel 8 1. For så vidt andet ikke fremgår af nationale bestemmelser om regres, nedsættes producentens ansvar ikke, når skaden er forårsaget af en defekt ved produktet i forening med en tredjemands adfærd. 2. Producentens ansvar kan under hensyn til samtlige omstændigheder nedsættes eller bortfalde, når skaden er forårsaget af en defekt ved produktet i forening med fejl udvist af skadelidte eller af en person, for hvem skadelidte er ansvarlig.	Belgien - hvad stk. 2 angår, er "under hensyn til samtlige omstændigheder" udeladt. Danmark - hvad stk. 1 angår, siges det at være udeladt (reglen findes allerede i dansk lov). Italien - stk. 1 er udeladt (siges at være omfattet af italienske retsprincipper, men dette er muligvis ikke tilfældet, idet nogle præjudikater anser tredjemands adfærd for force majeure). Spanien - hvad stk. 1 angår, er det tilføjet, at, hvis en fabrikant har betalt et erstatningskrav, kan han af tredjemanden kræve et beløb svarende til tredjemandens bidrag til skaden.
Artikel 9 Ved "skade" i artikel 1 forstås: (a) personskade, herunder død; (b) skade på eller ødelæggelse af en anden ting end selve det defekte produkt, med fradrag af en selvrisk på 500 EUR, forudsat at den pågældende ting (i) er af en art, som sædvanligvis er beregnet til privat brug eller fortæring, og (ii) hovedsagelig er anvendt af skadelidte til privat brug eller med henblik på privat fortæring. Nationale bestemmelser om ikke-økonomisk skade påvirkes ikke af denne artikel.	Østrig - hvad litra b) angår, er tingsskade ikke begrænset til ting beregnet til privat brug eller fortæring. Frankrig - hvad litra b) angår, er selvriskoen på 500 EUR ikke gennemført. Grækenland - hvad litra b) angår, er selvriskoen på 500 EUR ikke gennemført. Irland - hvad litra a) angår, omfatter "personskade" sygdom og svækkelse af en persons fysiske eller mentale tilstand. Italien - bestemmelsen om ikke-økonomisk skade er ikke gennemført. Luxembourg - skade er defineret som "enhver skade", hvilket kun udelukker skade på selve produktet og på produkter til ikke-privat brug og skader, der skyldes nukleare ulykker og som er omfattet af gældende internationale aftaler.
Artikel 10 1. Medlemsstaterne fastsætter i deres lovgivning, at erstatningskrav på grundlag af dette direktiv forældes tre år efter den dag, da klageren har fået eller burde have fået kendskab til skaden, defekten og producentens identitet.	Italien - der er tilføjet en bestemmelse om forværring af skaden, hvori det fastsættes, at forældelsesfristen først begynder at løbe, når den skadelidte har fået eller burde have fået kendskab til en skade, der var tilstrækkelig alvorlig til at berettige et erstatningskrav.

DIREKTIV 85/374/EØF	VÆSENTLIGE DIVERGENSER I GENNEMFØRELSESLOVGIVNINGEN
2. Medlemsstaternes bestemmelser om suspension eller afbrydelse af forældelsesfrister berøres ikke af dette direktiv.	
Artikel 11 Medlemsstaterne fastsætter i deres lovgivning, at skadelidtes rettigheder i henhold til bestemmelser i dette direktiv ophører ti år efter den dag, da producenten har bragt det produkt, der har forårsaget skaden, i omsætning, medmindre skadelidte inden for dette tidsrum har anlagt retssag mod denne.	Belgien - "bragt i omsætning" er defineret. Italien - "bragt i omsætning" er defineret. Omstændigheder der kan give anledning til forlængelse af forældelsesfristen er bl.a., hvis en begæring om kreditaccept er blevet indgivet under konkursbehandling, eller den erstatningspligtige har anerkendt skadelidtes ret til at rejse krav. Det Forenede Kongerige - udtrykket "supply" (leveret) anvendes i stedet for "bragt i omsætning", og "supply" er defineret bredt.
Artikel 12 Producentansvaret i henhold til dette direktiv kan ikke fraskrives eller indskrænkes over for skadelidte ved en ansvarsfritagelses- eller ansvarsbegrænsningsklausul.	
Artikel 13 Dette direktiv berører ikke de rettigheder, som skadelidte kan påberåbe sig under henvisning til retsreglerne om ansvar i og uden for kontraktforhold eller under henvisning til særregler om ansvar, der er gældende på tidspunktet for direktivets meddelelse.	Belgien - "særregler om ansvar" er udeladt. Irland - "særregler om ansvar" er udeladt.
Artikel 14 Dette direktiv finder ikke anvendelse på skade, som indtræffer ved nukleare ulykker, og som er omfattet af internationale konventioner, der er ratificeret af medlemsstaterne.	Belgien - der henvises til en bestemt lov om ansvar i forbindelse med nuklearenergi i stedet for internationale konventioner i almindelighed. Irland - udeladt.

DIREKTIV 85/374/EØF	VÆSENTLIGE DIVERGENSER I GENNEMFØRELSESLOVGIVNINGEN
Artikel 15 1. Hver medlemsstat kan (a) som en undtagelse fra artikel 2 i sin lovgivning bestemme, at udtrykket "produkt" i artikel 1 tillige betegner landbrugsråvarer og produkter hidrørende fra jagt <i>[NB! i henhold til direktiv 99/34/EF skulle alle medlemsstater fra og med 4. december 2000 have medtaget landbrugsråvarer og produkter hidrørende fra jagt];</i> (b) som en undtagelse fra artikel 7, litra e), i sin lovgivning bevare eller under iagttagelse af den i stk. 2 i nærværende artikel omhandlede procedure indføre bestemmelser om, at producenten er ansvarlig, selv om han beviser, at det på grundlag af den videnskabelige og tekniske viden på det tidspunkt, da han bragte produktet i omsætning, ikke havde været muligt at opdage defekten. <i>[Stk. 2 og 3 udeladt her.]</i>	
Artikel 16 1. Medlemsstaterne kan bestemme, at producentens samlede ansvar for personskaade, herunder død, som er forårsaget af identiske genstande med samme defekt, skal være begrænset til et beløb på mindst 70 mio ECU. <i>[Stk. 2 udeladt her.]</i>	
Artikel 17 Dette direktiv finder ikke anvendelse på produkter, der er bragt i omsætning inden datoen for ikrafttrædelsen af de i artikel 19 omhandlede bestemmelser.	Belgien - "bragt i omsætning" er defineret. Irland - anvender ordlyden "...produkter bragt i omsætning i nogen medlemsstat...". Italien - "bragt i omsætning" er defineret. Det Forenede Kongerige - udtrykket "supply" (leveret) anvendes i stedet for "bragt i omsætning", og "supply" er defineret bredt.
Artikel 18 <i>[Udeladt her.]</i>	

DIREKTIV 85/374/EØF	VÆSENTLIGE DIVERGENSER I GENNEMFØRELSESLOVGIVNINGEN
Artikel 19 1. Medlemsstaterne ændrer deres nationale administrativt eller ved lov fastsatte bestemmelser med henblik på at efterkomme dette direktiv senest tre år efter datoen for direktivets meddelelse [30. juli 1985].... 2. <i>[Udeladt her.]</i>	
Artikel 20 <i>[Udeladt her.]</i>	
Artikel 21 <i>[Udeladt her.]</i>	
Artikel 22 <i>[Udeladt her.]</i>	

BILAG 4 - FORSKELLE I PROCESSUELLE REGLER/KLAGEMULIGHEDER

MEDLEMSSTAT	KOLLEKTIVE SØGSMÅL	SAGS-OMKOSTNINGER	ANKEADGANG	SØGSMÅLS VARIGHED		PLIGT TIL FREMLÆGGELSE AF DOKUMENTER
				1. INSTANS	ANKE	
Østrig	Ingen kollektive søgsmål. Repræsentative søgsmål kan anlægges. Sammenlægning mulig for forbundne krav.	Sagsomkostninger kan tilkendes i forhold til det beløb, hvormed hver part har fået medhold eller ej.	Automatisk fra 1. instans, men hvis <2000 EUR, kræves tilladelse. Anker til højestet stærkt begrænset.	Op til 1 år inkl. anker, hvis enkel sag; op til 3 år inkl. anker, hvis kompliceret.	Op til 1 år gennem alle instanser, hvis enkel sag; op til 3 år gennem alle instanser, hvis kompliceret.	Ingen eidtionspligt inden sagens behandling. Kan af retten pålægges den anden part, hvis tilstrækkeligt beskrevet.
Belgien	Ingen kollektive søgsmål. Repræsentative søgsmål mulige, men ikke i erstatningssager. Sammenlægning mulig for forbundne krav.	Sagens taber afholder vinderens omkostninger, herunder sagkyndige og andre vidners udgifter, men hver part afholder sine egne advokathonorarer, uanset sagens udfald.	Automatisk, dog kan lægdommers dom på op til 1240 EUR eller dom ved 1. instans eller handelsret på op til 1860 EUR ikke ankes.	Op til 5 år i Bruxelles, betydeligt mindre i andre regioner.	Op til 5 år i Bruxelles, betydeligt mindre i andre regioner.	Ingen.
Danmark	Ingen kollektive eller repræsentative søgsmål. Prøvesager kan forekomme. Sammenlægning mulig for forbundne krav.	Sagens taber afholder vinderens omkostninger, men sjældent dem alle.	Automatisk efter 1. instans, derefter kræves tilladelse. Domme på op til 1345 EUR kan ikke ankes.	1-3 år.	Mindre end ved 1. instans.	Kan om nødvendigt pålægges parterne og tredjemand.
Finland	Ingen kollektive søgsmål.	Sagens taber afholder vinderens omkostninger. Hvis der ikke nogen egentlig vinder, afholder hver part sine egne sagsomkostninger.	Automatisk fra 1. instans, anker fra appelinstansen kræver tilladelse (gives i mindre end 10% af tilfældene).	6-12 måneder.	12-18 måneder ved appelinstansen, 18 måneder ved højestet.	Kan af retten pålægges en part i sagen.

MEDLEMSSTAT	KOLLEKTIVE SØGSMÅL	SAGS-OMKOSTNINGER	ANKEADGANG	SØGSMÅLS VARIGHED		PLIGT TIL FREMLÆGGELSE AF DOKUMENTER
				1. INSTANS	ANKE	
Frankrig	Ingen kollektive søgsmål. Repræsentative søgsmål mulige for erstatningssager og andre retsmidler, hvis dette godkendes af offentlige myndigheder.	Efter rettens skøn. Sagens vinder tilkendes retsafgifter, men sjældnere advokathonorarer.	Automatisk fra 1. instans, dog ingen ankeadgang for beløb under 3800 EUR.	Mindst 6 måneder til 1 år i Paris, længere i andre regioner.	Mindst 1½ år ved appelretten i Paris; mindst 2 år ved appelretter i andre regioner; 2-5 år ved Cour de cassation.	Retten kan pålægge sagens parter og andre at fremlægge relevante dokumenter. Dette er muligt inden sagsbehandlingen, men sjældent brugt.
Tyskland	Ingen kollektive søgsmål. Sammenlægning mulig for forbundne krav. I tilfælde af "seriekrav" kan én advokat optræde på vegne af flere sagsøgere.	Sagens taber skal afholde vinderens omkostninger, idet advokathonorarer kun tilkendes op til et lovfæstet maksimum baseret på kravets størrelse. Hvis ingen af parterne har fået 100% medhold, fordeles omkostningerne derefter. Sagsøger skal afholde omkostningerne, hvis han har rejst kravet uden god grund.	Automatisk fra 1. instans for beløb over 600 EUR. I alle andre tilfælde kræves tilladelse.	1 - 2½ år.	1½ - 2½ år ved 2. instans; ca. 2 år ved forbundshøjesteret.	Ingen formel ret hertil eller procedure herfor. Retten kan pålægge parterne og tredjemand at fremlægge dokumenter, men sidstnævnte kan nægte, hvis pålægget er urimeligt.
Grækenland	Ingen kollektive søgsmål. Repræsentative søgsmål mulige. Sammenlægning mulig for forbundne krav.	Sagens taber skal afholder vinderens omkostninger. Hvis ingen af parterne har fået 100% medhold, fordeles omkostningerne derefter. Sagsøger skal afholde omkostningerne, hvis han har rejst kravet uden god grund.	Automatisk, undtagen for underrettsdomme under vist beløb, der ikke kan ankes.	Ca. 1 år ved underret. Ca. 2 år ved 1. instansret.	Ca. 1 år.	Ikke muligt inden sagens behandling.

MEDLEMSSTAT	KOLLEKTIVE SØGSMÅL	SAGS-OMKOSTNINGER	ANKEADGANG	SØGSMÅLS VARIGHED		PLIGT TIL FREMLÆGGELSE AF DOKUMENTER
				1. INSTANS	ANKE	
Irland	Ingen kollektive søgsmål. Repræsentative søgsmål mulige. Sammenlægning mulig for forbundne krav.	Den tabende part skal afholde omkostninger på normal basis, som delvis godtgørelse til den vindende part, inklusive advokathonorarer.	Automatisk i langt de fleste tilfælde.	Ca. 4 måneder ved District Court; ca. 6 måneder ved Circuit Court; mindst 4-5 år ved High Court.	Fra District Court til Circuit Court: ca. 1 år; fra Circuit Court til High Court: over 1 år; fra High Court til Supreme Court: mindst 1 år.	Retten kan pålægge den anden part at fremlægge dokumenter, hvis de er tilstrækkeligt beskrevet. Tredjemand kan pålægges editionspligt, forudsat han får sine omkostninger dækket.
Italien	Ingen kollektive søgsmål. Repræsentative søgsmål mulige, men ikke for erstatningskrav. Sammenlægning mulig for forbundne krav.	Den tabende part skal afholde alle vinderens omkostninger inklusive advokathonorarer. Retten kan modregne omkostninger, hvis der er "god grund" til det, bl.a. hvis den vindende part har anlagt en "unødigt trætte".	Automatisk fra lavere instanser.	Ca. 3-4 år.	Ca. 2 år i hvert tilfælde.	Kan ikke pålægges inden sagens behandling. Retten kan pålægge parterne og tredjemand at fremlægge dokumenter, men kun hvis de ikke voldes alvorlig skade derved.
Luxembourg	Ingen kollektive søgsmål. Repræsentative søgsmål teoretisk set mulige.	Den tabende part skal normalt afholde vinderens omkostninger, men hver part afholder sine egne advokathonorarer. Efter rettens skøn kan advokathonorarerne, eller en del af dem, tilkendes.	Ingen ankeadgang for beløb under 750 EUR, ellers automatisk.	Ca. 15 måneder, længere hvis sagen vedrører komplicerede lægevidenskabelige spørgsmål.	Ca. 11 måneder (længere i tilfælde af komplicerede lægevidenskabelige spørgsmål) på ankeniveau; 8-12 måneder ved højestetret.	Efter rettens skøn kan dokumenter forlanges fremlagt inden sagsbehandlingen. Kan om nødvendigt pålægges tredjemand. Hvis et pålæg herom ikke efterkommes, kan der idømmes straf.

MEDLEMSSTAT	KOLLEKTIVE SØGSMÅL	SAGS-OMKOSTNINGER	ANKEADGANG	SØGSMÅLS VARIGHED		PLIGT TIL FREMLÆGGELSE AF DOKUMENTER
				1. INSTANS	ANKE	
Nederlandene	Ingen kollektive søgsmål. Sammenlægning mulig for forbundne krav. Repræsentative søgsmål mulige, men ikke for erstatning. En gruppe kan give én person fuldmagt til at rejse krav på deres vegne. Prøvesager mulige.	Den tabende part skal normalt afholde vinderens omkostninger efter en ordning baseret på kravet størrelse.	Automatisk til appelretten, undtagen for beløb under 1750 EUR.	1-2 år.	1 - 1½ år ved appelret; ca. 2 år ved højesteret.	Ingen editionspligt inden sagens behandling. Retten kan tilpligte en part at fremlægge dokumenter, under visse omstændigheder også tredjemand. Hvis en part ikke fremlægger dokumenter, kan retten fortolke dette i negativ retning.
Portugal	Ingen kollektive søgsmål. Repræsentative søgsmål mulige for præventive foranstaltninger eller erstatning. Sammenlægning mulig for forbundne krav.	Den tabende part skal normalt betale vinderens retsafgifter inklusive udgifter til sagkyndige vidner. Hver part afholder sine egne advokathonorarer.	Ingen ankeadgang for beløb op til 3740,98 EUR. Automatisk ankeadgang til landsret for beløb op til 14.963,94 EUR. Anke til højesteret for beløb derover.	Mindst 21 måneder for en ganske simpel sag, ellers op til flere år.	Ca. 8 måneder for simpel sag, ellers 1 år for hver anke.	Kan pålægges inden sagens behandling, men kun i straffesager.

MEDLEMSSTAT	KOLLEKTIVE SØGSMÅL	SAGS-OMKOSTNINGER	ANKEADGANG	SØGSMÅLS VARIGHED		PLIGT TIL FREMLÆGGELSE AF DOKUMENTER
				1. INSTANS	ANKE	
Spanien	Kollektive søgsmål mulige. Repræsentative søgsmål mulige.	Den tabende part afholder alle vinderens omkostninger, men efter rettens skøn og kun op til 1/3 af kravets størrelse. Hvis den vindende part kun får delvist medhold, afholder hver part sine egne omkostninger og halvdelen af de fælles omkostninger. Forholdsmæssig fordeling er ikke normalt. Omkostninger kan blive tilkendt mod den der part, der har anlagt sagen.	Besværligt automatisk fra 1. instans. Kun ankeadgang til højesteret for beløb over 150.253 EUR, eller hvis de lavere domstoles afgørelser er modstridende og der er en kassationsinteresse.	Fra 9 måneder til 1 år.	1-2 år ved 2. instans; 2-3 år ved højesteret.	Retten kan tilpligte parterne og tredjemand at fremlægge dokumenter. Pligt til fremlæggelse inden sagsbehandlingen kan pålægges, hvis der er en begrundet frygt for, at beviserne ikke vil kunne fremlægges under sagens behandling.
Sverige	Kollektive søgsmål mulige. Sammenlægning mulig for forbundne krav. Prøvesager ret almindelige.	Den tabende part skal normalt afholde vinderens omkostninger. Hvis den vindende part kun får delvist medhold, fordeles omkostningerne. Omkostningerne inkluderer kompensation for den tid og det arbejde, en part har lagt i retssagen. Godtgørelsen af den vindende parts omkostninger er af ret begrænset omfang i simple civile sager.	Tilladelse kræves i de fleste tilfælde.	Mindst 1 år.	Mindst 1 år for hver anke.	Ingen editionspligt inden sagsbehandlingen. Under retsforhandlingen kan retten tilpligte parterne og tredjemand at fremlægge dokumenter.

MEDLEMSSTAT	KOLLEKTIVE SØGSMÅL	SAGS- OMKOSTNINGER	ANKEADGANG	SØGSMÅLS VARIGHED		PLIGT TIL FREMLÆGGELSE AF DOKUMENTER
				1. INSTANS	ANKE	
Det Forenede Kongerige	Sammenlægning mulig for forbundne krav.	Den tabende part afholder normalt vinderens omkostninger, men der kan gøres fradrag for eventuelle punkter, som den tabende part har vundet.	Kræver næsten altid tilladelse.	Ca. 3 år.	Ca. 1 år for hver anke.	Hver part skal fremlægge de dokumenter, som man vil påberåbe sig, eller som støtter den anden parts argumenter. Retten kan pålægge editionspligt inden domsforhandlingen, hvis dette kan bidrage til at spare udgifter eller tilskynde til forlig. Tredjemand kan også tilpligtes at fremlægge dokumenter, hvis dette kræves for at sagen skal få en retfærdig behandling, eller for at spare udgifter.

